
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 10 06 07 002 4

گچمش عصرلرده عثمانلی حیاتی

Refik, Ahmet

احمد رفیق

قاباقجی مصطفی

Ḳābāḳcī Muṣṭafa

عثمانلی اختلاللرینك ماهیتی - عصیان رئیسلری
قاباقجی مصطفی - علما و یکیچریلر - سلیم ثالث دورنده صنعت وموسیقی
سیاست خارجیه - قاباقجینك عصیانی - سلیم ثالثك خلعی
تورەدیلر سلطنتی - علمدار

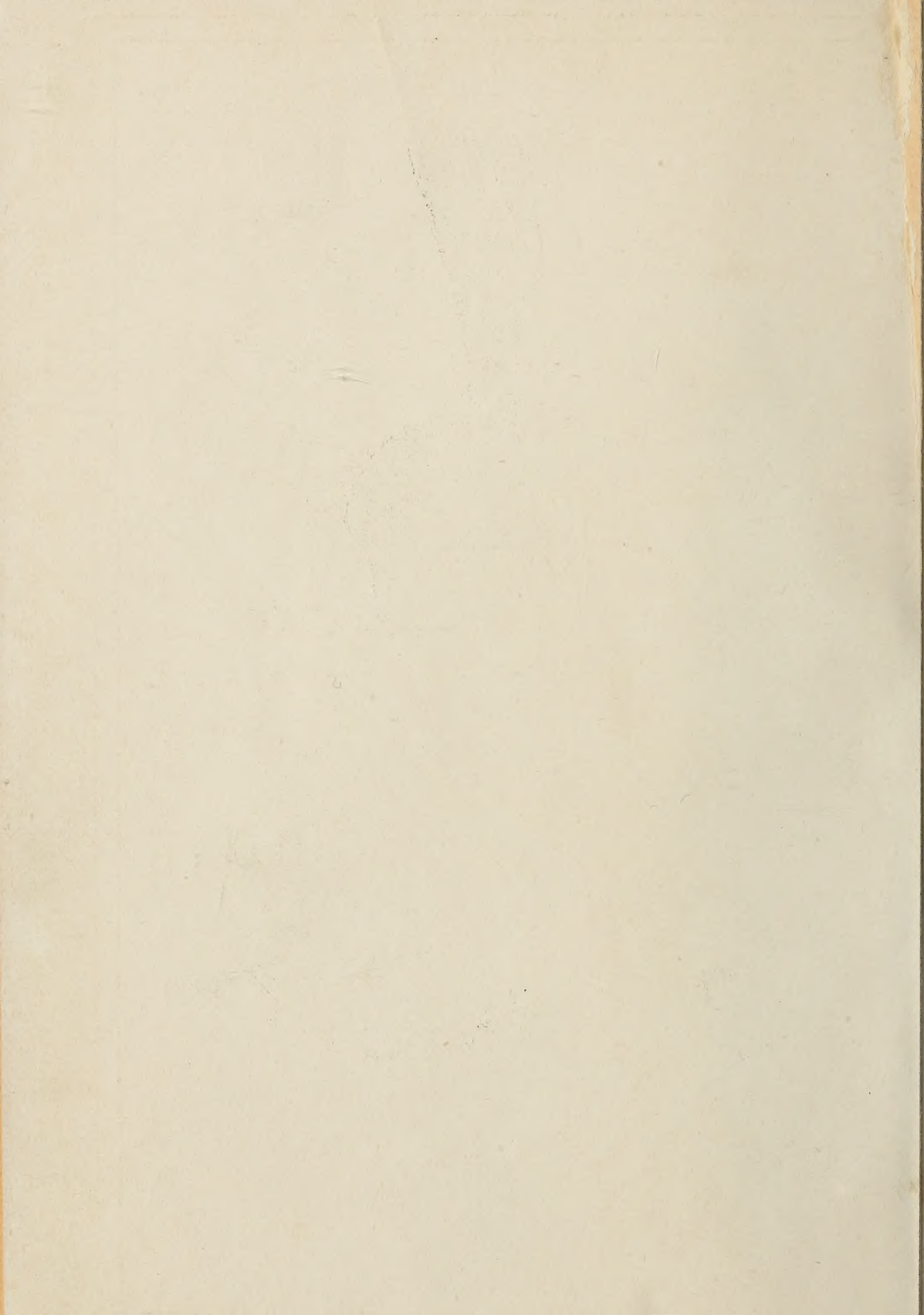

طابع وناشری
کتابخانهٔ عسکری - ابراهیم حلمی
۱۳۳۱

برنجی طبع

مطبعهٔ خیریه وشرکاسی

سلیم ثالث

مقدمه

عثمانلی تاریخی پك قانلی وَپك فجیع اختلاللرله مالیدر. هر دورده وَهر عصرده ، صرف پاره وَمنفعت حسی ایله یاپیلان بو عصیانلر ، عثمانلی ایمپراطورلغنك موجودیتنی اساسندن صارصمشدر. روماده ایمپراطورلق صوکلرینه طوغرو ظهور ایدن عسکری اختلاللر، بو محتشم ایمپرا-طورلغك انقراضنه سببیت ویرمشدی؛ عثمانلیلرده ایسه، دولتك دها ایلك زمانلرنده وقوعه کلن عصیانلر ، انحطاط دورینك قانلی وَألیم بر نقراتی شکلنده تمادی ایلەمشدر .

سلیمان قانونی دورندن صوکرا عثمانلی حیات تاریخیەسی - بر ایکی مستثنی ، فقط موقت دورلردن صرفنظر - هپ بو قانلی فورانلرك هیجان انگیز مناقبی ایله طولودر. عثمانلی تاریخنك صوك دورلرینه انعطاف ایدن نظر، دائما جاهل وَمتعصب دماغلر ، ذوق غنیمتله چارپان قلبلر ، جنایت وَشقاوتله احراز موقع ایتمش تورەدیلر کورر .

بونلردن بعضلر واردرکه ، هیئت اجتماعیه‌نك الك عادی ، الك سفیل طبقه‌سنه منسوب اولدقلری حالده، یوزلرجه ، بیکلرجه عصیان قافله‌لرینه رهبرلك ایدرلر . صوکرا ، بوجنایتلرینك محق وطبیعی بر مکافاتی ایمش کبی ، ملتك سرکارینه کچر ، دولتك مقدراتنی اداره ایتمك ایسترلر . عثمانلی تاریخنك بوجبار، سریع الزوال سیمالری جداً تدقیق ایدلمکه شایاندر. انلرك عصیانلر اداره ایتمکده‌کی اقتدارلری، عوام کتله‌لری اوزرنده‌کی نفوذلری علم الروح نقطهٔ نظرندن تدقیق ایدلمه‌لیدر ؛ چونکه مملکتك اوغرادیغی جنایتلر، کچیردیکی فلاکتلر هپ بوسفیل دماغلرك محصولیدر. عثمانلی دولتی ، بومحدودالفکر ، منفعت پرست ، وطن روابطندن محروم، حریص جاه ، تعصب قهرمانلرینك قربانیدر. قاباقجی مصطفی‌ده، بواشقیا سرکرده‌لرینك ذی حیات ، شایان دقت برتمثالیدر .

عثمانلی اختلاللرینی اداره ایدن رئیسلر تدقیق اولوندیغی زمان ، نظره برچوق حقائق اصابت ایدر ؛ انلرده ، خلقك احوال روحیه‌سی، احتیاجات دماغیه‌سی، فضیلتجه نقصانلریدر. اوزمان بزم ایچون یکانه وظیفه، ملتك محروم اولدیغی بوفضیلتلری تأمین ایده‌جك علم وعرفانه توسل ایتمك ، عثمانلیلغی پاك بر ناصیه ایله یوکسلمکدن محروم براقان عامللری یوق ایتمکدر. برملتك تربیهٔ اجتماعیه‌سنی

ملی سجیه‌سنه، تاریخی عنعناتنه کوره تنظیم ایتمك، آنجق بوکبی تحلیلات سایه‌سنده قابل اولابیلیر.

عثمانلی اختلاللرینك همان دائما عین مؤثر وعین اسباب، آلتنده، عین صفحه‌لرله تمادی ایتمسی‌ده کوستریبورکه، عثمانلی دماغلرنده، عثمانلی حیات اجتماعیه‌سنده عصرلردن بری هیچ بر صلاح، هیچ بر تبدل حاصل اولمامشدر. ۱۱۴۳ده پاطرونا خلیلك عصیانی وبو عصیانك مختلف صفحه‌لری (۱) ایله، ۱۰۲۰ده قاباقجی مصطفانك عصیانی بیننده همان هیچ فرق یوقدر: دائما عین سائقلر، عین فاعللر، عین نتیجه‌لر، عین فلاکتلر...

تاریخك بو صورتله یکنسق، مشابه صفحه‌لرله توالیسی، هیچ بر وقت: «تاریخ تکرردن عبارتدر» ظننی تأییدایده‌مز؛ چونکه تاریخ تکرردن عبارت دکلدر. بو سوز، آنجق تربیهٔ دماغیه‌سی، حیات اجتماعیه‌سی تکامل یوللرینی تعقیب ایتمه‌ین، بولوندیغی محیطی عرفان ایله، تربیهٔ فکریه ایله، آثار مدنیه ایله‌دکیشدیرمه‌ین، عمرلرینی متمادی بر غفلت وجهالت ایچنده کچیرن ملتلر حقنده طوغرو اولابیلیر. بوکبی اقوامده حادثات ووقایعی تولید ایدن اسباب دائما عین قالاجغی ایچون

(۱) احمد رفیق، لاله‌دوری، مراجعت.

تأثیرلر وَنتیجه‌لرده عین حالده ظهور ایدر، بناءعلیه تاریخ برتکرردن عبارتدر ظن اولونور.

ایشته کرك بو حقیقتی کوسترمك، کرك عثمانلی عصیانلرینك ماهیتنی، عصیان رئیسلرینك حالت روحیه‌سنی، خلقك جهالتنی تصویر ایتمك ایچون (قاباقجی مصطفی) شایان استفاده، متنوع، واضح صفحه‌لری جامع، مکمل بر موضوعدر.

بویوك آطه — ١١ حزیران ، ٣٢٩

احمد رفیق

قاباقجی مصطفی

— ۱ —

(سیکتوار) سفرندن صوکرا سلیمان قانونینک تابوتی طونه ساحللرندن حزین ونالان عثمانلی پایتختنه کتیریلیرکن، اردوده ایکی بویوك تضاد حکمفرما اولمشدی : عسکر بویوك سلیمانك وفاتنی طویار طویماز انین وبکا ایچنده اطرافی ماتمکاهه دوندوریبور ؛ فقط صوکرا ، یکی پادشاهدن ، ایکنجی سلطان سلیمدن جلوس بخششی آلامایجه مرحوم پادشاهلرینه، محترم خاقانلرینه بددعالر ایدییوردی. عثمانلی اردوسنده بوحالت روحیه نك وجودی دولتك آتیسی ، تأمین بقاسی ایچون بویوك بر تهلکه ایدی. استانبولده، پادشاهك نان ونعمتیله پرورده اولانلر (۱)

(۱) کون طوغدی شاه عالم اویانمازمی خوابدن ؟
ایتمزمی جلوه خیمهٔ گردون طنابدن ؟
باقی

« شاه عالمك خوابدن اویانماسنه » انتظار ایدییورلر ، فوق‌الطبیعه کوردکاری بر وجودك ، آنی ، اینانیلماز برصورتده افولندن دلخون اولیورلردی . فقط اردو ، کندیسنه قاپوقولی عنوانی ویرن محتشم هیئت، بوحسلره، بونجیب تحسسلره کلیاً بیگانه طورییوردی . ایکنجی سلیمك سلطنت قافله‌سی اوکنه اوت آرابه‌سی قونولدیغی تاریخدن اعتباراً قطعی وَواضح برصورتده آکلاشلمشدی که، بوسرکش وَعاصی عسکرلر فی‌الحقیقه یغما وَغارت فکریله حرب ایدرلر ؛ فقط منفعتلری مختل اولدیغی دقیقه‌دن اعتباراً خلافت وسلطنتی قلیجلرینه رام‌ایدرلر، عصیانلر وَاغتشاشلر ایقاع ایلرلردی . عثمانلی سیاستی بوقانلی طغیانلره یالکز برچاره بولمش ، وَانکله بقاسنی تأمین ایده‌بیلمشدی : پاره !

فقط پاره‌نك منبعی ، ثروتك اساسی ، حرب ایدی. غنیمت ، دولتك باشلیجه منابعندن بری ایدی. بناءً علیه عثمانلی اردولری مظفر اولدقجه ، پادشاهلر حرص وسفاهتلرندن آرتدیردقلری پاره‌ایله یکیچریلرك قارنلرینی طویوردقجه، عثمانلی مملکتنده عصیانلره میدان‌ویرمه‌مك، همان هر لحظه مستعد فوران ، آمادهٔ طغیان برحالده اویویان احتراصلری تسکین ایله‌مك ممکن اولمشدی . فقط برزمان صوکرا ، اویله بر دور کلدی که ، یالکز

قیلجلرینك كسكینلكنه ، آتلرینك باجاقلرینه كووه‌نن عثمانلیلر ، مظفریتلرینك نشئه‌سیله مست غرور ، درین بر غفلت ایچنده اویورلرکن ، قومشولری عسکرلکجه ترقی ایتمکه ، عثمانلیلری مغلوب ایله‌مکه باشلامشلردی . ایشته اوزمان ، ظفر وغنیمتدن محروم ، نعمت معارفه بیکانه ، آسایش داخلیه‌سی مختل اولان عثمانلی دولتی ، یکیچریلرك عصیان وشقاوت سورولرینی بسلیه‌مه‌مکه باشلامش ، واو آندن اعتباراً فلاکت ومغلوبیتده بر برینی ولی ایله‌مشدی .

عثمانلی موجودیتنه رخنه آچان بو فلاکتلرپك ألیمدی : اردو ، خارجاً ایکی بویوك دشمننه ، روسیه وآوستریا اردولرینه مغلوب اولیور ، داخلاً اوغاق بر تشکیلاته ، جزئی بر تنسیقاته قارشی عصیانلرله مقابله ایدیلیوردی . بو قانلی اختلاللر ، خارجی دشمنلره مقاومت ایچون سنه‌لرجه اوغراشیلوب وجوده کتیریلن مؤسساتی ییقیور ، ویامدنی فکرلرله مملکتی احیایه تشبث ایدن پادشاهلرك خلعی ایله نتیجه‌له‌نیوردی .

عثمانلیلرك بو متمادی عصیانلری ، ملتك طبایعنی بوتون چیپلاقلغیله کوسترمك ایچون کافی ایدی : هرعصیان یا علوفه احتراصی ویا منافعه تجاوز یوزندن وقوعه کلیور ، وهر اختلاله‌ده آیاق طاقمندن ، الك عادی شخصلر ریاست

ایدییوردی. عثمانلیلرده بوکبی عصیانلرعلی الاکثر وقوعه کلمشدی؛ فقط طبایع ممیزه‌سی اك زیاده جالب دقت اولانلری، ۱۱۱۵ ادرنه وقعه‌سی ایله ۱۱٤۳ و ۱۲۲۲ عصیانلری ایدی (۱). بو عصیانلره ریاست ایدنلر یکیچری، لوند، یاماق مقوله‌سی شخصلردی. (ادرنه)ده ایکنجی سلطان مصطفایی خلع ایدن چالیق احمد ایله (۲) (استانبول)ده محمود اولی اجلاس ایله‌ین پاطرونا خلیل، ۱۲۲۲ عصیاننده سلیم ثالثك سقوطنه سبب اولان قاباقجی مصطفی، هپ عین طبقه‌یه، عین صنفه منسوب اسافلدن ایدی. بونلرك، هیچ شبهه‌سز، معیتلرنده‌کی اشخاص اوزرنده بویوك نفوذلری، سحرآمیز تأثیرلری واردی؛ فقط بوکا اك زیاده، کندیلرینه ظهیر اولان خلقك‌ده احوال دماغیه‌سی یاردم ایدییوردی. بوتون اختلاللرده اولدیغی کبی، عثمانلی عصیانلرنده‌ده رئیسلرك جسارتلری، کوز پکلکلری، قابادایلقلری، جاهلانه وَ متعصبانه غیرتلری خلقك‌ده حالت روحیه‌سنه توافق ایلیوردی. بوکبی خواص، انلرك نظرنده اك بویوك مزیتلردن معدوددی. کذا عصیانه اشتراك ایدن اجلافك قسم اعظمی جنائی دماغلره مالك سرسریلر، حمال، اصناف، بالدیری

(۱) ۱۷۰۳، ۱۷۳۰، ۱۸۰۷ م

(۲) احمد رفیق، تاریخی سیمالر، مراجعت.

چپلاق، عشرت وسفاهتله قوهٔذهنیه‌لری مختل آواره‌لردی. انلرك عصیاندن بكله‌دكلری هیچ برخیر، هیچ برنتیجه یوقدی؛ یاقمق، ییقمق، كسمك، اولدیرمك، صویمق، حرصلرینی تأمین ایده‌جك الك مهم واسطه‌لردی. قاباقجی مصطفی، اون اوچنجی عصر هجریده مدنیت حسلرینه قارشی عصیان ایدن اراذله ریاست ایله‌دیكی زمان، معیتنه آلدیغی اشقیا چته‌لرینی بوكبی مؤثرات ایله اداره ایده‌بیلمشدی.

فی‌الحقیقه، قاباقجی‌یه التحاق ایدن شخصلر، هپ كندی دماغنده، كندی استعدادنده اولانلردی. مشابهت دماغیه بوغیر متجانس، آج وَحریص كتله‌نك یكانه رابطه‌سنی تشكیل ایدییوردی. خلقدن ذكا وعرفانه مالك، فقط حرص ثروت ومنفعتلری وطن محبتنه غالب اولانلرده بوجماعته التحاق ایدییورلردی؛ لكن انلرك حركتلری غایت احتیاطكارانه، ایجابنده هر ایكی طرفه‌ده دونمكه میال برماهیتده ایدی. برقسم خلق، بو قوتك بر دها یكیله‌میه‌جكنه قانع اولیورلر، انلرك هرشیئ تبدیل ایده‌بیله‌جكلرینه اطمئنان حاصل ایلیورلر، ثروتلرینی تزیید، منفعتلرینی تأمین ایچون بوشقی قوتلری قولاً وَفعلاً التزام جنایتنی ارتكاب ایدییورلردی. اوزمان، عثمانلی خاندانی اشقیا چته‌سی

ألنده بازیچه اولیور ، وزیرلر اعدام اولونیور ، پادشاهلر تحقیر ایدیلیور، حق وقانون نامنه اشقیا تحکمی حکم فرما اولیوردی . خلقك جهالت ومنفعت حسی ایله ارتکاب ایله دیکی بوظلملر ، سلامت وطن ایچون چالیشان پادشاهلری دلخون ایدییوردی . مصطفای ثالث ، خلقك بوبد طینت کروهندن نفرت ایتمش :

یقلوبدر بوجهان صانما که بزده دوزه‌له ،
دولتی چرخ دنی ویردی قمو مبتذله .
شمدی ابواب سعادتده کزن هپ حذله ،
ایشمز قلبی هن مرحمت لم یزله .

تلهفاتیله قلبنی یارالایان نفرت و استکراه حسلرینی اظهار ایله‌مشدی (١) . ذاتاً ارباب ناموس ، عثمانلی حیات اجتماعیه‌سنی صارصان فجیع اختلاللرده دائما بویله دوشونمش ، دائما بوحسله متحسس اولمشدی ..

قاباقجینك ١٢٢٢ عصیانی ملی بر تظاهر دکلدی ؛ وطنك سعادتی محوه ساعی ، بر صنف اراذل ناسك منافعنی حمایه فکرینه مستند سیاسی بر جنایتدی . اردو ، حدود بویلرنده ، مغلوب وپریشان ، دشمنله محارب بولوندیغی برصره‌ده بو فجیع عصیانك ظهوری ، وطن نامنه، عثمانلیلق نامنه براهانتدی . قاباقجی، غرب مدنیتی

---

(١) تاریخ عطا ، جلد ٤ ، ص ٦٧

ارزو ایتمه‌ین ، احتراصلرینه مانع اولان ارکان دولتی محو ایتمك ایسته‌ین، غرضکار ، آج وَ جاهل بر کتله‌یه رهبر اولیوردی . بوجنایتك نتایجی مملکت ایچون غایت ألیمدی : قاباقجینك بی رحمانه قتل ایتدیکی ارکان دولت ، مملکتده قانون ومدنیت تأسیس ایتمك ایسته‌ین سیمالردی. خصوصیله سلیم ثالث ، ضعف طبعی، حیاته فرط مربوطیتی ایله برابر ، خلفی دردنجی سلطان مصطفی درجه‌سنده حرص سلطنتله مألوف ، عقل وفطانتدن محروم ، منافع مملکتی تقدیر ایتمز برپادشاه دکلدی . قاباقجینك مقصدی وطنك تأمین سلامتی دکل ، بلکه برسورو آج وبی حیا اسافلك منافعنه خدمت اندیشه‌سی ایدی ..

قاباقجی مصطفی ، ۱۲۲۲ عصیانیله ، مصطفای ثالث زماننده باشلایان ، فقط سلیم ثالث دورنده بوتون معناسیله تقویه ایدیلن مدنیت بناسنی ییقمشدی . قانلی برضربه ، عثمانلی دولتنی یوز سنه‌لك برترقیدن محروم براقمشدی . سلیم ثالث بو ترقی‌یی وجوده کتیرمك ایچون ایکی شی دوشونیوردی :

یکیچریلری اصلاح ایتمك ، مملکتده علم وفنك ترقیسنی تأمین ایدرك خلقی علما ألنده بازیچه اولمقدن قورتارمق ...

فی‌الحقیقه ، اون برنجی عصر هجریده عثمانلیلری ترقیدن آلیقویان ، دولتك شرف وحیثیتنی لکه‌دار ایدن ، عثمانلی وطنی مدنیت نورندن محروم براقان ایکی مهم قوت ، ایکی اساسلی درد واردی : یکیچریلر وعلما ... بو ایکی قوتدن برنجیسی ملتك خارجاً شرف ملیسنی پایمال ایدییور ، دیکری داخلاً سعادتنی ، حریت وجدانی ، حتی حق حیاتنی اخلال ایلیوردی . مملکتده اوفاق بر نور معرفت کورونور کورونمز ، بو ایکی هیئت درحال یکوجود اولیور ، مدنیت نوری ایله برابر برچوق قیمتدار وجودلرده افنا ایدیلیوردی . عثمانلی ذهنیتی ایسه بو ایکی عاملك تأثیری آلتنده دائما معطل قالیوردی .

سلیم ثالث بو حقایقی بالتجربه آکلامش ، یاش معاهده‌سنك نتایجی (١٢٠٦ هـ) قلبنده‌درین برألم حاصل ایله‌مشدی . بو معاهده موجبنجه : قریمك روسیه‌یه الحاقی تصدیق اولونیور ، (اوچاقوف) قلعه‌سی روسلره ترك ایدیلیوردی . (دینیه‌ستر) وَ (قوبان) نهرلری حدود تعیین ایدیله‌جك ، عثمانلی اردوسی کمال ذلتله رجعت ایلیه‌جکدی . عثمانلی غرورینی یارالامق ایچون بو قدر فلاکت کافی ایدی ؛ فقط بو آغر مغلوبیتلرك آجیسندن متأثر اولاجق هیچ برفرده تصادف ایدلمیوردی . ملت فساد اخلاق ایچنده یوارلانیور ، دولتك الك جسور

عنصر مقاومتنى يكيچريلر تشكيل ايدييوردى . شمدى انلرده فساد و شقاوت منبعى عد اولونابيله جك مضر بر عنصر حالنه كلمشلردى . يكيچريلر مدافعهٔ وطن يولنده دشمن سونكوسندن قاچيورلر ، وطنداشلرينك رفاه وامنيتنى خللدار ايتمكدن باشقه برايشه ياراميورلردى (١).

دولتك خارجى سياستى مذبذب ، مشوش برحالده ايدى . كوپرولولر دورينك سياسى شوكتندن دورا دور برخيال قالمشدى . عثمانليلر غربك ترقياتندن هيچ بر استفاده ايده ميورلر ، عظيم بر غروره تابع ، مغلوبيتدن مغلوبيته كرفتار اوليورلردى. شرق مسئله سنك الك بحرانلى دقيقه لرى آرتق حلول ايله مشدى. شرق مسئله سى اساساً عثمانليلرى اوروپادن طرد ايتمك مسئله سى ايدى؛ بو مسئله، عثمانليلر روم ايلينه آياق باصدقلرى كوندن اعتباراً باشلامشدى (٢). حتى هر حربك ختامنده عثمانلى دشمنلرى طرفندن موضوع بحث اولمش ، توركيه نك انقسامى دولتلرك باشليجه مشغوليتلرينى تشكيل ايله مشدى. عثمانليلر بو سياسى عاقبتدن بى خبر، بوش، غير معقول تفاخرلرله اوغراشيورلر، ماضينك ضعف واهمال قارشيسنده پارلايان سوره كسز مظفريتلرينه مغرور، حرب وغزا داستانلريله قناعت ايدييورلردى ؛

---

(١) تاريخ جودت ، جلد ٧ ، ص ٢٤١

(٢) صورهل ، اون سكزنجى عصرده شرق مسئله سى .

فنك خارقه آسا ترقیتنه قارشی متین بازولرك ، فداكار سینه‌لرك، بویوك بر وظیفه ایفا ایده‌میه‌جكنی بیلمیورلردی. فی‌الحقیقه، عثمانلیلغك ایلك دورلری جداً پارلاقدی : او زمانلر اوروپا اردولرینك ضعفی عثمانلیلرك عسكری متانتلری قارشیسنده هیچ بر تأثیر حاصل ایده‌میور ، عثمانلی اردولرینك متین وَ آهنین صفلرینه قارشی متهاجمانه آتیلان تعصب طالغه‌لری الیم بر ضعف ومغلوبیتله اوروپانك مركزینه طوغرو رجعت ایلیوردی . فقط قره‌مصطفی پاشانك آلتونلرله مزین محتشم اردوسی، ویانه اوكنده فجیع بر اضمحلاله اوغرادیغی كوندن اعتباراً اوروپانك ضعف معنویسی‌ده زائل اولمشدی (١٠٩٤). اوزمان ، روسیه ایله آوستریانك متفق اردولری عثمانلی طوپراغنه تجاوز ایله‌مش، شرق مسئله‌سی‌ده قانلی وَتدریجی بر صورتده حل ایدلمكه باشلامشدی .

سلیم ثالث بو مدهش فاجعه‌یه نهایت ویرمك ایچون خارجه قارشی متین بر قوت بولوندیرمق ایسته‌مش، اول امرده اردونك تنسیقی، مكتبلر كشادیله ایشه باشلامشدی.

فی‌الحقیقه ، عثمانلیلغك بقاسنی تأمین ایچون الك اول اردویی اصلاح ایتمك لازمدی . عثمانلی دولتی اردو ایله وجوده كلمش وَاردو ایله ییقلمایه باشلامشدی. یكیچری اردوسی عثمانلیلغك روحی مثابه‌سنده ایدی . عثمانلیلرك

بو جسور عسکرلری پایتختلر ضبط ایتمشلر ، خارقه‌لر
کوسترمشلردی . عثمانلیلق بو اردو سایه‌سنده بویومش ،
وَبو اردو سایه‌سنده حکمران اولمشدی . فقط قهرمان
پادشاهلره اریکهٔ ظفر تشکیل ایدن تخت عثمانی ، موازنهٔ
فکریه‌دن محروم سلطانلره واسطهٔ سفاهت اولمایه
باشلادیغی تاریخدن اعتباراً بو عسکرلرده اسکی مکملیتنی غائب
ایتمش ، یکیچری اردوسی اداره‌سی غیر ممکن بر اشقیا
چته‌سی حالنه کلمشدی . او تاریخه کلنجه‌یه قدر اردویه
هپ دوشیرمه چوجقلری آلینیور ، عسکر صفلرنده حس
اطاعت نمایان اولیوردی . فقط یکیچریلر اره‌سنه
اطاعت حسنه بیکانه اشخاص قبول ایدیلنجه ، اردونك ده
انتظامی بوزولمش ، ملتك اك زوربا صنفی یکیچریلر
تشکیل ایله‌مشدی. بو تحکم او درجه ایلری‌یه وارمشدی که ،
خلق یکیچری شرندن خلاص اولمق ایچون بو اشقیا
اوجاغنه کیرییور ، موجودیتنی محافظه ایچون شرف
وحیثیتنی فدا ایلیوردی .

آرتق یکیچریلرك شقاوتدن باشقه صنعتلری ، خلقه
تعرضدن غیری مشغولیتلری قالمامشدی . افراد ، تجارب
حربیه‌دن ، معلومات عسکریه‌دن کلیاً محرومدی . اردو ،
قولتوقجی ، کوزله‌مه‌جی ، دلاك ، آشجی ، بوره‌کجی
وَحمال مقوله‌سی اشخاصدن مرکبدی. بونلر وقت حضرده

صنعتلریله مشغول اولیورلر ، وقت سفرده یغما کرلك ایتمك ایچون اردویه التحاق ایدییورلردی. یکیچریلك، بر زمانلر مبجل وگزیده بر صنعتدی ؛ شمدی انسان صویمق ایستهین اراذل اشخاصه واسطهٔ منفعت تشکیل ایدییوردی .

افراد، ضابطلرینه اطاعت ایتمیوردی. قهرمان سلیمك چادرینه قورشون آتان عسکرلرك عاصی حفیدلری ، قارشیلرنده شقاوتلرینه مانع اولاجق دمیر بر آل، صارصیلماز بر عزم کورهمیورلردی. حربده دشمن قارشیسنده ثبات ایدهجك یرده علوفه وتعیین غوغاسی چیقارییورلر ، کندی اردوکاهلرینی یغما ایدییورلردی. هر هانکی اوده قوناقلاسهلر، وطنداش ناموسنه تجاوز ایدییورلر، دشمن قارشیسنده ایسه قاچاجق دلیك آرایورلردی. عسکرك تعلیم وتربیهسی همان کلیاً مفقود ایدی. سواریلر قیلیج چکمهسنی بیلمزلر، محاربهده قلیجلرینی چکمکله طاورانیرکن آتلرینك باشنی ویاقولاغنی یارالارلردی. او زمان، جاهل وکور کوسز ارقداشلری، بو حرکتی بر قهرمانلق عد ایدرلر: — ماشاالله شهبازم! دییه آلا آلا هی چاغیررلردی. صوکرا یوللرده اهالی‌یی صویارلر، اسلام کویلرینی یاقارلردی. آنلرك نظرنده یگانه قهرمانلق : قولنه نشان دوگمك، باشنه اندازه بویی صاریق صارمق ، شالوارینك پاچالرینی

صیوایوب سوقاقلرده بالدیری چیبلاق کزمك ، کوشه
باشلرنده نسوانه مسلط اولمق ، پاسقالیا کونلری سوقاق
کنارلرینه عبالر سره رك کلن کچن خرستیاندن پاره چکمك ،
وَرعایایه ظلم ایتمکدی. بوعسکردن سفرده هیچ بر موفقیت
مأمول ایدیله مزدی. محاربه‌ده اورطه‌لر بر برینه دشمنلك
ایدییورلر، قزغانلرینی براقوب ذلیلانه فرار ایلیورلردی.
آرتق بو انتظامسز ، بوتون روابطدن محروم کتله ،
اردو صاییله‌مازدی . بومشوش غلبه‌لك ، یکانه سائق
قورقودن، هدف الحرکاتی شقاوتدن عبارت، بوقلمون بر
انسان سوروسندن عبارتدی.

اردو بوألیم وضعیتده بولوندیغی کبی ، علما صنفی‌ده
جهالت ومسلکسزلك ایچنده یوزییوردی. علمانك جهالتی،
خلقك تربیهٔ اجتماعیه‌سی اوزرینه مضر بر تأثیر اجرا
ایله‌مشدی. فی الحقیقه، علمانك بر چوغی، اسلامیتی لایق
اولدیغی وجه ایله، بوتون اینجه‌لکلری، حریتلری وَمسا-
محه‌لریله ادراك ایده‌مه‌مشدی. چاپولجیلیغه غزا نامی ویرمش،
معرفت دشمنلکنی لازمهٔ دینیه تلقی ایله‌مشدی. علمادن بر
قسمی، کندیلری‌ده عین حالت فکریه‌یه زبون، خلقك بو
طرز تلقیسندن استفاده یوللرینی طوتمشلر، ملتك باشنه بلا
اولمشلردی . موقعلرینی تأمین ایچون « خلفای راشدین
افندیلریمز حضراتنك » عدل و استقامتندن ، بهره

ومعرفتلرندن بحث ایدن علمای کرام، منفعتلرینی صیانت ایچون عدل وحقی چیکنیورلر، عصیان چته‌لرینی تشویق ایدیورلر، وطنداش قانی آقیتمقدن متلذذ اولیورلردی. همان هر سیاسی عصیانده علما پارماغی کورولیوردی. هرعصیان، دینه مستند، و دین پرده‌سی آلتنده اجرا اولونیوردی. علماصنفی تورکیه‌ده‌عادتا مضر برعنصر اختلال تشکیل ایدییوردی. پادشاه تختلرینه‌هجوم ایدن، مؤسسات مدنیه تخریب ایله‌ین اشقیا چته‌لرینك قوهٔ تشریعیه‌سنی علما، قوهٔ اجرائیه‌سنی یکیچریلر تشکیل ایدیوردی. علمانك یکانه سلاحی فتوی ایدی. فتوالر، کورولن جبر وتضییقك درجه‌سنه، ألده ایدیله‌جك منافعك اهمیتنه کوره ویریلیردی. عاصیلر اکثریا ایچلرندن مفتی نصب ایدییورلر، دربدر بردماغك جاهلانه فتوالریله خائنلر سوندرییورلر، انسانلر قتل ایدییورلر، ناموسلر پایمال ایلیورلردی. علمانك بوحرکتی اسلامیت احکامنی سوء استعمال ایدی. بوسوء استعماللر اون برنجی عصر هجریدن صوکرا مسلسل برحالده دوام ایله‌مشدی. دورانحطاط، همان دائما علما تحکمی ایله کچمشدی. عثمانلی تربیهٔ فکریه‌سی علمانك جهالت وممانعتی یوزندن هیچ برترقی‌یه مظهر اولامامش، حتی اسلامیت بیله صفوت ونزاهتنی غائب ایله‌مشدی. عرب دماغلرنده‌آتشین فکرلر، عرب ممالکنده پارلاق مدنیتلر،

عرب عالمنده جدی ذکالر یتشدیرن فیض اسلام، عثمانلی
دیارنده عادتا مانع ترقی اولمش، بر قسم عنود وجاهل
علمـانك حرص ومنفعتله شـائبه‌دار دماغلرنده علوی
وفیاض ماهیتی‌ده ضایع ایله‌مشدی .

عثمانلیلرده علمـا تغلبی اك زیاده اون برنجی عصر
هجریده کورولمشدی. خواجه‌سعدالدینك‌حریص وسیاسی
مسلکداشلری ، عثمانلی منابعنی یغما ایچون بو دورده
همان یکدیکریله مسابقه‌یه کیریشمشلردی . بو مسـلکده
جداً تمیز ایدن ایکی مهم سـیما واردی : انلرده جنجی
خواجه ایله فیض‌اه افندی ایدی . سـلطان ابراهیمك
مرض شهوتله خللدار دماغنی ساخته افسونلرله تسخیر
ایدن جنجی خواجه، بر زمانلر عصرینه‌حکمران اولمش،
مفتیلر نصب ایتمش، رشوتلر جمع ایله‌مشـدی . جنجی
خواجه، حصیر آلتندن رذالتلرله چیقـاریلوب اموالی
حجز اولوندیغی زمان، اوچ بیك ایکی یوز کیسه ثروت،
صندقلر طولوسی آلتون، اللی‌بی متجاوز سمور کورك
ظهور ایتمشدی . محمد رابع رابعك جلوسـنده، جنجی
خواجه‌نك صرف رشـوتله بریکدیردیکی پاره ایله اللی
بیك یکیچری‌یه بخشش، سـپاهی‌یه بیکر، یکیچری‌یه
اوچ بیکر آقچه ترقی ویرمك ممکن اولابیلمشدی (١).

---

(١) نعیما، جلد، ٤، ص ٣٤٥ ـ احمد رفیق، تاریخی
سیمالر، مراجعت ،

كذا عباداللهی صیانت ، شریعت غرایی تطبیق وظیفه‌سیله
مكلف اولان قاضیلرده ، شریعتك اك بویوك دشمنلری
ایدی . حقوق عباد ، انلر ایچون عادتا منبع واردات
اولمشدی. قاضیلقلر رشوتله ویریلیور، قاضیلق ألده‌ایتمك
ایسته‌ین علما ، جمع ثروت ایچون هر درلو ارتكاباتده
بولونیوردی . بعضاً بر قاضیلغك مختلف رجال طرفندن
ایکی ذاته بردن صاتیلدیغی واقع اولیور ، اوزمان كفرلر
ورذالتلر بربرینی ولی ایدییوردی . رشوت وغصب
حقوق ، تورکیه‌ده عادت ثانیه حکمنده ایدی . محمد
رابعك ایلك زمانلرنده علمانك آرپالق یغماسی ، رشوت
مسابقه‌سی ، اسلامیت نامنه شین عد اولوناجق برراده‌یه
کلمشدی . علما ، یکدیکرینی استرقاب ایتدکلری زمان ،
بربرینه ادب‌وتربیه خارجنده تحقیراته جرأت‌ایدییورلر،
آرپالق‌غوغاسی‌ایچون سرای‌همایون‌قاپولرینه‌ییغیلیورلردی.
خلق بو آج کتله‌نك مظالمندن بیزار ، مفتی‌یی سوقاقلرده
بکلیورلر ، علم ومعرفت صاحبی اولدقلری حالده اتمك
پاره‌سندن محروم قالان رجال علمیه ایله برله‌شیورلر ،
شریعت غرایی تمثیل وظیفه‌سنی ایفا ایدن مفتیٔ انامه:
« بره آق‌صقالی‌قانه‌بویاناسی‌ظالم! امت محمده بوایلدیکك مکر
وخدعه نه‌در؟» دییه‌تحقیرلروکفرلریاغدیرییورلردی(١).

---

(١) نعیما ، جلد ٥ ، ص ٣٩ ؛

سلطان ابراهیم دورینك بو جهالت سرپینتیلری ایکنجی سلطان مصطفی زماننه قدر دوام ایتمش ، بو دورده فیض‌الله افندی جمله‌سنه تقدم ایله‌مشدی . فیض الله افندی حرص ثروتده اسلافنه‌ده تفوق ایدییور ، اولاد و اقاربنی الڭ بویوك منصبلره اصعاد ایلیور ، حتی شیخ‌الاسلاملق پایه‌سنی ، خلاف اصول ، ارثی برحاله قویمق آرزو ایدییوردی(١). آرتق تمامیله آکلاشیلیوردی که ، علمانك مقصدی ، ناسی حقایق دینیه‌یه كوره اداره ایتمك دكل ، بلکه دین ایله تخویف وَدینی واسطهٔ رشوت اتخاذ ایدرك شخصی رفاهلرینی تأمین ایلمکدی . جنجی خواجه بیله ، ملتك حقوقنی استرداد ایچون صاریغنی بوینه طولایان چاوش باشی‌یه قارشی کندینی دینی امتیازیله مدافعه ایتمك ایسته‌مش : « بره آصیلاجقلر . بن قاضیعسکر وَعلمادن دکلی‌یم ؟ چکك أليكزی ، بره خبیثلر ! » دییه تهدید ایله‌مشدی ؛ فقط علمانك حقوق عبادی غصب ایتمکه هیچ بر حقی اولامیه‌جغنی دوشونه‌مه‌مشدی ! بو عصرده علمانك جهالتی صوڭ درجه‌یه وارمشدی : سلیم ثالث دورنده والده کتخداسی یوسف آغا ، سعدالله آغا نامنده برذاته مراجعت ایدییور(٢)، معین برپاره مقابلنده

(١) تاریخ راشد ، جلد ٣ ، ص ١٢

(٢) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ١٩٦ ، ٣٥٩، ٣١٩

عمرینك یدی سنه‌سنی ایستیوردی . اوذاتده بوكا موافقت ایدر ایتمز غلطه قاضیسی شیطان امین افندی شاهدلر حضورنده برقطعه حجت شرعیه اعطا ایلیوردی. عصرك حالت فكریه‌سنی پك بلیغانه افاده ایدن بوحجتده : « سعادتلو عطوفتلو یوسف آغا بن المرحوم اسماعیل آغا حضرتلرینك ساحلخانه‌لرنده منعقد مجلس شرع انورده الحاج سعدالله آغا بن احمد اشبو باعث الكتاب مشارالیه حضرتلری محضرنده بالطوع والرضا اقرار تام وتقریر كلام ایدوب ابتدای خلقت ارواحده تقدیر ولوح محفوظه ثبت و تحریر اولونان اجل موعودمدن عمرمك یدی سنهٔ كامله‌سنی مشارالیه یوسف آغا حضرتلرینه هبه ایدوب الخ ... » صورتنده هبه‌نك شرعاً ایفا قلندیغنی یازیلیوردی. صوكراء مؤرخ عاصم افندی‌ده بو درجه آشكار برحقیقته قارشی تعمیق ماده ایدییور ، نتیجه‌ده : « حجت مرقومه‌نك مبناسی اولق اوزده حضرت آدم علیه السلامك عمرندن بر مقدارینی لئن سلم شیت علیه السلام حضرتلرینه‌میدر ، یوخسه داود علیه السلام حضرتلرینه‌میدر ، هبه ایتدیكی بعض تواریخده علی الاختلاف رسیدهٔ نظر وگوش اولوب لكن حق بودركه بر محل موثوقده مرئی ومضبوط اولدیغی خاطر نشانمز دكلدر » صورتنده برنتیجه چیقاریوردی .

ایشته عثمانلیلر بو علما ایله ، بو علمانك ارشادیله اسلامیت سایه‌سنده ترقی ایده‌جكلر ، شرع شریفه كوره حقلرینك محافظه ایدلدیكنی كوره‌جكلر، هیأت اجتماعیه

ایچنده ناموسکارانه وَپر شرف بر حیات امرار ایده‌جکلردی ! حال بوکه اسلامیت ، علمانك جهلی ایله، طویمق بیلمه‌ین احتراصی ایله علویت وَ نفوذینی ضایع ایتمش، احکام شریعت جاهل وَضعیف دماغلردن سوزوله سوزوله تغییر ماهیت ایله‌مشدی. او زمان، اجتماعی وظائفنی بیله شرع شریفه تطبیق مجبوریتنده بولونان عثمانلی دولتی بو بوزوق احکام ، بو حرص وَ منفعته کوره تبدیل شکل ایدن دستورلر قارشیسنده مدنی وَاجتماعی هیچ بر تکامل تعقیب ایده‌مه‌مش ، عائله سعادتی ، ملیت محبتی، معرفت ذوقی ، مدنیت حسی ، صنعت سوداسی عثمانلی قلبلرندن مهجور قالمشدی .

بناءعلیه سلیم ثالث بو ایکی بویوك دردی ، علما ایله یکیچریلری ، اصلاح ایتمکده پك زیاده نفوذ نظر کوستریبور ، بو سایه‌ده عثمانلیلغه دور اورخانی‌یه خاص صافیتنی، عثمانلیلره آوروپا اقوامی آره‌سنده یاشامق حقنی تأمین ایتمك ایستیوردی .

اون برنجی عصر هجری اواخرینه طوغرو آوروپا خارق العاده تکمل ایتمشدی . تورکیه‌ده ایسه اونجی عصر هجریدن صوکرا عثمانلی دولتنك اساسی، بنیهٔ مقاومتی کلیاً بوزولمشدی. کوپرولولر دوری بیله ظاهری وَموقت

بر جلادایدی. وقایع، عثمانلی حیات اجتماعیه‌سنك ، تشکیلات اداریه‌سنك بوزوقلغنی تماماً کوستریبوردی. بو دورده، اون دردنجی لوئینك سفیری نوانته‌ل، قراله یازدیغی مکتوبده عثمانلیلرك طرز اداره‌سنی، تشکیلات اجتماعیه‌سنی تماميله تصویر ایدییوردی. نوانته‌لك مطالعه‌سنجه، کوپرولولر زماننده بیله تورکیه آرتق حکومت طاسلاغندن باشقه برشی دکلدی. نوانته‌ل: « بوزولمش برخاندان، شایان نفرت وزراء، ادارهٔ حکومت ماکنه‌سنك بوتون اجزاسنی بوزمش، طاغیتمشدی. هیچ بر شعبهٔ اداره یوقدی که، تفسخ ایتمش، قانغره‌ن اولمش بولونماسین. رشوت، سرقت، بطائت، منافع عمومیه‌یه لاقیدی، صاچمه بر غرور، همان هر طرفده حکمفرما ایدی. هر شی حکومتك تفسخ وَ انقراضنه یاردم ایدییوردی. خرستیان حکومتلر بو مدهش ظواهرك حقیقتنه واقف اولانلره اینانسه‌لر، بو تورك هیولاسندن هیچ قورقمازلر. بناءعلیه انلر او خیالی قورقولرندن قورتولمق ایچون تورکلری یاقیندن تدقیق ایتملیدرلر. فقط شونی‌ده اعتراف ایتملیدرکه، تورك ملتی حکومتنه هر حالده مرجحدر. صلابت دینیه، تورکلرده متین اوصاف تولیدایله‌مشدر» (١) دییوردی. اون دردنجی

---

(١) واندال ، مارکی دونوانته‌لك سیاحتی ، ص ٢٤٨

لوئینك سفیری نوانته‌لك بو استخراجاتی ، دها برقاچ
عصر ، طوغرولغنی محافظه ایتمشدی.

فی‌الحقیقه، تورکیه‌ده جهالت، غصب، جنایت، یغما،
غارت،حقوقه‌تجاوز حکم‌فرمااولدیغی‌صره‌ده،اون‌سکزنجی
عصر میلادی ، ادباسی وشعراسی ، حکماسی وارباب
فنی ایله آوروپاده مدنی بر عالم حاضرلامشدی . صنایع
وتجارت اصول وقواعد داخلنده ترقی ایدییور ، (آدام
سیمت) ك (ثروت ملل) ی هرکسه علم اقتصادك
اساسلرینی آکلاتیوردی . ده‌قارط ، مالبرانش، اسپینوزا
وَ لایبنیج کبی فیلسوفلر بشریتی تدقیق وَ کائناتك قوانین
عمومیه‌سنی تتبع ایدییورلر ، دین وَاعتقادات حقنده‌کی
نظریه‌لری کاملاً دکیشدیرییورلردی . انکلتره‌ده لوق،
حکومتك اهل وطن اولانلرله منعقد برمقاوله ایله تأمین
موجودیت‌ایتدیکنی‌اثبات‌ایله‌دیکی‌صره‌ده، مونته‌سکیو ایله
وولته‌ر دینك‌تصفیه‌سنه،حقوق‌بشرك‌تأسیسنه‌چالیشیورلر،
حکمدارلرك استبدادینی قیرمق وَییقمق ایستیورلردی.
صوکرا روصو ، نه حکومتی ، نه دینی ، هیچ بر شیئی
قبول ایتمیور ، انسانلرك خلقةً ایی ، عدالت وانتظامه
مستعد اولدقلرینی ایلری سورییوردی .

ادبا وَ حکما ، بوصورتله بشرك حقوقنی اعلا
ایتدکلری اثناده ، آوستریاده ایکنجی ژوزه‌ف ،

طوسقاناده لەئوپولد ، پروسیاده فرەدریق ، روسیەده قاتەرین مملکتلرینی اصلاح وَ حکمدارلرك حقوقنی تعیین ایدییورلردی. بوذکیسیالر: «حکمدار، حکومتك بر رئیسیدر. ویرکیلری کندی ذوقی ایچون صرف ایدەمز؛ آنجق آثارخیریەیه صرف ایدەبیلیر. کوزدەلرینه مأموریت ویرمکه هیچ حقی یوقدر؛ مأموریتلر دائما ارباب ناموس وَلیاقته ویرلەلیدر» دییورلردی. بناءً علیه سرای مصارفنی آزالتیورلر، ادارەلرینی هرکسه سودیرییورلر، تبعەلرینك ثروتنی آرتدیرمایه چالیشیورلردی. هپسیده مملکتلرینك کوشەسنده بوجاغنده قالان آثار وحشتی محوایدییورلر، علم و معرفت نوری ایلەیوردلرینك هرکوشەسنی آیدینلاتمایه غیرت ایلیورلردی. بوتون بو اصلاحاتی تبعەلرینه صورمادن، انلرك رفاهی ، ملتلرینك حیثیتی وَانسانلغك شرفی نامنه یاپیورلر ، هیچ اولمازسه (منورالافکارانه بر استبداد) تأسیسنه غیرت ایدییورلردی .

اون اوچنجی عصر هجرینك ایلك زمانلرنده ، آوروپاده مترقی بر هیئت اجتماعیه ، منتظم قوانین ، قلبلرده یاشامق ذوقی، انسانلق غروری ویرن بر علم، برادبیات، برشعر، بر صنعت موجودیدی . روسیەده پوشکینلر، فرانسەده شاطوبریانلر، امین بر حضور و جدان ایله بشریتك اك نازك حسلرینی تصویر ایدییورلردی . تورکیه ایسه ،

ماضیسنك پارلاق وشرفلی دورلرندن اوزاق ، بالدیری چپلاقلرك ، یکیچری زوربالرینك تحکمی آلتنده یاشایوردی . مملکت قرون اولاده کی احوال وَ وضعیتنی الآن محافظه ایدییور ، ولایتلرك هر کوشه‌سنده جهالت وشقاوت حکم‌فرما اولیوردی . وطنك بر قسمی ذاتاً آوستریا وروسیه‌یه الحاق ایدلمش ، برزمانلر ویانه‌لره یاقلاشان عثمانلی حدودی شمدی طونه ساحللرینه قدر کریله‌مشدی .

سلطان سلیم ثالث ، اوروپانك ترقیاتنه قارشی مملکتده اصلاحات اجراسنه هرحالده مجبوردی . فرانسه انقلابی هیئات اجتماعیه‌یی باشقه بر شکله افراغ ایتمشدی . علوم وادبیات ، فن ومعرفت خارقه‌نما بر طرزده ترقی ایله‌مشدی . اوروپا حکماسنك بشریته نفح حیات ایدن فلسفه‌سی ، کنج بوناپارطك ابداعی وَجوال فکرلری ، فن حربده ، طرز تفکرده انقلابلر تولید ایتدیکی بر عصرده ، عثمانلیلرك اك ابتدائی ، اك بوزوق سلاحلرله ، شرقلك کزیده ، فقط ایشله‌نمه‌مش ، ادراك اولونامامش معلوماتیله بو نور و معرفت مهاجماتنه قارشی طورمالری امکان خارجنده ایدی . عثمانلی دولتی اوروپاده یاشایابیلمك ایچون بومحیطه اویمق ، بومحیطك هوای علم ومعرفتنی تنفس ایتمك ، بو حیات بخش ذرات ایله قاننه قوت ویرمك مجبوریتنده ایدی . مملکتده علم وعرفان

محبتی اویاندیرمق ، قوتلی بر اردو ایله ناموس وطنی محافظه ایتمك، منور بر هیئت وکلا ایله اوروپا سیاستنك علم وذکایه مستند اینجه‌لکلرینی ادراك ایله‌مك لازمدی . جهل وشقاوتدن باشقه استنادی اولمیان وزرا آرتق بو مملکتی اداره ایده‌مزدی . مدنیت ، نور ذکایه لزوم کوستریبوردی؛ عثمانلی فکرلری بونور ایله تنور ایتمدکجه، عثمانلی رجالی اشقیا ریاستنی ترك ایله‌مدکجه ، عثمانلی قومی ایچون امکان بقا موجود اولامازدی . اوروپا ایله تماس، آرتق بو حقیقتی طبیعتیله احساس ایدییور ، بعض ذواتده بر اثر انتباه بیله حس اولونیوردی. تورکیه، اون ایکنجی عصر هجرینك نصف اخیری اوائلنده اوروپا ترقیاتنی تدریجی بر صورتده قبول ایتمك ایسته‌مش ، فقط بو ترقیاتك ماهیتنی ادراك ایده‌مه‌مشدی . بوتون تشبثلر، یارم وعقیم قالمشدی . یالکز ، بو ایلك ومساعد تماسدن اوروپالیلر استفاده ایتمشلر ، انلرده شرقدن ذوق وصنعت نقطهٔ نظرندن مستفید اولمایه باشلامشلردی .

فی الحقیقه، بو عصرده استانبولك بدایعی بوتون غرب خلقنی مسحور ایتمشدی. مه‌لینغ وقاسته‌للان کبی رساملر استانبولك کزیده نقطه‌لرینی تصویر ایچون بربریله رقابت ایدییورلردی . بوغاز ایچینك مزین وملون یالیلری ، خدیجه سلطانك ظریف ونظر ربا سرایلری ، پاشالرك،

فنارلى روم اغنياسنك ، اوروپا سفيرلرينك كوشكلرى ، آناطولى ساحلنك زمردين يشيلكلر ايچنده بياض وَنارين مناره‌لريله نظرلر تسخير ايتمسى ، رساملره متنوع ، جاذب موضوعلر تشكيل ايدييوردى . استانبول ، جداً سحر آميز برتأثيرى حائزدى ؛ نديمك « ايكى بحر ارەسنده‌كى جوهر يكپاره‌سى » صاف برسما ، پارلاق بر كونش آلتنده هر لحظه تبديل لطافت ايدييوردى . بوغازك دلنشين صولرى ، مائى بر قورده‌لانك متلون وَمهتز خاره‌لرينى آنديرييور ، ساحلك مختلف نقطه‌لرنده يشيل وَيوكسك بر رشمسيه كبى يوكسه‌لن يشيل وَطراوتدار چاملر ، سالديده چنارلر آلتنده ، باشلرنده بياض ياشماقلر ، قادينلرك سيره چيقدقلرى ، اركك‌لرك اللرنده برر چوبوق ، نمازكاه اوكلرنده ، چنار ديبلرنده ، براق صولر قارشيسنده چوبوق ايچدكلرى كوروليوردى . فرانسه سفيرى سه‌باستيانى ، انكلتره سفيرى أربوثنوط ، روسيه سفيرى ايتالينسكى بوبدايعدن دائما استفاده ايدييورلر ، شرقك نفيس منظره‌لرينى اك مشهور رساملره ترسيم ايتديرمكدن كرى طورميورلردى . بوعصرده مه‌لينغك رسم ايتديكى تابلولر بوعصرده پارسده كمال فعاليتله طبع اولنيور ، قاسته‌للانك عثمانلى قيافتلرينى مصور آثارى ، رنكلى وَنفيس بر صورتده نشر ايديليوردى (١) .

---

(١) اوكوست بوپ ، بوغازايچى رساملرى ، ص ٣٢٠ ، ٣٢١

سلیم ثالث زماننده (طوپ قاپو) سراییده اسکی حالنی محافظه ایدییوردی: سرایك غلطه‌یه ناظر قسمنده، قبه آلتی‌نك اوستنده‌کی قوله‌نك صول طرفنده، سلیم ثالث دائره‌سی عثمانلی صنعت معماریسنه، عثمانلی صنعت تزیینه پارلاق بر نمونه تشکیل ایدییوردی. بو دائره، حمام قوریدورینك صاغ طرفنده، آلتلی اوستلی درت اوطه‌دن عبارتدی. اوستنده‌کی اوطه‌لردن بری والده سلطانه مخصوصدی. بو اوطه، سرایك اك مزین پارچه‌سی ایدی. دیوارلرینك مذهب وپارلاق قابارتمه‌لری، آلچیدن رنکارنك میوه وچیچك رسملری، عثمانلی صنعت ترسیمنه نمونه تشکیل ایدن اوفاق لوحه‌لر، نظر فریب بر امتزاج الوان حصوله کتیرییوردی. هر اوطه‌ده اولدیغی کبی بو راده‌ده بر اوجاق واردی. اوجاغك یاشماغی یکپاره مرمردن، بیاض و قیرمزی صوماکیلرله مزیندی. دیوارلره سیاه بر زمین اوزرینه یالدیزله:

بارك الله زهی جای لطافت مسکن
باغ فردوس کبی سیری قومز دلده حزن.

بیتی ایله باشلایان اوزون بر قصیده یازلمشدی. بو اوطه‌نك یاننده، سراپا یالدیزلر ایچنده پارلایان (لحیهٔ سعادت اوطه‌سی) واردی. آلتنده‌کی اوطه‌لرده عین زینت واحتشامده، رنکارنك چینیلر، اوزری قابارتمه

نقشلرله ملون مرمر دیرکلر، دیوارلری مختلف تابلولر، چیچك وَمیوه رسملریله تزیین ایدلمش، قاپولرله طولابلرك سوکه‌لری یالدیزلر، قانادلری قابارتمه‌لرله سوسلنمشدی. بوتون اوطه‌لرده، اوجاق یاشماقلرینك صنعتی، دیوارلرده‌کی وَطاوانلرده‌کی یالدیزلرك مبذولیتی کوزلر قاماشدیریوردی. اوطه‌نك ایچنده کول، سیاه وَبیاض رنکده مرمرلرك امتزاجیله برچشمه وجوده کتیرلمش، اوزرینه:

چشمهٔ دلجو حیات جاودان عین شفا

مصرعی یازلمشدی. سلیم ثالث اکثر وقتلرینی بو دائره‌ده کچیریردی. بوتون دائره‌نك تزیینات وَاحتشامی‌ده کوستریوردی‌که، فاتحك نفائس پرور حفیدی ذوق صنعته جداً آشنا ایدی. سلیم ثالث بواثناده (١٢٢٢) قرق یدی یاشنده ایدی؛ والده‌سی مهر شاه سلطان ایدی. منیب افندینك تعبیری وجه ایله:

مهر شاه قادین او خورشید قمر کوکبه کیم
پرتو شانی قیلر غمکدهٔ عالمی شن.
مهد علیا که ایدوب رأفتی تمهید سرور
کمسه‌نك طفل دلی درد ایله قالمز شیون.

ایشته سلیم ثالث بوحساس والده ألنده بویومش، وَدائماحساس برقلب طاشیمشدی. کنج پادشاه، عصرینك ترقیات فکریه‌سنی تعقیب ایتمش، عثمانلی تربیه‌سیله بویومش،

عثمانلی ذوقیله یاشامش، عثمانلی صنعتی تشویق ایتمش وَ بو صنعتده بالذات اثبات لیاقت ایله‌مشدی. سلیم ثالث دورنده عثمانلی ادبیات وَ موسیقیسی خیلی مترقی ایدی. شیخ غالبك (١١٧١ - ١٢١٢) (حسن و عشق) ی عثمانلی شعرینك بوتون اینجه‌لکلرینی، عثمانلی لسانك قابلیت تبلیغیه‌سنی مدقق نظرلرده اثبات ایدییور:

بر لاله رخ سیاه کاکل
سنبللر ایچنده غنچهٔ کل.
آیینهٔ سینه بحر سیماب
عقد کهر اولمش آنده کرداب.

قطعه‌سیله (حسن) ی تعریف ایدن شیخ غالب، عشقك حیاتسوز تسلیمیتلرینی‌ده:

بی‌چاره کوکل غمیله یانسون.
تك اول بت آتشین ایناںسون.
خونابهٔ هجره جان بویانسون.
مخمور کوزی شرابه قانسون.

هر قهرینه بیك کرم فدادر.

دییه تصویر ایلیوردی (١). شیخ غالب صنعت

(١) غالب دده، حسن و عشق.

تصویرده ساده‌لك، تبلیغ مرامده طبیعت کوزه‌ده‌رك عثمانلی شعرینه یکی برچیغیر آچدیغی صره‌ده، موسیقی‌ده طنبوری ایساق، وارداقوسطه احمد آغا، حضر آغا، عارف محمد آغا، عبدالحلیم آغا وَسعداه آغا کبی اساتذه‌نك غیرتلریله استانبول آفاقنده طاتلی نغمه‌لر پیدا ایتمکه باشلامشدی. ادبیات وَموسیقی سلیم ثالثی جداً تسخیر ایتمش:

هزار آسا نوله ایتسه‌م او کلرخساردن فریاد .
ایدر بوکلشنك بلبللری هپ یاردن فریاد .
اوشوخك جام عشقیله کیدوب هپ ثروت وسامان .
ایدر مستان عشق ساغر سرشاردن فریاد .
کسیلمز هرکیجه تا صبح اولنجه رشتهٔ آهم ،
کهی دلبردن ایلر دل . کهی اغیاردن فریاد

تظلماتیله تبلیغ حسیات ایدن کنج پادشاه، (سوزدلارا) فصلنده مولوی آیینلری، کزیده شرقیلرده بسته‌له‌مشدی. سلیم ثالث موسیقی‌یی شهزاده‌لکی زماننده اوکرنمشدی. موسیقیٔ صوتی‌یی قریمی احمد کاملی افندیدن، طنبوری اورته کویلی ایساقدن تعلیم ایتمشدی. (سوزدلارا) فصلنی احیاایدن سلیم ثالث، (راست جدید)، (پسندیده)، وَ (بزرك) مقاملرنده بسته‌لر وَسماعیلر وجود کتیرمش، (ماهور)، (عرضبار)، (شهناز)، (مخیر سنبله)، (پوسلك)، (شهناز پوسلك)، (طاهر پوسلك)،

(هزام) وَ (شوق افزا) مقاملرنده استادانه شرقیلرده بستەلەمشدی (١) . سلیم ثالث ، عصرینك اك کزیده موسیقی شناسانی دعوت ایدر ، کیجه ماهتابلرده ذوق وطربله امرار اوقات ایلردی . سلیم ثالث دورنده بوغاز ایچینك ماهتاب عالملری ، چراغان شنلکلری غایت رواجده ایدی . بوغازك صولری ، مهتز و نظر فریب نورلر آلتنده مست وپرسکون کوزلر قاماشدیردیغی صرەده ، سرایك یالدیزلی برصالوننده کاتبی صاریقلی ، ایری قاووقلی ، شیخ و شاب . ذوق صنعتله سرمست موسیقی شناسانك لطیف صدالری ایشیدیلیر ، نی وطنبورك ایکلەین وَ آغلایان فریادلری ارەسنده جناب سلیمك مثلا (سوز دلارا) فصلندن :

کلشنده ینه مجلس رندانه طونانسین .
کل دوریدر ألده می کلکون طولانسین .
بز ذوق ایدەلم جام جمك آغزی صولانسین .
اول غنچهٔ سرمست . صباح اولدی اویانسین .

آقصاق سماعیسی آغر وَروح نواز نغمەلرله اوقوندقدن صوکرا ، دورك اك استادانه ، اك صنعتکارانه شرقیلری‌ده ترنم اولونوردی .

---

(١) تاریخ عطا ، جلد ٣ ، ص ٧٨

سرایك بو آهنك وذوق وطربنه بوغازك منور ساحللری زمزمه‌دار برمعكس تشكیل ایدردی. آقشام، آیك بایغین ضیالری بوغازك لطیف قورولرینی نورلره غرق ایتمكه باشلادیغی زمان، بوستانجی باشینك قایغی سریع برخیشیردی ایله كچردی. اوزمان جسیم برقایقده، اوزون صاقالی، تورنجی كلاهی وپاپوشی ایله بوستانجی باشینك بوغازی تفتیش ایتدیكی كورولوردی(١). بوكچیش هركسده برقورقو حسی پیدا ایدر، نظر بو جسیم قایغك استانبوله طوغرو اوزاقلاشدیغنی كمال ممنونیتله تماشا ایلردی. بوستانجی باشینك اوزاقلاشماسی هركسه كنیش برنفس آلدیرر، آرتق بوتون قایقلرك، بوغازك نورلر ایچنده تترەشن صولری اوزرنده ظریف قادینلر وار ككلرله مالامال، نی وطنبور نغمه‌لریله طولاشدقلری كورولوردی. بوغازك اسرارانكیز قورولرنده بلبللرك ترنمی كیجه‌نك سكوتی ایچنده سمالرده عشق افزون وبلوری عكسلر براقدیغی صره‌ده، بریده یالی بویلرنده عثمانلی موسیقیسنك اك نفیس اثرلری ایشیدیلیردی. برطرفده سلیم ثالثك شوق دل فصلندن:

نیجه بریاقیلایم تاب رخك مهوشنه
نیجه بر طاقیلایم سایه مثالی پیشكه

(١) قاستەلان، عثمانلیلرك عاداتی، جلد ٣، ص ٢٣٧

یوروك سماعیسی اوقوندیغی صره‌ده ، حضر آغالرك ، وارداقوسطه احمد آغالرك شرقیلری‌ده ماهتاب صفاسنه چیقان ارباب ذوقك حسیاتنه ترجمان اولوردی .

سلیم ثالث ، حیات خصوصیه‌سنی شعر وصنعتله امرار ایله‌دیکی کبی حیات رسمیه‌سنده‌ده بویوك بر نفوذ وسلطنت ابراز ایدردی . پادشاه تنزهه کیده‌جکی زمان بر کون اول اعلان اولونور ، هرکس سرور ونشاط ایچنده ، تشریفنه منتظر بولونوردی . بالخاصه دکز تفرجلری پك پارلاق اولوردی : اك اوکده ، ایچلرنده یوز اللی قدر ایچ اوغلانی ، آلتی صندال ، صاغده وَ صولده خاصکی آغالرك صندالی ، طوپ کورلرکبی یوکسك سسلرله پادشاهه یول آچارلر ، بوتون آغالر اللرنده‌کی دکنکلرله قایقلره امر ویررلردی . ایچ اوغلانلر صندالنك ارقه‌سندن (صاریق صندالی) ، دها صوکرا یوزلری ذات شاهانه‌یه متوجه مابینجیلر صندالی ، انك آرقه‌سندن ده ذات شاهانه‌نك سلطنت قایغی کلیردی . ذات شاهانه‌نك قایقلری ایکی دانه ایدی ؛ ایکیسنده‌ده ، اطرافی کوموش پارماقلق چویرلمش ، درت ستون اوزرینه بر کوشك واردی . کوشکلرك کنارلری غایت آغیر صیرمه ایشله‌مه‌لی ، آینجیلرله مزین ، صاچاقلی قیرمزی چوقه پرده‌لرله مزیندی . پادشاه بو قایقلردن برینه قورولور ، آرقه‌ده ، دومنده

بوستانجی باشی، قارشیسنده سرای ارکانندن اوچ ذات، بوستانجیلرك اورتاسنده، اللرنده پادشاهك چیقماسنه مخصوص مخصوص اسکمله ایله ایکی چوقه‌دار، باشده بر خاصکی اولدیغی حالده بوغازك مائی صولرینه طوغرو ایلریلردی. ایکنجی سلطنت قایغی‌ده برنجیسی کبی مزیندی. بو قایقده پادشاهك قیلجنی طاشیان سلحدار آغا، دها آرقه‌دن کلن قایقلرده‌ده حرم آغالری کورولوردی. سلیم ثالث کچرکن قیز قوله‌سندن طوپلر اتیلیر، قله‌نك اوکنه دیزیلن بوستانجیلر یرلره قدر أکیله‌رك سلام ویرزلردی (١).

سلیم ثالث سلطنت ووقاریله بنده‌کانی اوزرنده بویوك بر نفوذ اجرا ایدر، اقتدار وذکاسی بو نفوذی برقات دها تزیید ایلردی. سلطان سلیم طریقت مولویه‌یه انتساب ایتمشدی. فرط حساسیتی شعر وموسیقیده بویوك براستعداد کوسترمسنی تسهیل ایتمش، روحنده ذوق صنعت اویاندیرمش، فقط طبعنی دائما ضعف وتسلیمیتله مجبول قیلمشدی. شدت ومتانت، عزم قطعی سلیم ثالثك اك زیاده محروم اولدیغی اوصاف ایدی. مع مافیه شاهانه سطوتی عنعنوی تأثیرینی محافظه ایدر، زمانه‌نك متغلبه‌لری بیله کندیسنه انقیاد ایلمکده قصور ایتمزدی. جزار احمد پاشا عصیان وشقاوتله مشهور ایکن « سلیم ثالثك نامی یاد

(١) مه‌للینغ، استانبول سیاحتی.

اولوندقجه قیام ایدر ، فرمانی کلدکجه بناك طاشنه قدر اینردی » (١)

سلیم ثالث مملکتده نفوذینی تقریر ایچون انضباطه دقت ایدر ، اکثر زماننی مکتبلر آچمایه ، قیشلەلر بنا ایلمکه حصر ایلردی . طوپخانەده ، بك اوغلنده ، لوند چفتلکنده، اسکدارده، ترسانەده، خاصکویده، نظام جدید، قالیونجی وخمبره‌جیلر ایچون قیشلەلر ، ترسانەده بویوك حوضلر ، اسکدار ساحلنده جسیم انبارلر ، جامعلر ، مکتبلر وحماملر انشا ایتدیردیکی کبی اینجیلی کوشکلری ، باغارملری‌ده احیاایدردی. سلیم ثالث برقیشلەویا برمکتب بنا ایتدیردکجه ، شیخ غالب درحال برتاریخ یازار، مثلا:

یاپدی غالب خامۀ تاریخ علم افرازینی
دادر ملك عسکر منصورەیه یاپدی محل

بیتنی خمبره‌جی قیشلەسنك بناسنه تاریخ دوشوردیکی کبی ، لوند چفتلکی قیشلەسی ایچونده :

تمام اولدقده اول عالی اثر غالب دیدم تاریخ
بو دارالعسکری سلطان سلیمدر ایلەین آباد

تاریخنی تنظیم ایلردی (٢) .

---

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ٣١٧
(٢) تاریخ عطا ، جلد ٣ ، ص ٨٤

بو دورده ، فرانسه‌دن كلن ضابطلر عسكره تعليم اوكره‌تيورلر ، اسحق افندى كبى ذوات علم ومعرفتله تميز ايليورلردى . سليم ثالث بوتون طوپلرى يكى اصولده دوكديرييور ، ترسانه‌ده كميلر انشا ايتدير - ييور ، اسكداره‌ده اچيلان سليميه دستكاهلرنده كمال فعاليتله قماشلر اعمال اولونيوردى . صوكرا ، شام ، حلب ، ديار بكر ، مغنيسا ، قبريس ، ازمير ، عشاق، بروسه ، مصر وَطربزون كبى منسوجات اعماليله مشهور يرلره خط همايونلر كوندريله‌رك صنايع محليه‌ده تشويق ايديليوردى .

سليم ثالثك الك كزيده اثرى ، خمبره خانه ايدى . قريمى راصن افندى خمبره خانه نظارتنه تعيين اولونمش، خواجه اسحق افندينك درسلرى كمال اهميتله ديكلنمكه باشلامشدى . سليم ثالث (سوديجه) مكتبنه بالذات كليور ، شاكردانى امتحان ايدييور ، پلانلرى وَخريطه‌لرى معاينه ايليور ، معلملرى وَشاكردلرى احسانلرله تلطيف ايليوردى. (سوديجه) مكتبى كوندن كونه تكمل ايدييوردى. فرانسه‌دن، اسوه‌جدن، انكلتره‌دن جلب ايديلن ضابطلر اردوده تعبيه وَانتظام فكرلرينى ، علم وفن محبتنى اوياندير مايه غيرت ايدييورلردى. عثمانلى اركانى اره‌سنده فن محبتى مصطفاى ثالث زماننده بر

درجه‌یه قدر اویانمایه باشلامشدی . شانی زاده ، بویوك فره‌دریقك تعلیمات عسکریه‌سنی وَطبی اثرلری ترجمه‌ایتمش، سلیم ثالث دورنده‌ایسه انکلیز محمود افندینك فرانسزجه نشر ایتدیکی اثرلر ، عثمانلیلرده‌ده علم محبتنك اویاندیغنی کوسترمشدی. محمود افندینك اثری استانبولده طبع ایدلمش ، رسملرینك نفاستی هرکسی حیران ایله‌مشدی. (سودلیجه) مکتبی بالخاصه ریاضیه‌نك اهمیتنی آرتدیرمش ، بومکتب سایه‌سنده پك بویوك امیدلر حاصل اولمایه باشلامشدی(۱).

سلیم ثالث ، اردویه ضابط یتیشدیره‌جك مکتبلر وجوده کتیردیکی کبی، اوروپا اصولنده‌تعلیم‌وتربیه کورمش قطعه‌لرده یتیشدیرمك ایسته‌مش ، اول امرده (نظام جدید)ی تأسیس ایله‌مشدی (۱۲۲۰). نظام جدید،ایکی آلای پیاده ایله ایکی بولوك سواریدن مرکبدی ؛ بونلر سرای همایونده بولونان بوستانجیلره ملحق اولاجقدی. آلایلرك بری سلیمیه‌ده، اوبری لوند چفتلکنده ایدی. آلایلر اون‌بولوکه آیرلمشدی؛ هربولوك ۸۰:۱۰۰کشیدن عبارتدی. پیاده‌نك تجهیزاتی فرانسز موده‌لی برتفنك‌ایله اکری برقیلج‌وَبرسونکوایدی. عسکرك البسه‌سی قرمزی برجاکت، مائی برپانطالون‌وَقیرمزی برکلاهدن عبارتدی.

---

(۱) ژوشه‌رو ، استانبول انقلابلری، جلد ۱ ، ص ۷۸

سواری ایکی بولوکدی؛ بری قرمزی، اوبری صاری
کلاه کیوردی (۱). استانبولده بوصورتله نظام جدید
آلایلری تشکیل اولوندیغی کبی آناطولیده‌ده آلایلر تشکیل
اولونمشدی. قاضی پاشا آلایلرك تشکیلاتنه غیرت ایدییور،
احباسنی وَاقرباسنی نظام جدیده صوقارق خلقی تشویق
ایلیوردی.

نظام جدید ایچون سنوی ۲۰۰۰۰ کیسه واردات
لازمدی. بوواراداتی تأمین ایچون (ایرادجدیدخزینه‌سی)
احداث ایدلمشدی. حاصلاتی ۱۵ : ۱۵۰ بیك غروش
اولان مالکانه‌لرك وارداتی بوخزینه‌یه کله‌جك، یوقلمه‌ده
اسمی اولمیان وَصوك حربلرده وظیفهٔ عسکریه‌ایفا ایتمینلرك
تیمارلری ایله مقاطعات، کاملاً ایراد جدید خزینه‌سنه قید
ایدیله‌جکدی. کذا، صاحبلرینك وفاتی متعاقب، خاصلرده
ایراد جدید خزینه‌سنه تخصیص اولوناجقدی. کمرك
وارداتی ایله توتون رسمی‌ده بومیانه قید ایدلمش، آریجه
شراب، ایپك، پاموق وَیوك ایچون یکی رسملر وضع
اولونمشدی. ایراد جدید خزینه‌سنك وارداتی ۱۲۱۵ده
اللی میلیون ایکن، بش سنه صوکرا یتمش میلیونی تجاوز
ایله‌مشدی.

سلیم ثالث نظام جدیدك آناطولیده ترقی ایتدیکنی

---

(۱) ژوشه‌رو. استانبول انقلابلری، جلد ۲، ص ۲۰

کوروبجه، روم‌ایلنده‌ده تشکیلنه قرار ویرمشدی. فقط نظام جدیدك ترقیسی یکیچریلری تلاشه دوشوریور، خصوصیله ویدین، روسجق و ادرنه طرفلرینه حکم ایدن پاسبان، ترسنکلی وطاغ دویرن اوغللرینی کیتدکجه اندیشه‌ناك ایدییوردی. سلطان سلیم بو مقصدی تحصیل ایچون نه‌صورتله حرکت لازم کله‌جکنی دوشونیور، بوبابده رجال حکومتك‌ده رأیلرینی سؤال ایدییوردی. بو اثناده صربلر عصیان ایتمشلر، روسلر قره‌طاغلیلری تحریك ایله‌مشلردی. فرانسزلر بوسنه اراضیسندن مرور ایدییور، (راکوزه) دوبروونیك جهتلرینی اشغال ایلیوردی. سلیم ثالث بو فرصتدن بالاستفاده، ابراهیم نسیم افندینك لایحه‌سی موجبنجه قرمان والیسی قاضی پاشایه امرلر کوندرییوردی. قاضی پاشا صورتا اردو ایله صربلر علیهنه یورویه‌جك، فقط حقیقت حالده روسیه ایله فرانسه‌یه قارشی نمایش یاپارق بوواسطه ایله نظام جدیدی روم‌ایلنده‌ده تأسیس ایلیه‌جکدی. فقط داخلده، ابراهیم نسیم افندینك دشمنلری، ازجمله اسماعیل پاشا، درین بر رقابت حسنه تابع، وطن وملت منافعنی کورمیور، قاضی پاشانك تشبثنی عقیم براقمق ایچون شهزاده مصطفی طرفدارلریله اتفاق ایدییور، روم‌ایلی اعیانه تشویق آمیز مکتوبلر کوندرییوردی. اعیان ایسه، نظام جدیدك روم ایلنده‌ده تشکیلندن هراسان، (ادرنه) ده

طوپلانیورلر، قاضی پاشا اردوسنه مقاومته حاضرلانیورلردی. (ادرنه)ده نظام جدیدك تأسیسی حقنده‌کی فرمان قبول ایدلمیور، (تکفورطاغی) نده خط همایونی قرائت ایدن ذات پارچه پارچه ایدیلیوردی. بو عصیان سائر قصبه‌لرده‌ده سرایت ایدییور، سلیم ثالثك اوامری هیچ بر یرده اجرا ایدلمیوردی. بو صره‌ده قاضی پاشا ۲۰۰۰۰ کشیلك بر قوتله استانبوله کلمشدی. سلیم ثالث ایچون بو قوتی درحال ادرنه‌یه سوق ایتمك لازمدی؛ فقط پادشاه انلری لوند چفتلکنه یرلشدیرمش، هرکون اردوکاهلرینه کتمش، قیافتلرینی وَانتظاملرینی مفتونانه سیرایتمشدی. بو صورتله کچن یکرمی کون قدر بر مدت، (ادرنه) ده طوپلانان نظام جدید علیهدارلرینه پك زیاده قوت تأمین ایله‌مشدی. قاضی پاشا ادرنه‌یه طوغرو حرکت ایله‌دیکی زمان، استانبولك لطیف محیطنده یاشایان متفسخ دماغلر خلقه تشویقاتده بولونمشلر، نظام جدید نفرلرینی تکفیره قدر وارمشلردی. عین حالت فکریه (ادرنه) ده‌ده حکمفرما اولمشدی. بو سببدن قاضی پاشا اردوسی (ادرنه) ده هیچ بر موفقیت احراز ایده‌مه‌مشدی. یکیچریلرك، (ادرنه)ده طوپلانان اشقیانك مقاومتی، قاضی پاشا اردوسنی رجعته مجبور ایتمش، اردونك دوکونتیلری بالضروره آناطولی سمتنه کچمشدی (۱).

(۱) تاریخ جودت، جلد ۸، ص ٦٧

نظـام جديدك ضعف و اهمال يوزندن مغلوبيتى بوتون روم‌ايلينه جسارت ويرييوردى. روم‌ايلى اعيـانى سليم ثالثك بو تشـكيلاتندن متأثر ، استانبوله يورومك ايستيورلر، حتى سليم ثالثى خلع ايتمك ارزو ايدييورلردى. ترسنكلى اوغلى ده بويله بر تشبثده بولونمش، فقط عسكرلرى طرفندن أولديرلمشدى . سـليم ثالثك ضعفى نظام جديدك بوتون نفوذينى وَاستقبالنى محوايتمشدى . دها طوغروسى سليم ثالث معناً سقوط ايتمشدى . حكومتك يكانه وظيفه‌سى ادرنه اشقياسنك مقاومتنه قارشى قويمق، عزم ايله ، متانتله حكومتك وقارينى محافظه ايله‌مكدى. بوصره‌ده يكيچريلرك موجودلرى آز وَانتظاملرى مفقودحكمنده ايدى . نظام جديدموجودى ايسه اوتوزبيكه بالغ اولمشدى. خصوصيله بو عسكرك عكا وَمصرسفرلرنده لياقتى كورولمش ، خلق بيننده نفوذى‌ده آرتمشـدى . فقط حكومتك ضعفى ، سنه‌لردن برى غيرت وهمتله تأسيس اولونان برقوتى عقيم براقمش، پايتختك نفوذى ، كندى محيطنى تجاوز ايده‌مز اولمشدى. يكيچريلر بوضعفدن پك زياده شيمارمشلردى. اسماعيل پاشانك اهانتى‌ايسه مملكتى بويوك برفلاكته كرفتار ايتمشدى. سليم ثالث، بوخائن وزيرى يالكز عزل ايله اكتفا ايدييور ، يكيچرى آغاسى ابراهيم حلمى آغا صدراعظم، ~~سلانيكلى~~ محمدعطاءالله افندى‌ده شيخ الاسلام اوليوردى.

١ ر ضهروحى

سلیم ثالث، مملکتده علم ومعرفته قارشی وقوعه‌کلن بو
ألیم طغیاندن پك متأثر اولمشدی؛ فقط ابراهیم نسیم افندی
وَدها سائر رجالك تشویقی ایله آتیدن ینه قطع امید ایتمك
ایسته‌مه‌مشدی. داخلده، بو متردد وَمشکوك، هر زمان
طغیانه میال حالت فکریه حکم سوردیکی بر صره‌ده،
سلیم ثالث ناپولئونك احتراصاتنه آلت اولمق، بو واسطه
ایله اوروپا سیاستنك تورکیه‌یه‌قارشی بسله‌دیکی احتراصلرك
اوکنی آلمق مجبوریتنده بولونیوردی.

(یاش) معاهده‌سیله نتیجه‌له‌نن ألیم سفردن صوکرا،
روس نفوذی عثمانلی ممالکنك هر طرفنه سرایت ایتمشدی.
سلیم ثالثك ألنده هیچ بر قوت وَنفوذ یوقدی: اردو اطاعت
ایتمیور، اهالی اصلاحات ایسته‌میور، سلطان سلیمك نفوذی
استانبولدن طیشاری تأثیر ایده‌میوردی. روم ایلیده وَ
آناطولیده پاشالرك تغلبی حکمفرما اولیوردی. مملکتده
فساد اخلاق، مدنیت دشمنلکی وَجهالت بوتون فنالقلریله
موجوددی. عثمانلی سلطنتنه خاتمه ویرمك، تورکیه‌یی
پایلاشمق ایچون دول معظمه‌نك مداخله‌سنه هیچ لزوم
یوقدی: انسانیت وَمدنیت لوازمنی شرعه غیر موافق
کوره‌ن، محافظهٔ منفعت قیدینی هر درلو مقدس وَمبجل

رابطه‌لره ترجیح ایدن ، مملکتلرینك افقی خارجنده‌کی صنعت ومدنیته کلیاً بیکانه یاشایان ، دولت اداره‌سندن زیاده دره بکلك اداره‌سنه تابع بولونان عثمانلی قومی ذاتاً کندیلکندن سقوط ایدییوردی . سلیم ثالث بوتون بو فنالقلر اورتاسنده ، عماندن قطره قیلندن، اصلاحات اجرا ایتمك ایستیور ، بو اصلاحات ده بولوندقلری حالی منفعتلرینه موافق کورن متغلبه‌نك ، یکیچریلرك وَمتعصب خلقك اصلا خوشلرینه کیتمیوردی. آناطولیده قاضی پاشانك حاکمیتی، وهابیلرك عصیانی ، مکه ومدینه یوللرینك قاپانماسی، عثمانلیلرك بومستقبل قرارکاهلرنده‌ده هیچ بر امل بقا براقمیوردی. روم‌ایلنده ایسه رومانیانك همان کاملاً روس نفوذی آلتنده بولونماسی ، صربلرك وَقره طاغلیلرك آوستریا نفوذینه معروض قالماسی، متباقی یرلرده ایسه پاسبان اوغلی کبی متغلبه‌نك تحکمی ، دولتی غایت مشکل بر وضعیتده بولوندیرییوردی . بش عصردن بری ، عثمانلی سلطنتنك بودرجه انقراضه معروض قالدیغی کورولمه‌مشدی .

تورکیه‌دن بومشکل وَموتی دقیقه‌لرنده استفاده ایتمك ایسته‌ین اوچ حکومت واردی : روسیه، فرانسه ، انکلتره . روسیه حکومتی دائما روملری الده ایده‌رك ، خرستیانلرك مدافعی کبی کورونه‌رك (آیاصوفیه)یه یاناشمق

ایستیوردی. ناپولئون ایسه روسلرك آق دکزه یاقلاشملرینی
فرانسه ایچون تهلکه‌لی کوریوردی. ناپولئونك مقصدی
روسلره بیزانس یولی اوزرنده هیچ بر آدیم آتدیرمامقدی.
ناپولئون، بو املنی قوه‌دن فعله ایصال ایچون جنرال
سه‌باستیانی یی استانبوله سفیر کوندرمشدی.

سفیرك وظیفه‌سی غایت معیندی: باب عالی یه دائما
امنیت ویرمك، فرانسه‌نك تورکلری حمایه ایتدیکنی
آکلاتمق، روسیه‌یه قارشی تورکیه، ایران وَ فرانسه‌دن
مرکب بر اتفاق مثلث وجوده کتیرمك، روسیه ایله
انکلتره‌نك باب عالیدن نه ایسته‌دکلرینی کونی کونه خبر
آلمق، فرانسه ایله باب عالی آره‌سنده‌کی رابطه‌یی آچیقدن
آچیغه روسیه، انکلتره وَ حتی بوتون آوروپایه احساس
ایتمك، قره دکز بوغازینی روسلره قاپامق، باب عالینك
افلاق وَ بغدان پرنسلکنده‌کی حاکمیتنه تجاوز ایتدیرمه‌مك
(۱). سه‌باستیانی، استانبوله کلدکدن صوکرا ایلك
ایشی، روسیه ایله باب عالینك آرزوسنی بوزمق اولمشدی.
افلاق وَ بغدانی اداره ایدن ایپسیلانتی ایله موروزی،
روس نفوذینك تورکیه‌ده انتشارینه خدمت ایدییورلر، بوتون
روملری روس منافعنه حاضرلایورلردی. بونلر ایلك حرکتی
صربستانده وقوعه کتیرمشلر، دیکر ولایتلرده‌ده حاضرلق

---

(۱) ناپولئونك شرق سیاستی، ص ٦٠

کورمکدن خالی قالمامشلردی. فقط بو حرکاتك کریسنده روسیه‌نك احتراصکارانه غایه‌لرینی تماماً تعقیب ایدییوردی . سه‌باستیانی باب عالیده وَ سرایده تشویقاتدن خالی قالمامش ، نهایت افلاق وَبغدان بکلرینی عزل ایتدیرمشدی. موروزینی‌نك یرینه غالیماکی ، ایپسیلانتی‌نك یرینه‌ده آلکساندر صوچو تعیین اولونمشدی. سه‌باستیانی، بو سیاسی مظفریتدن ممنون، طاله‌یرانه مکتوب یازییور: «باب عالی‌دون روس وصایتدن، روس نفوذندن حقیقةً صییرلدی . اسکی مسلکنی طوتدی. سلامت ایچون لزومی اولان تدابیری اتخاذ ایتدی . » دییوردی .

فقط (یاش) معاهده‌سی موجبنجه ، پته‌رسبورغ قابینه‌سنك موافقتی اولمادن افلاق وَبغدان بکلرینك عزللری ممکن دکلدی . بو بکلر یدی سنه مدتله تعیین اولونورلر ، مدتلری ختام بولمادن عزل اولونامازلردی. روسیه سفیری ایتالینسکی پرحدت ، باب عالی‌یه کلیور، تورکیه‌یی اعلان حربله تهدید ایلیوردی . انکلتره سفیری أربوثنوطده عین طرزده ادارهٔ لسان ایدییور ، تورکیه‌یی فرانسه نفوذینه کیرمکله اتهام ایلیوردی . فقط سه‌باستیانی‌نك حضوره قبول ایدلمسی مسئله‌یه باشقه بر رنك ویرییوردی. سه‌باستیانی سلیم ثالثی شدتله تشویق ایدییور ، غیور پادشاهه ناپولئونك شرق سیاستنی آکلاتیوردی. اوزمان

سليم ثالث، ايمپراطورك توركيه‌ده روس نفوذينه مانع اولمق ايسته‌ديكنى آكلايور ، ناپولئونك سياستنه بوتون موجوديتيله تسليميت كوستريوردى . فقط يكيچريلرك حالنى بيلديكى ايچون روسيه‌نك مهاجماتنه قارشى ناپولئوندنياردم ايستيوردى .

سليم ثالثك حركتى، روسيه چارى برنجى آلكساندرى پك زياده حدتلنديرمشدى . روسيه سفيرى باب عالى‌يه شدتلى بر نوطه ويرييوردى . بو نوطه مندرجاتنه كوره يا افلاق وَبغدان بكلرى يرلرينه اعاده اولوناجق، وَياخود مناسبات سياسيه قطع ايديله‌جكدى . صوكرا انكلتره سفيرى‌ده عين صورتله مراجعت ايتمش، روسيه ايله مناسبات قطع ايدلديكى تقديرده انكلتره دونانماسنك پايتختى تهديد ايده‌جكنى خبرويرمشدى . بوتهديدلر باب عالى‌يى وَسليم ثالثى بويوك برانديشه‌يه دوچار ايله‌مشدى. بالخاصه انكليزلرك تهديدى پك زياده اجراى تأثير ايتمشدى : انكلتره سفيرى أربوثنوط ، پروسيا ، اسوج ، روسيه وَانكلتره ارەسنده بر اتفاق عقد ايديله‌جكنى ، بو متفق قوتلرك ناپولئونى أزه‌جكنى بيان ايليوردى . سليم ثالث بوتهديدلردن انديشه‌ناك اولمش ، درحال افلاق وَبغدان بكلرينى يرلرينه اعاده ايتمشدى . سليم ثالثك بو ضعفى سه‌باستيانى‌يى چيلديرتيور، ناپولئونك سفيرى :

« بودرجه موجب عار بر انقیاد شمدی‌یه قدر بودواتك تاریخنده کورولمه‌مشدر. » دییوردی. فی‌الحقیقه باب عالی نه‌یاپاجغنی شاشیرمشـدی . قوت هانکی جهتده ایسـه ، تهدید اك زیاده نره‌دن محتمل ایسـه اوطرفك آغوشنه دوشیوردی؛شمدی‌ده ناپولئونك نفوذی آلتنه کیره‌جکدی: بوصره‌ده کنج ایمپراطورك مظفر اردوسی،انکلیز سفیرینك خبر ویردیکی اتفاقی (یه‌نا) محاربه‌سـنده کاملاً تارومار ایتمشدی. ناپولئون ، بوپارلاق وَسریع مظفریتدن ممنون، غالبیتنی سـلیم‌ثالثه خبر ویرییور : « پروسـیا اردولری محو اولدی . بتون مملکتـلری قبضهٔ تصرفمه کچدی . برلینده ، وارشوواده بولونیورم . ٣٠,٠٠٠ کشی ایله بتون‌منافعی تعقیب‌ایدییورم . طالع ، حکومتکزك بقاسنه یاردم ایدییور . انی قورتاراجق بن‌ایم . » دییوردی .

صوکرا، طاله‌یران‌ده سه‌باستیانی‌یه‌یازییور:«ایمپراطور افلاق وَ بغدان بکلرینی باب عالی‌یه ویرمك ایسـتیور . باب عالی افلاق وَبغدانی آلمادقجه ، ایمپراطورده نه وار-شووایی ، نه‌ده برلینی ویره‌جك . سلطان طایانسین ...» دییوردی . بوبشارت خبرلری اوزرینه سه‌باسـتیانی ایله رئیس‌الکتاب ارەسنده صمیمی وَاوزون ملاقاتلر وقوعه کلیور ، سـلیم ثالث ایله ناپولئون ارەسـنده‌ده مکتوبلر تعـاطی ایدیلیـوردی .. بو صره‌ده روس اردولری

(دینیەستەر) نهرینی اوچ نقطەدن گچیورلردی : پرنس اولغوروکی ، جنرال میکەلسون ، جنرال طومانسکی قوماندەسندەکی اردولر عثمانلی ممالکنە تجاوز ایدییورلردی. بوتجاوزدن روسیە سفیری‌دە حیرتلرە دوشیوردی . فقط روسیە حکومتی ، اعلان حربك کندیسنە تشرین ثانیدە یازلدیغنی، مکتوبك آنجق کانون اولدە کلمش اولماسندن طولایی خبردار اولامادیغنی سویلیوردی (١). فی‌الحقیقە روسیەنك باب عالی‌یە اولتیماتومی ٢٩ ایلولدە ویرلمش ، پتەرسبورغەتشرین‌اولەقدرهیچ‌برجواب کلمەمشدی. واقعا روسیەنك ارزوسی تشرین اولدە اجرا ایدلمشدی ؛ فقط بوخبر پتەرسبورغە آنجق تشرین ثانیدە کلەبیلمشدی . چارایسە بو اثنادە، باب‌عالی اولتیماتومە جواب رد ویردی ظنیلە جنرال میکەلسونە حرکات عسکریە ایچون امر ویرمشدی .

روسیەنك بوحرکتی عثمانلیلری پك زیادە حدتلندیرمشدی. همان بوتون‌خلق روسیەدن انتقام‌آلمق‌ایستیور، فقط مملکتك منابع‌قوتی بوحربی اجرایەقادرمی، دکلمی، اوراسنی قطعیاً دوشونمیوردی . سلیم ثالث ، مملکتك هردرلو ضعفنە واقف‌اولدیغی‌ایچون بوتجاوزدن پك‌متأثر اولیوردی . فی‌الحقیقە ، عثمانلی دولتی الیم بر مضایقە

[١] ناپولئونك شرق سیاستی ، ٦٩

مالیه ایچنده بولونیوردی. خصوصیله قره دکز وَچاناق قلعه بوغازلرینك مدافعه سی امکان خارجنده ایدی . طونه ولایتلرنده کی والیلره حکومتك نفوذی جاری دکلدی . بوصره ده ایکی انکلیز کمیسی ده استانبول اوکنه کلمش ، دمیر آتمشدی . بوکمیلرك وجودی ، باب عالینك ضعفنی کیتدکجه آرتدیرییوردی . ناپولئون ، سلیم ثالثی تشویقدن خالی قالمیور ، (پوزن) دن یازدیغی برمکتوبده: «پروسیا، روسیه ایله اتفاق ایتمشدی ؛ فقط شمدی محواولدی.... آرتق فرصتی قاچیرمق زمانی دکلدر . . . » دییور ، صوکرا سه باستیانی یه یازدیغی مکتوبده : « باب عالی یی صیقیشدیریکز ، خوتین طرفلرینه عسکر طوپلاسین . روسیه ایله مصالحه یی باب عالی ایله برلکده یاپاجغم. » دییوردی (١) . نهایت سلیم ثالث، بوتشویقاته قاپیلمش، سه باستیانی یی کاغدخانه قصرنده حضورینه قبول ایتمش ، روسیه یه اعلان حرب ایدلمشدی .

آرتق عثمانلی ممالکنده عظیم بر فعالیت حاصل اولمشدی. آناطولی قطعاتی استانبوله کتیریلیور، روم ایلی اردولری طونه بوینه سوق ایدیلیوردی . بو فعالیت ، عثمانلیلرك روس استیلاسنه قارشی صوك وَجانسپارانه برمقاومتی ایدی. عثمانلیلر بیزانس یولنی موسقوفلره صورت

(١) ناپولئونك مخابراتی .

قطعیه‌ده قاپامق ایستیورلردی . مملکتده بر اتحاد پیدا اولمش ، روم ایلینك وَ آناطولینك بوتون متغلبه‌لری ، وطنلرینك دشمنلرینه قارشی عثمانلیلق حسی ایله ، دین رابطه‌سیله برلشمشلردی . بر طرفدن اسکی افلاق وَ بغدان بکلری عزل ایدیلیور ، سه‌باستیانینك مراجعتی سایه‌سنده روسیه سفیری (یدی‌قوله) یه حبس ایدلمکدن قورتولیوردی . تورکیه‌ده بویوك بر غلیان حکم فرما اولیوردی. ناپولئون ایسه (مؤذن عثمانك کندی دیندا- شلرینه خطاب اولنان نطقیدر) دیه پارسده بر کتاب یازدیرمش، شرق ممالکنده توزیع ایتدیرییوردی(١). بو کتابده عثمانلیلر روسیه‌علیهنه تشویق‌اولونیور، ناپولئونك عثمانلی خلاصکاری اولدیغی بیان ایدیلیوردی . فقط باب عالینك ضعفی ، فرانسه‌نك اوزاقلغی بومانوره‌دن مطلوب نتایجی حاصل ایده‌میوردی . یالکز، ناپولئون اردوسنك پولونیاده بولونماسی روسلرك شمالدن خطرجعتی کسیور، پك زیاده ایلریله‌مه‌لرینه مانع اولیوردی .

ناپولئونك بومساعد وضعیتی انکلیزلری پك زیاده دو- شوندرمشدی. انکلیزلر اساساً روسلرك افلاق قطعه‌سنه طوغرو ایلریله‌مسنی خوش کورمه‌مشلر، درحال دوناغالرینی بوغازلره

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ١٣٧ ـ ناپولئونك شرق سیاستی ، ص ٧٦

یاقلاشدیرمشلردی. استانبول ایله بوغازلر، شرق حاکمیتنك اساسی ایدی. انکلیزلر، ناپولئونك بو حاکمیته تقرب ایتمسی ایچون بویوك بر تهلکه تشکیل ایدییورلردی. بو صره ده دولت عثمانیه صوك سنه لرینی یاشایوردی. استانبول هر درلو تجاوزه کشاده بر وضعیتده ایدی. سه باستیانی استانبولده صدراعظم کبی حکم سوریوردی. فرانسه نك شرق سیاستی، ناپولئونك زادهٔ اوهام و تخیلاتی دکلدی. فرانسه، برنجی فرانسوا زماننده‌ن بری شرقك مقدراتنه حاکم اولمق ایستیوردی. ناپولئون ایسه ماضینك بو قوتلرینی، بو عنعنه لرینی شمدی کاملاً تمثیل ایدیوردی. کذا روسیه نك طونه دن استانبوله طوغرو ایلریله مسی ده تاریخی عنعنه لره مستندایدی. روسیه ایچون استانبول، ماضینك اك زنکین و اك فیضدار بر منبعی ایدی. روسیه، اورتودوقسلغی و مدنیتی هپ بیزانسدن آلمشدی. حتی روسیه سناتوسی ایمپراطوره ویردیکی بر نطق جوابیده: «قره دکز بوغازینه یاقین ولایتلر و دکزلر اویله بر مرکزدر که، طبیعت بوتون تجارت یوللرینی بورایه توجیه ایتمشدر. روسلر بورالری آلسینلر، جهان تجارتی درحال کندیلرینه رام ایدرلر!» دیمشدی. بناءً علیه روسیه ایله فرانسه، شرق مسئله سنده اتفاق ایده جك اولورلرسه، انکلتره ایچون تهلکه بویوك اولاجقدی. اوزمان آناطولی یه و ایرانه عسکر سوق اولوناجق، انکلتره نك ثروتی،

هندستان ده ألدن كيده جكدى. بناءً عليه بو صره ده انكلتره نك
الك بويوك دشمنى ناپولئون ايدى. ناپولئونك شرقه طوغرو
حركتنى قيرمق، شايد روسلر طونه يى كچه مزلرسه، هيچ
اولمازسه انكليز دونماسى بوغازلردن كچمك لازمدى.

بناءً عليه انكلتره سفيرى باب عالى يه مراجعت ايتمش،
سه باستيانينك استانبولدن چيقارلماسنى، صلح عمومى عقد
ايديلنجيه قدر افلاق قطعه سنك روسيه يه تركنى طلب
ايله مشدى. بوطلب كمال شدتله رد ايديلنجه، استانبولدن
مفارقت ايتمشدى (١). شمدى دولت عثمانيه ده شمالدن
روسيه، استانبولده ده انكليز دونانماسنه قارشى مدافعه
مجبوريتنده بولونيوردى. بومجبوريت، مملكتك احوال
ماليه سنه، عسكريه سنه وَ حالت روحيه سنه نظراً، پك
أليم ايدى. انكلتره حكومتى سليم ثالثى تهديد ايدييور،
روسيه ايله متاركه عقد ايدلميه جك اولورسه انكليز
دونانماسنك استانبوله كيره جكنى سويليوردى.
باب عالى سياسى مذاكره لرله مشغول اولديغى صره ده،
سليم ثالث ده بوغازلرى تحكيم ايله اوغراشيوردى. فقط
بو تحكيمات هيچ برقورقو حاصل ايتمه مش، انكليز دونانماسى
استانبول اوكنده عرض اندام ايتمشدى. اوزمان استانبولده
عظيم بر هيجان حكم فرما اولمشدى. سه باستيانى استانبولك

(١) ژوشه رو، استانبول انقلابلرى، جلد ٢، ص ٦٠

حیاتنی شو صورتله تصویر ایدییور : « تورکلرك قورقوسی تصویرك خارجنده. هپسی‌ده بویون اگمك ، دها مساعد شرائطله تسلیمیت کوسترمك ایستیورلر. ترتیب ایتدیردیکم بطریه‌لر هنوز بیتمدی. بوراده بندن باشقه شهرك مدافعه‌سیله علاقه‌دار کیمسه یوق. » دییوردی. فی‌الحقیقه سه‌باستیانی مرمره ساحلنی تحکیم ایتدیرییور ، سلیم ثالثی تشویقدن خالی قالمیوردی. اوصره‌ده استانبولده اوطوران پولونیالی برقونت‌ده سلیم ثالثك غیرتنی شوصورتله تصویر ایدییوردی : « بویله بر زمانده ، مدافعه ضمننده جسورانه وَنجیبانه قرارلر اتخاذایتمك ایچون قهرمانانه بر متانت لازم. سلطان سلیم بوخصوصده بوتون قوملرك وَبوتون ملتلرك نظر تحسیننی جلب ایتمکه حق قازاندی. تأمیناً سویلدیلر که، کندیسنه اودرجه احمقجه‌سنه تکلیف ایدیلن شرائطه راضی اولمقدنسه ، پایتختك انقاضی آلتنه کوملمك اولی اولاجغنی سویله‌مش » .

بوصره‌ده ناپولئون‌ده (وارشووی) دن سلیم ثالثه برمکتوب کوندرییور : « ذات شاهانه‌لری کندیلرینه یاردم ایده‌جکمه امین اولا بیلیرلر . روس اردوسی اوکمدن حالا فرار ایدییور . ارتق دولت عثمانیه‌یی تحکیم ایتمه‌نك زمانی کلدی . » دییوردی . باب عالی بوسیاسی مذاکره ایله مشغول ایکن ، پایتختك دشمن تجاوزینه

اوغراماسی هركسی غليانه كتيرييوردی . سرايده‌كی
قادينلر اسكی سرايه كوندريليور ، بوتون عثمانلی ملتی
شهرك مدافعه‌سنه چاليشيوردی. تحكيمات ايشلرنده‌بالذات
سليم ثالثده بولونيوردی. روم‌ايلی وآناطولی‌ساحللرينه
بطريه‌لر يرلشديريليور، سرايك اسكی‌مازغاللرندن طوپلرك
آغزلری كوروليوردی. سليم‌ثالث همان‌هركون عسكرلر
آره‌سنده طولاشيور ، اكثريا ياپ يالكز كزديكی‌ده
كوروليوردی . بعضاً مهندسلرله كوروشيور ، ألنده بر
آرشين ، بطريه‌لرك مسافه‌سنی اولچيوردی . بعضاًده
سه‌باستيانی ايله برابر طولاشيور ، تحكيماتك انتظامندن
ممنون، فرانسه سفيرينه : «سفير افندی، سزك استانبولده
بولونشكزی جناب‌حقك برلطف وعنايتی تلقی ايدييورم.
بكا ايتديككز خدماتی قابل دكل اونوتاميه‌جغم. حكمداريكزك
آمالنی جداً قوه‌دن فعله كتيرديكز! » دييوردی (١) .
فی‌الحقيقه بش كون ايچنده ساحللر تحكيم ايدلمش، آميرال
دوق‌وورث‌قوماندا‌سنده‌كی‌انكليزدوننماسی، برقاچ كون‌قدر
مذاكرات ايله‌وقت‌كچيرمش، صوكرا بوضعيف‌دوننمانك
ساحل‌طوپلريله پريشان اولاجغنی آكلامشدی. استانبول
خلقی بركون (١ مارت ١٨٠٧ ، ١٢ ذی‌الحجه١٢٢١)
انكليز دوننماسنده بر فعاليت كورمش ، دوننما شهره

---

(١) ناپولئونك شرق سياستی ، ص ١٠٣

اولا یاقلاشمش ، صوکرا آقشامه طوغرو بسبتون غائب اولمشدی . صباحه طوغرو سلیم ثالثله برابر بوتون استانبول خلقی مرمره‌نك مائی صولرینه متجسسانه عطف نظر ایتدکلری زمان، انکلیز دونانماسنك فرار ایتدیکنی کورمشلردی . درت کون صوکراده انکلیز آمیرالی دوق وورث (تنه‌دوس، بوزجه‌آطه) دن یازدیغی مکتوبه شوسطرلری علاوه ایتمشدی : « اللهه بیك شکر ! بو جهنمی بوغازدن قورتولدق . یقایی ایی صیرا بیلدك ! » .

فقط بواثناده سلیم ثالث‌ده کنیش برنفس آلمشدی . سه‌باستیانی مغرور ومفتخر ، سرایه کیرییور ، سلیم ثالث ایمپراطورك بوتون ارزولرینی ایفا ایده‌جکنی وعد ایدییور : « دوستم حشمتلو فرانسه ایمپراطورینه یازیکز . مشترك دشمنلریمز ، روسلر وانکلیزلرله محاربه ایتمك ایچون نه‌لازمسه یاپاجغم ! » دییوردی .

آرتق استانبولده انکلیز قورقوسی قالمامشدی . بوتون‌نظر دقت طونه ساحللرینه ، روسلرله محاربه‌ایدن اردویه معطوفدی . فقط بوطرفده‌ده اردودن برشی امید ایتمك قابل دکلدی . واقعا روس اردوسی غایت مشکل بروضعیتده ایدی؛ روسلر ، پولونیایه ، ناپولئونه قارشی قوت آییرمایه مجبور اولمشلر، افلاق وبغدانده آنجق

۳۰۰۰۰ کشی براقمشلردی . فقط عثمانلی اردوسنك بوقوتی مغلوب ایتمسی امکان خارجندن ایدی: روم‌ایلیدن وَ آناطولیدن طونه بویلرینه نفیر عام صورتیله برچوق عسکر سوق ایدلمشدی ؛ فقط بو عسکرلر درمه چاتمه ، تعلیم و تربیه‌دن محرومدی . اردونك ارزاقنی بیله تدارك مشکلدی. اردوده پك مضر بر فکر حکمفرما اولیوردی. یکیچریلر حکومتدن امین اولامیورلردی ؛ حکومت‌ده یکیچریلردن اندیشه‌ناك اولیور ، اردویه نظام جدید عسکری سوق ایده‌میوردی. بو صره‌ده استانبولده مضر فکرلر دوران ایدییوردی . وزیر اعظم آغا حلمی پاشا قوماندانلغی درعهده ایتدیکی زمان ، استانبولده‌ده کوسه موسی پاشا قائمقام براقلمشدی . موسی پاشا استانبول محیطنی بسبتون افساد ایدییوردی. صوك موفقیتلر، فکر تجدد صاحبی اولانلرك بر مظفریتی تلقی ایدیلیور ، نظام جدید دشمنی اولان رجال حکومت خلقك بو جاهلانه دوشونوشلرندن استفاده ایتمك ، آرتق نظام جدید وَاصلاحات تشبثلرینی کوکندن قالدیرمق ایستیورلردی . استانبول محیطنده بویوك بر فساد حاضرلانیوردی . قاباقجی مصطفانك جاهل دماغی ، سفیل الریله تدویر ایدیله‌جك اولان بو فساد، مملکتی یوزسنه‌لك بر ترقیدن محروم ایده‌جك، نهایت سلیم ثالثك فلاکتی ایله نتیجه‌لنه‌جکدی...

اردو طونه ساحللرينه كيتدكدن صوكرا، استانبول
حياتى فتنه ودسيسه‌يه معروض قالمشدى . اوصره‌ده
استانبولده، سرايك يالديزلى اوطه‌لرنده اوطوران سليم
ثالث ايله استانبول خلقنك افكار ودماغنه حاكم ايكى
مهم سيما واردى ، انلرده شيخ‌الاسلام طوپال عطـ
ايله قائممقام كوسه موسى ايدى. صوكرا ، بواوچ ذاتك
آمالنه وَافكارينه‌تابع، علمادن، كتبه‌دن، حمال‌وَ اصنافدن
مركب بر خلق استانبول محيطنى تشكيل ايدييوردى.

سليم ثالث اساساً ضعف طبع ايله متصفدى. سلطان
سليم مملكتك اصلاحاته وَ ترقياته محتاج اولديغنى حس
ايدييور ، بوخصوصده هيچ بر فداكارلقدن كرى
طورميوردى . فقط بوتون اجراآتى ملتك روحنى
دكيشديرمه‌دن ، طرز تفكرينى علم ايله ، تربيه ايله
اصلاح ايتمدن تطبيقه قالقيشيوردى. سليم ثالثك بوتشبثده
موفق اولابيلمه‌سى ايچون دمير برال، أزيجى برمتانت
لازمدى . سليم ثالثده ايسه بواوصاف موجود دكلدى.
سليم‌ثالث طبعاً حليم ايدى . دماغى ذوق وصنعتله نزاهت

کسب ایتمش ، قلبنك حساس وَرقیق اولماسی الك جدی تشبثلرده بیله حسیاته مغلوب اولماسنه سببیت ویرمشدی. سلطان سلیم اصلا حریص دکلدی ؛ سـودای سلطنت آنده هیچ برانجذاب حاصل ایتمیوردی .

سریر سلطنتده اولمه غافل برآن الهامی ،
سکاده باقی قالماز چونکه بوبر چرخ دوراندر .

بیتی ایله سلطنتك بقاسزلغنی احساس ایدن پادشاه ، دیکر برتخمیسندهده :

طراوتله شتاده سبزه‌دن خالی قالور طاغلر ،
نه‌سنبل قالدی ، نه‌شبو ، خزانه واردی هپ باغلر ،
بصیرت اهلی عبرتله بو حاله دائما آغلر ،
بوچرخ بی‌وفا حالن کوروب کیمدرکه دل باغلر ،
کلنلر دار دنیایه مکر کیتمزمی صانمشدر !

صورتنده حیاتك فانیلکنـدن بحث ایدییوردی . حیاته وَسلطنته بودرجه لاقیدی کوستره‌ن سلطان سلیم ، وطننك‌ده پریشانلغنی حس ایدییور ، وَبو تأثراتنی :

اویان‌که خواب غفلتدن،که زیرا ملك پریشاندر .

حقیقتی ایله اطرافنی احاطـه ایدن ذواته آ کلاتمق ایستیوردی. سلیم ثالث، عثمانلی ملکنده مدنیتك ترقیسنه بیله‌رك وَا کلایارق وقف وجود ایدنلردندی . عثمانلیلره اسناداولونان وحشتی بوتون فکرلردن سیلمك، سلیم ثالثك

یکانه اندیشه‌سی ایدی. دول معظمه سفیرلری، پادشاهك بو حالت فکریه‌سنه تماماً واقف بولونیورلردی . حتی انکلیزلره اعلان حرب اولوندیغی زمان ، سه‌باستیانی پادشاهك بو حالت فکریه‌سندن استفاده ایتمش ، انکلیز سفیرینك (یدی قوله) یه حبس ایدلمه‌سی مدنیته موافق اولامیه‌جغنی سویله‌مش ، اوتاریخدن اعتباراً مخاصم دولتلر سفراسنك حبس ایدلمسی عادتی تورکیه‌دن قالدیرمایه موفق اولمشدی (١) .

سلیم ثالث بوصورتله غرب افکارینه، غرب ترقیاتنه مجلوب اولدیغی کبی ، معیتنده بولونان رجال‌ده پادشاهك حسیاتنه توفیق حرکت ایدییورلردی . ارتق انلرده قانع اولمشلردی‌که ، تورکلر غربك آداب اسلامیه‌یه موافق ، منافع بشریه‌یه خادم ترقیاتنی اقتباس ایتمدکجه ، کندیلری ایچون اوروپاده یاشامق امکان‌خارجنده ایدی . بوسببدن مملکتك پریشان ، عثمانلی حیثیتك منکسر بر حالده بولونماسندن دلخون اولیورلردی . دها طوغروسی ، بر قاچ عصرلق مغلوبیت ، اسکی ظفر وفتوحات مناقبنه آلیشغین دماغلرده الیم بر تحسر اویاندیرییور ، عصرك سنوحات ادبیه‌سی بوآجیلری تماميله احساس‌ایدییوردی. سلیم ثالثله برابر قرناسی‌ده زمانلرینك پریشانلغندن

(١) ژوشه‌رو ، استانبول انقلابلری .

متأثر اولیورلردی. قلباً حس ایتدکلری تأثراتی شعرلرنده بیله کوستربیورلر :

بلبللر اوتر، کللر آچیق، شاد کوکل یوق ؛
هیچ بویله لکن کورمه‌مشز فصل بهارك !

تألماتیله عصرك حزن و فلاکتنه ترجمان اولمق ایستیورلردی. فقط ایچلرنده، اصلاحات اجراسنه غیر مستعد دماغلرده پك چوقدی. بونلر خلقك احوال روحیه‌سنی قطعیاً نظر اعتباره آلمیورلر، برقاچ عصردن بری دوام ایدن عنعناتی کوکندن ییقمق ایسته‌یورلردی. خصوصیله علملرینه وَ معرفتلرینه صوك درجه مغرور اولمالری، مخاصملرینك حدت وغضبنی آرتدیرییوردی. حکومتك بو صورتله مغرور کنجلر ألنده بولونماسی، اسکی رجالك اغبرارینی موجب اولمشدی. اوزمان، برقسمی ایشدن ألچکمش، برقسمی‌ده منفعتنی وقایه ایچون یکی زمره‌یه قاتیلمایه مجبور اولمشدی.

اصلاحات طرفدارلرینك تجربه‌سزلکلری، افکار عامه‌یه لاقیدیلری، مملکت ایچون بویوك برتهلکه ایدی. برچوقلری، فرصتدن بالاستفاده جمع ثروته انهماك ایدییور، مزین یالیلر، محتشم قوناقلر انشا ایتدیرییوردی. رشوت وسفاهت حدالغایه‌یه واصل اولمشدی. بوغاز ایچینك ماهتاب عالملری، ساز وَ آهنك صفالری محافظه‌کار اولانلره پك کران کلمکه باشلامشدی. رجال حکومت

عیش وعشرتله امرار اوقات ایدییور ، دولتك اك مهم اسراری اجنبی غزته‌لرنده کورولیوردی (۱). موسیقینك ترقیسی بوتون رجال حکومتی سرمست ایتمشدی. فقط بو سرمستی آره‌سنده ثروتلر ادخار اولونیور، رجال دولتدن یالکز برینك مطبخ مصرفی اوچ یوز قرق بیك غروشه بالغ اولیوردی. التماس وَ حمایه ، ارکان دولت بندکانی ثروتلره غرق ایدییور ؛ نظام جدیدك احداثی ، مملکتده مؤسسات مدنیه تأسیسی، عادتا ذوق وسفاهتی تأمینه واسطه تشکیل ایدییوردی. رجال حکومتك ذوق واکلنجه‌یه مألوف ، اسراف واحتشام ایله مشغول اولمالری ، اوته‌دن بری عنعناته آلیشقین خلق اوزرنده سوء تأثیر حاصل ایتمشدی. وکلادن بر چوقلری بوحرکتلرینك نتیجه‌سنی ادراك ایدییورلر ، فقط افکار عمومیه‌یه قطعیاً اهمیت ویرمیورلردی. ارکان دولتك هر بری، سرایده کندینه بر منسوبیت بولیور، موقعنی بوصورتله تحکیم ایلیوردی. سلطان سلیم ، اطرافنی احاطه ایدن بو رجال معرفتیله هیچ بر حقیقتی اوکرنمکه موفق اولامیوردی.

---

(۱) « حتی بر دفعه طوپ قپو سرای همایوننده غایت محرمانه بر مجلس خاص الخاص اولمشیدی که قائممقام پاشا بیله داخل دکل ایدی. آره‌سی چوق کچمکسزین مجلسك صورت مذاکره وَقراری عینیله پارسده مطبوع برفرانسز غزته‌سنده کوریله‌رك... » تاریخ جودت ، جلد ۸، ص ۱۴۳

مهم بر حادثه وقوعنده قرنانك مداهنه‌کارانه سوزلری سلیم ثالثی اغفال ایدییور ، والده سلطانك غیرتی ایسه ، ضعف طبعه مالك پادشاهك طوغرو خبرلری اوکرنمسنه مانع اولیوردی . سلیم ثالث ، خلقك تعصبنه طوقوناجق تشبثاته بیلمیه‌رك سلوك ایدییوردی . برطرفدن اوروپادن معلملر وضابطلر جلب ایدییور ، دیکر طرفدن رجال دولتك بسبتون آلافرانغه‌لاشماسی ، حتی بوبابده افراطکارانه حرکت ایتملری ، اجرا ایدیله‌جك تشبثلری کلیاً عقیم براقیوردی . رجال دولت شرعاً کفر عد اولوناجق مسلکلره سلوك ایدییورلر ، بوصورتله جاهل علمانك تعصبنی تحریك ایلیورلردی . اسلامیتك حقایقنی بیله لایقیله ادراك ایده‌مه‌ین رجال دولتك بوشیماریقلغی ، دیندار اولانلرك اغبرارینی موجب اولیوردی . خلق ، سلیم ثالثه قارشی خدمت ومحبت ابرازنده قصور ایتمیور ، فقط رجال دولتی لعنتلرله یاد ایدییوردی .

سلطان سلیمك زایجه‌یه پك زیاده اعتقادی واردی . حکیم باشینك ساعت یلقوانی حیله‌ایله وقت مختاره کتیرمسی اوزرینه ، مصطفای ثالث اوغلنك جهانکیر اولاجغنه قائل اولمش ، صوکرا بوفکرینی سلیم ثالثه شهزاده‌لکی زماننده آکلاتمشدی . سلیم ثالث بو بیسوداملرله بحضور ، جهانکیر اولاجغنه قطعیاً اعتقاد ایتمشدی . بو اعتقاد ، نظام جدیدك

احیاسی ایچون سلطان سلیمه بر درجه قدر مدار تشویق اولمشدی ؛ فقط پادشاهك طبعاً متصف اولدیغی اوصافه فضله برشی علاوه ایده‌مه‌مشدی. سلطان سلیم طبعاً عاجزدی؛ ألنده موجود قوتی بیله استعمالده ترددایدردی. خصوصیله، فکراً ثباتسزلغی، تلون مزاجی، عزم و مرامدن محرومیتی وکلانك شیمارماسنه ، خلقك‌ده وکلا استبدادی آلتنده قالماسنه سبب اولمشدی. سلطان سلیمك وکلاسی پادشاهلرینك ضعف طبعنه واقف اولدقلری حالده منصفانه حرکت ایتمه‌مشلر ، ویرکیلری آرتدیرارق ، تحصیلاتده مظالم کوسترەرك ، ذوق وسفاهتده ایلری کیده‌رك افکار عمومیه‌یی نظام جدید علیهنه جلب ایله‌مشلردی .

استانبولده، حکومت علیهنده حرکت ایدن ایکی فرقه واردی : علما وَیکیچریلر... علماء سرای رجالنك دیناً مبالاتسزلغنی وسیله اتخاذ ایدییورلر ، فقط حقیقت حالده علم وفنك مملکتده انتشارینی موافق کورمیورلردی . فنی حقایقك کنج دماغلره کیرمسی ، کیفی فتوالر ، متعظمانه ادالرله خلقه تحکم ایتمك ایسته‌ین برقسم علمایی بویوك براندیشه‌یه دوچار ایدییوردی. یکیچریلر ایسه ، حکومت علیهنده حرکت ایتمك ایچون پك چوق سببلره مالکدی : نظام جدیدك احداثی ، یکیچریلك حیاتنه بویوك برضربه ایدی . تعلیملر اجراسی ،

اوته‌دن بری اصنافلقله وقت کچیرن یکیچریلره پك آغر کلمشدی . ایچلرندن برچوغی تعلیملری اسلامیته مغایر عد ایدییورلر، حتی : « بو عسکر جدید نه‌لازمدر؟ آل عثمان عسکری دنیایی قیلیج ایله فتح ایتدیلر . همان بزه دشمن کوسترسونلر . دالقیلج اولوب دشمنی خراب ایدرز . قرالك تاجنی تختنی باشنه کچیروب قیزل الما‌یه‌دك کیده‌رز! » دییورلردی . فقط اصل نظر دقته آلدقلری نقطه ، آقچه مسئله‌سی ایدی. بعضلری، معاشلرینه طوقو- نولماق شرطیله نظام‌جدیده راضی‌اولیورلر، برقسمی‌ده : « موسقوف اولورز. نظام‌جدید اولمایوز!» دییورلردی. داخلی‌سیاست، یکیچریلرك‌یکانه‌مشغولیتنی‌تشکیل‌ایدییور- دی. علما ایله یکیچریلرك بوحالت‌فکریه‌سندن استانبولده استفاده‌ایده‌بیله‌جك اوچ ذات واردی: شهزاده مصطفی، کوسه موسی ، طوپال عطا .

شهزاده مصطفی عقلاً ضعیف اولمقله برابر سلطنته صوك درجه حریص ایدی . طرفدارلری ایسه بو حالت فکریه‌دن بالاستفاده، سلطان سلیم رجالنك یرینه کچمك ایستیورلر، سلیم‌ثالثك خلعی ایچون خلقی تشویق‌ایتمکدن کری طورمیورلردی . بر طرفدن سلیم ثالثك عقلاً خسته اولدیغنه دائر شایعه‌لر چیقارییورلر، دیکرطرفدن استانبول قائمقامی کوسه موسی وَشیخ‌الاسلام طوپال

عطا ایله تشریك مساعی ایدییورلردی. کوسه موسی سلانیكلی ایدی. طبعاً حریص وَمرائی، جمع ثروته منهمك، وطن روابطندن محروم وَصوك درجه حرص جاه ایله معلولدی. کوسه موسی، نظام جدیده صورتا طرفدار کورونمش، موقع رفعته واصل اولور اولماز بِرر بِرر رقیبلرینی أزمکه عزم ایتمشدی. موسی پاشا، مغرور، حیله کار وَظالمدی. حرص ثروت طامارلرینه ایشله مشدی. اوزمانه قدر وزرا ایله قائممقاملر بویوك بِر نفوذ وَ صلاحیته مالك اولدقلری حالده، سلیم ثالث بوصلاحیتی مجلس وکلایه ویرمش، بو سببدن کوسه موسانك عداوتنی تحریك ایله مشدی. کوسه موسانك اك زیاده چکه مدیکی ایکی ذات واردی: ابراهیم کتخدا ایله نظام جدید دفترداری حاجی ابراهیم افندی. کوسه موسی، بو ذاتلرك سلیم ثالث نزدنده کی نفوذلرینی بیلیور، انلری کاملاً دویرمك، حتی ایجاب ایدرسه پادشاهی ده خلع ایتدیرمك ایچون یکیچریلر ایله علمانك حالت روحیه سندن استفاده ایتمك ایستیوردی. طوپال عطا ایسه، حیله ودسیسه ده کوسه موسادن آشاغی قالمیوردی. (سیر کبیر) مترجمی منیب افندینك بوذکی، فقط اهانتله مألوف شاکردی، علم و فضلیله برابر حیله کار وَدساس ایدی. سلیم ثالثك حریص شیخ الاسلامی اوروپا افکارینك مملکته کیردیکنی ایسته میوردی. علمانك

حقيقت فنيه‌يه غير مستند ، احكام اسلاميه‌نك محرف شكلندن عبارت معلوماتنك حقايق مجرده‌يه قارشى أرييوب محو اولاجغنى، علمانفوذندن اصلا اثرقالمایاجغنى بيليور ، بوسببدن سليم ثالثه قارشى قلباً بويوك برعداوت بسله‌يوردى . آرتق طوپال عطا ايله كوسه موسى أل أله ويرمشلر ، عثمانلى دولتنى مدنى مؤسساتدن محروم ايتمكه قرار ويرمشلردى. طوپال‌عطا، علما نفوذينى‌فنون جديده ايله قيرمق ايسته‌ين پادشاهك خلعنى ارزو ايدييور، كوسه موسى‌ده نفوذينى آرتديرمق، يكى‌برپادشاه اداره‌سنده دها سربست جمع ثروت ايده بيلمك ايچون رقيبلرينى اورتادن قالديرمق ايستيوردى (١) . فيض‌اه افندينك‌دساس حفيدى ايله‌سلانيكلى موسى پاشا، سنه‌لرك محصول مساعيسنى ييقمق ايچون اتفاق ايتدكدن‌صوكرا ، استانبولده هيجان انكيز ، اختلال آميز شايعه‌لر بربرينى ولى ايدييوردى. كاه ، سليم ثالثك طونه سفرندن‌مقصدى يكيچريلرى قيرديرمق اولديغى سويله‌نيور، كاه پادشاهك نظام جديد البسه‌سيله سلاملغه چيقاجغى شايع‌اوليوردى. سليم ثالث ايسه بوفتنه‌لردن بى‌خبر ، اطرافنى احاطه ايدن قرنانك اغفالنه قاپيليور ، كوسه موسى ايله طوپال عطانك آلتدن آلته قوردقلرى فسادك بوتون تهلكه‌لرينه معروض بولونيوردى .

(١) ژوشه‌رو، استانبول انقلابلرى ، جلد ٢، ص ١٠٨

یکیچریلر طونه بوینه سوق اولوندقدن صوکرا ، بوغاز قلعه‌لرینك محافظه‌سی ایچون قسم اعظمی لازاولمق اوزره آناطولیدن برمقدارعسکر کتیرلمشدی. بوعسکرلر بوغازده‌کی یاماق طابیه‌لیلرله برابر بولوناجقلر، بوصورتله بوغاز جوارنده‌کی نظام جدیده ایصینارق انلرله برلکده تعلیم یاپاجقلردی . یاماقلرله نظام جدیدك آیلقلری ایرادجدید خزینه‌سندن ویرلدیکی ایچون سلیم ثالث‌بونده هیچ برمحذور تصور ایده‌مه‌مشدی . اوفاق بر مهارت، وقت مناسبنده برقاچ هدیه، سلیم ثالثك مقصدینی تماميله حاصل ایده بیلیردی . فقط کوسه موسی ، پادشاهك بوتشبثنی، ترتیب ایتدیکی فتنه‌یه اساس اتخاذ ایله‌مشدی. کوسه موسی یاماقلرك نظام جدیده عداوتنی بیلیور ، بوخصومتدن بالاستفاده استانبول خارجنده عصیان وقوعه کتیرمك ایستیوردی . بوعصیانك بالآخره استانبوله پك قولای سرایت ایده‌جکنی بیلیوردی . بوسببدن یاماقلره آدم کوندرییور ، فرنك قیافتنه کیرمش عسکرلرله اختلاط ایتمه‌ملرینی سویله‌تیوردی . اوزمان ، جاهل وَ منفعتدن باشقه برشی دوشونمه‌ین یاماقلر:

— بزقول اوغلو قولز . اباعن جد یکیچری یوز. نظام جدید البسه‌سی کیمه‌یوز !

دییورلر ، آره‌لرنده مشورت ایدرك کندیلرینی نظام

جدیده الحاق ایچون یاپیلاجق تشبثلره مانع اولمایه قرار ویرییورلردی. بوصره‌ده قره‌مان والیلکنه تعیین اولونان شاملی راغب پاشانك ، صرف خلوص ایچون ، معیتی افرادینه نظام‌جدید البسه‌سی کیدیرمه‌سی بسبتون تلاشی موجب اولمش ، « پادشاه بوتون دنیایی نظام جدید ایتمك ایچون راغب پاشایه طوغ ویرمش » دیه (١) شایعه‌لر چیقارلمشدی . موسی پاشا ایسه فرصتدن بالاستفاده ، یاماقلره معاشلرینی ویرملك، نظام‌جدید البسه‌سی کیدرمك ایچون امرلرویرمشدی. فقط بوصره‌ده یاماقلرك، آغالری خلیل خاصکی‌یه تعرضلری فتنه‌نك مقدمه‌سنی تشکیل ایله‌مشدی. یاماقلر قطعیاً نظام جدید البسه‌سی کیمك ایسته‌میورلر ، آغالرینی پارچه پارچه ایدییورلردی. بوغاز ناظری محمود افندی، بو فلاکتی کورر کورمز همان برقایغه آتلایور، (بویوك دره) یه طوغرو قاچیوردی. فقط یولده، پیشندن کلن یاماقلر طرفندن تلف ایدیلیوردی . آرتق عصیان ایلك علائمنی کوستریوردی . نظام جدید ایله یاماقلر بربرینه‌طوتوشمشلر ،یاماقلرك عددجه‌فائقیتلری قارشیسنده نظام جدید عسکرلری استانبوله، قیشله‌لرینه چکیلمکدن باشقه چاره بولامامشلردی (٢٦ مایس ، پازارایرتسی — ١٧ ربیع‌الاول) . روم‌ایلی قواغنده وقوعه کلن عصیان

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ١٥٥

بوتون طابیەلره سرایت ایدییور ، هر طرفده هیجان وغلیان حکم فرما اولیوردی. بوغاز وقعەسی استانبولده شایع اولور اولماز کوسه موسی ، ارزوسنك ایلك مقدمەلرینی کورمکله محظوظ اولیور، الده موجودقوتلرله فتنەیی باصدیرمق ممکن ایکن ، سرایتی تسهیل ایچون پادشاهیده اویالایوردی . اوآقشام باب عالیده بر شوری طوپلانمش ، موسی پاشا ویریلن خبرلرك مبالغەلی اولدیغنی ، فاعللرك شدتله تأدیب اولوناجقلرینی بیان ایتمشدی. نهایت، وقعەنك حقیقتنی آکلامق ایچون بوغازه برهیئت کوندرمشدی. فقط بوهیئتك وظیفەسی، وقعەنك ماهیتنی تدقیقدن زیاده عصیانی برقات‌دها تشویق ایدی. سلیم ثالثك قرناسی، کوسه موسانك دسیسەلرینی بر درلو ادراك ایده‌میورلردی . عظیم برغرور جملەسنی سرمست ایتمشدی . حتی ابراهیم کتخدایه وقعه خبر ویرلدیکی زمان ، قطعیاً ایناتمق ایستەمەمش :

— او مقوله خذلەنك جمعیتی قارغه درنکیدر ؛ چندان مهمسەنەجك ماده دکلدر . دیمشدی .

استانبولده ارکان دولت موسی پاشانك اغفالاتیله سکونتلرینی محافظه ایتدکلری صرەده ، بوغاز عصیان آتشلریله یانیوردی . یاماقلر روم‌ایلی قواغندن آقین آقین (بویوك دره) چایرینه کیدییورلر ، استانبولدن کوسه

موسی ایله طوپال عطادن آلدقلری امره توفیقاً حرکت ایدییورلردی . (بویوك دره) چایری عظیم برغلغله ایچنده ایدی . یاماقلرك عددی کتدکجه چوغالمشـدی . نهایت بوجسیم قوتی اداره ایده‌جك ، انلره هردرلو حرکتده رهبر اولاجق بر رئیس انتخابنه لزوم کورولمش، قاباقجی مصطفی چاوش ۱۲۲۲ عصیانه رئیس انتخاب اولونمشدی.

قاباقجی مصطفی، قسطمونیلی ایدی. یاماقلر اره‌سنده جسارتی وَزوربالغی ایله تمیز ایدن مصطفی چاوش ، عین زمانده زکی وَقورناز ایدی . قاباقجی ، معیتنده‌کی جاهل وَمنفعت پرست زمره‌یه ریاست ایده‌بیله‌جك برماهیتده ایدی؛ فقط بوتون اجراآتی کندیسنك محصول ذکاسی دکلدی . سـیاسی وظیفه‌سنی کوسـه موسی ایله طوپال عطـادن الدیغی تعلیماته نظراً ایفـا ایدییور ، آرناوود علی، بایبوردلی سلیمان، ممش چاوش کبی سرکرده‌لردن‌ده یاردم کورییوردی . اسـتانبولده رجال حکومت غفلت وغرور ایچنـده ایکن ، مجلس وکلاده ارکان دولتی اویوتاجق کوسه‌لر وَشیخ‌الاسـلاملر وار ایکن ، قاباقجی مصطفی بواوفاق قوتله بویوك بردولتی صـارصمایه موفق اولاجغنی امید ایدییوردی .

قاباقجینك عصیانی، قوت وَنفوذیله‌غلبه ایتمیه‌جکدی. اساساً حکومت کندی‌ده انتحار ایدییور ، ضعف واهمال

یوزندن بویوك برفلاكته معروض بولونیوردی . سلیم ثالثك وَحکومتك دشمنلری کندی ایچلرنده ایدی . سلیم ثالث ، استانبول قائممقامی ایله شیخ الاسلامه اعتماد ایتمش، بواعتمادینك، وَدها طوغروسی صفوت قلبیه‌سنك قربانی اولاجغنی دوشونه‌مه‌مش ، حلم وشفقتك سیاستده انتحاردن باشقه برشی اولمادیغنی ملاحظه ایتمه‌مشدی .

قاباقجی مصطفانك قافله‌سی، (بویوك‌دره) چایرنده، امره انتظار ایدییوردی. شیخ الاسلام ایله کوسه‌موسانك امرلری برربرر تبلیغ اولونیور، صوکرا اورتاده پادشاهه تکلیف ایدیله‌جك شرطلردن بحث ایدیلیوردی. قاباقجی وَعونه‌سنك اتخاذ ایتدکلری قراره کوره : اسلاملردن وَخرستیانلردن کیمسه‌نك عرضنه وَمالنه طوقونولمایاجق، باب مشیختجه تصدیق اولونمادن برشی ایسته‌نیلمیه‌جك ، أت میداننده طوپلانوب ارزولری یرینه کتیرلمدکجه هیچ برکیمسه طاغیلمیه‌جقدی . عاصیلر بوارزولرینی تامین ایچون مدبدب برصورتده یمین ایدییورلر، انعاملر اوپیورلر ، قیلیجلر اوزرندن آتلایورلردی .

بوصره‌ده کوسه موسی متصل سلیم ثالثی اویالایور، یاماقلرك عفوطلب ایتدکلرینی، همان درحال طاغیلاجقلرینی سویلیوردی . دیکر طرفدن‌ده عاصیلرك استانبوله کیرمه‌لرینی تسهیل ایدییور ، نظام جدید دشمنلرینی

صورتا تحقيقاته كوندرەرك عصيانى برقات دها تشـويق ايليوردى . مثلا نظام جديدك احداثى ايله تجارتنەسكتە كلن قزغانجى مصطفى ، اشقيانك اسـكاتى ايچون بوغازه كوندريليور ، كنديسنه كيزليجه تعليمات ويريليوردى ؛ صوكرا مصطفى آغانك اشـعارى اوزرينه نظام جديدك قيشلەلرينەچكيلمەلرى امرايديليوردى (۱). اوزمان رجال دولت ، اشـقيانك ارزوسى يرينه كلدى ظن ايدييور ، قوناقلرينەچكيلەرك ذوق واستراحتله مشغول اوليور ، آرتق وكلانك اعتمادينى هيـچ برشى ازاله ايدەميوردى . حتى اسپانيا سفيرى ، قاباقجينك مقصدينى آكلامش ، باب عالينك دوچار اولاجغى تهلكەلرى خبر ويرمشـدى ؛ وكلاى دولت ايسه مسئلەنك اهميتسز اولديغنى ، ياقينده سـكون وانتظامك اعاده ايديلەجكنى بيان ايلەمشلردى (۲).

بوصرەدە (۲۹ مايس) قاباقجى مصطفى ، ياماقلرى وعونەسيله استانبول اوزرينه يورويوردى . بودرت بش يوز كشيلك قافله ، ساحله طوغرو ايلريلەدكجه بويويور ، راست كلديكى سرسريلرى اتفاقنه داخل ايدييوردى . قاباقجينك حركتى پك مترددانه ايدى ؛ همان بوتون اشقيا نظام جديد عسـكرندن اوركيور ، قارشيلرنده اوفاق بر

(۱) تاريخ جودت ، جلد ۸ ، ۱۵۹

(۲) ژوشەرو ، استانبول انقلابلرى ، جلد ۲ ، ص ۱۱٤

مفرزه کورونمه‌سندن متحاشی اولیوردی. بو صره‌ده، نظام جدید عسکرندن ظهوررایده‌جك اوفاق برقطعه اشقیابی طاغیدا- بیله‌جکدی؛ فقط کوسه‌موسی‌نك ترتیباتی حکومتك عصیانی باصدیرمامسنه مانع اولیور، بوتون تشبثلری عقیم براقیوردی.

قاباقجینك عاصی عسکرلری استانبول اوزرینه یورودکلری صره‌ده، شهرده، شهزاده مصطفی طرفدارلریله کوسه موسی وَطوپال عطا، عاصیلره مساعد زمینلر حاضر- لامقدن کری طورمیورلردی. خصوصیله (سیر کبیر) مترجمی خواجه منیب افندی، شاکردی طوپال عطا ایله تشریك مساعی ایتمش، نفوذ مشیختی شقاوته آلت اتخاذ ایله‌مشدی. منیب افندی یاماقلره مأمورلر کوندرییور، قاباقجی اردوسنك حرکاتنی تسهیل ایدییوردی. قاباقجی مصطفی هیچ برمقاومت کورمه‌دن ایلریلیوردی. اوکده منادیلر: «یا عباداه! بزم مرامز نظام جدید بلیه‌سنی قالدیرمقدر. باشقه نیتمز یوقدر. مسلمان اولانلر، کندولرین اوجاقلو بیلنلر بزمله برابر اولسون!» دییه باغیرییورلر، راست کلدکلرینی جمعیتلرینه داخل ایدییورلردی. قاباقجی مصطفی، بوصورتله کیجه ساعت درده طوغرو، استانبوله واصل اولیوردی.

اوکیجه، استانبول درین برسکون ایچنده ایدی. کوسه موسی کمال فعالیتله سرایه کیدییور، قاباقجینك ورودینی

پادشاهه خبر ویرییوردی ؛ دیکر طرفدن طوپجیلره خبر کوندره‌رك قاباقجی مصطفایه مخالفت ایتمه‌ملرینی امر ایدییوردی. سلیم ثالث آرتق ایشی تماماً آکلامش،عصیانی باصدیرمق ایچون عزم وشدت ابراز ایده‌جك یرده، مسئله‌نك حلنی کوسه موسایه حواله ایله‌مشدی . سلیم ثالثك بوضعفی ، شخصی وَموقعی ایچون بویوك بر تهلکه ایدی : عثمانلی خاقانی ، تختنی وَوطننی قورتارمق ایچون موجود قوتله هیچ بر شیئه تشبث ایتمیور ، ماجارستان صحرالرنده فتح وظفر پیشنده قوشان سلطانلرك قورقاق حفیدی ، ملتك‌ده ، وطنك‌ده آتیسنی اشقیا ألینه تسلیم ایدییوردی . سلیم ثالثك بوحرکتی ، مملکتك سعادتنی وَ برچوق مهم رجالك حیاتنی تهلکه‌یه القا ایلیوردی. موسی پاشا، بوتسلیمیتدن فوق‌العاده ممنون، کیجه‌یاریسی باب عالی‌یه کلیور ، شیخ‌الاسلام ایله رجال کرامی دعوت ایدییوردی . بوصره‌ده قاباقجی مصطفی قیشله‌لری طولا - شیور ، جسیم برقافله ایله ایلریلیوردی . قاباقجی مصطفی اولا یکیچریلره مراجعت ایتمش، سکبان باشی ایله اتفاقه موفق اولمش ، بوسایه‌ده یکیچریلردن أك کزیده‌لرینی معیتنه آلمشدی . بوصورتله قوتنی آرتدیردقدن صوکرا قالیونجی قیشله‌سنه کیتمشدی . قیشله‌یه کلدیکی زمان ، قاپودان پاشایی بولامامشدی. قاباقجی ، بو

فرصتدن بالاستفاده ، قاليونجيلرى تشويق ايتمش، صوكرا طوپجيلرى‌ده ألده ايتمكه غيرت ايله‌مشـدى . قاباقجى مصطفانك اك زياده قورقديغى ، طوپجيلردى . طوپجيلر سلطان سليمك كوزده‌لرى ايدى. بو صنف، يكى تشكيلاتك اهميتنى تقدير ايدييور ، سليم ثالث حقنده درين بر محبت بسـليوردى . كوسه موسى ايله شيخ الاسـلام طوپال عطا پك چوق اوغراشمشلر ، طوپجيلرى قاندیرمايه بر درلو موفق اولامامشلردى. طوپجيلرك مقصدى، ياماقلره شدتله مقاومت ايتمكدى . بو صره‌ده طوپجى باشيلق‌ده منحل ايدى . موسى پاشا ، چورباجيلردن هر كيم ياماقلره معاونت ايدرسـه ، بوموقعه اونى تعيين ايده‌جكنى وعد ايدييور، بوصورتله قاباقجينك حركاتنى قولاشدیرييوردى. نهـايت قاباقجى مصطفى طوپجيـلرى‌ده قاندیرمايه موفق اولمش ، معاشلرينك وامتيازلرينك محـافظه ايديله‌جكنى وعد ايتمش، بر لحظه ايچنده هپسنك ذهننى چليويرمشدى. قاباقجينـك بو وعدلرى اوزرينه طوپخـانه‌نك قاپولرى آچيليور، قاباقجى مصطفى عسكرك حسياتنى تحريك ايچون چورباجيلرله قوجاقلاشيور ، ايكى طرف‌ده مسرتلرندن كوز ياشى دوكيوردى . آرتق قاباقجى مصـطفى بوتون مقصدينه نائل اولمشدى . شمدى عسكرلردن ، اصنافدن وسرسريلردن مركب بر قافله آت ميدانينه طوغرو ايلر -

یلیوردی . برقاچ ساعت ایچنده بوقانلی میدان ، متلون وَپرهیجان حشراتایله طولمش بولونیوردی. برطرفدن چورباجیلر وَ طوپجیلر قزغانلرینی کتیرییورلر ، دیکر طرفدن خلقه تأمینات ویرمك ایچون سوقاق سوقاق منادیلر چیقارییورلردی . بوتوناستانبول هیجانوَغلیان ایچنده ایدی . عصیانی خبرآلان اسافل ، وطنداش مالی یغما ایتمك ایچونآقینآقین قوشیوردی. (چارداق) وَ (اون قپانی) اسکله‌لری قایقدن کورولمیوردی . (غلطه) دن وَ (اسکدار) دن حمال ، اصناف ، سرسری ، بالدیری چپلاق ، قایقجی ، خیرسز طاقملری فوج فوج استانبوله کچیوردی . دیکر طرفدن علماده پسپایه‌لر طاقمیله تشریك مساعی ایدییور ، سلیمانیه جامعنده ، یوکسك چنارلرآلتنده، علمای کرامك ایری قاووقلری ، کنیش جبه‌لریله وقورانه طولاشدقلری ، شیخ الاسلام ایله برابر صدرین افندیلرك ، قضاة کرامك ، باشلرنده شاللر ، آغا قپوسنه طوغرو کیتدکلری کورولیوردی. فی الحقیقه، علمانك اشتراکی ایله جمعیت اشقیاده تمام اولمش بولونیوردی . استانبول اختلاللرینك بومضر عنصرلری، حدود بویلرنده‌دشمنله چارپیشان اردویی اصلا نظر اعتباره آلمایورلر، منفعتلرینی تأمین ایچون مقر خلافتك روس استیلاسنه معروض

قالماسنی ترجیح ایدییورلردی . علمانك عصیان قافله‌لرینه التحاقی ، اسلامیت نامنه ذلدی . خصوصیله خلقك علما صاریغنه حرمت ایتمسی ، عصیانه باشقه بر ماهیت ویرییوردی. قاباقجی مصطفی، خلقك بو حالت روحیه‌سندن استفاده یولنی بیلیور ، اطرافه طوپلانان خلقی علما صاریغنه طاقیور، شقاوت یولی اوزرنده سوروکلیوردی. فقط عصاته التحاق ایدنلر یالکز علما دکلدی ؛ رجال دولتدن ، علم وذکا صاحبی اولانلردن‌ده اشقیایه طرفدار اولانلر واردی. فقط بونلرك اشتراکی جدی وَ منطقی دکلدی ؛ موقت بر منفعت تأمین ایتمك ، وثروت وَ موقعنی محافظه ایتمك ، انلره اشقیا منتسبلکنی‌ده مباح کوسترییوردی . مثلا ، او دورك رجالندن کوسه کتخدا ، قاباقجی وقعه‌سنی خبر آلیر آلماز بش اون قیلدن عبارت صاقالنی قاریشدیرارق ، درحال کتخداسنی چاغیرمش :

— عجبا بزم دائره‌ده قاباقجی‌یی بیلیر آدم وارمیدی ؟

دییه سؤال ایتمش ، کتخداسندن آشجی باشینك یکنی اولدیغنی خبر آلنجه ، حریفی مابین اوطه‌سنه قدر کتیرتمش :

— قاباقجی مصطفی آغا اوغلمزه سلام ایدرم. عامه‌نك معلومیدرکه بن أتلی‌یه سوتلویه قاریشمادم . هرنه امر اولندیسه انك اجراسنه تقید ایله‌دم . بو جهتله حمایه

ایللرینی دجا ایدرم . شمدی اوغلمه بعض مصارف ایچون پاره لازمدر .

دییه قاباقجی‌یه وَمعیتنه بیکر آلتون طولو ایکی طوربه کوندرمشدی. اشقیا، بو آلتونلری کورور کورمز کوسه کتخدایه سلاملر کوندرمشلر :

— کوسه کتخدا بزم‌باباهزدر. بزدن اوکا ضرر کلمز!
دییه تأمینات ویرمشلردی (١) .

استانبول خلقنك بوصورتله منفعته، محافظهٔ موقعه مجلوبیتی بوتون عصیانلری تسهیل ایدییوردی. پایتخت خلقی، اشقیا تحکمی آلتنده پاشامقدن هیچ بر حجاب حس ایتمیور، حتی انلرله تشریك مساعی‌ده ایدییوردی . بوکبی عصیانلرده خلقك متانتسزلك طبعدن ، استحقار منافعدن محرومیتی مملکتك اجتماعی سقوطنه أليم بر علامت تشکیل ایدییوردی . قاباقجینك ماهیتنی ، مملکته اهانتنی هرکس بیلیور وَآکلایوردی. فقط ایجابنده بووطن خائننه انتسابی مدار افتخار عد ایدنلرده کورولویور ، قاباقجینك حمیت وَفداکارلغندن بحث اولوندیغی ایشیدیلیوردی . ملتك بو حالت فکریه‌سی قاباقجینك قوتنی بر قات دها آرتدیرییوردی . قاباقجی مصطفی، آلدیغی تعلیماتی حرفیاً اجرا ایدییوردی. شمدی أت میدانك‌ده، استانبولك‌ده

(١) نتایج الوقوعات ، جلد ٤، ص ٤٩

یکانه حاکمی ، قاباقجی مصطفی ایدی . قاباقجی مصطفی
سوقاقلره طرف طرف منادیلر چیقاریور ، دکانلری
آچدیرییور ، چولق چوجق، همان هرکسك بی پروا،
سوقاقلرده طولاشدقلری کورولیوردی. استانبول خلقی
بو مدهش اختلالك نتایجندن بی خبر، ملی بربایرام کبی، أت
میدانندهقوشوشیور، ملتكاك مهم رجالنك اعدامنی سیردن
حیا ایتمیوردی. هرطرف صاتیجیلر وَسیرجیلرلهطولمشدی.
بوتون بوحسسز، جاهل، علمادن وَسرسریلردن مرکب
غلبهلکك قطبنی قاباقجی مصطفی تشکیل ایدییوردی .
قاباقجی مصطفی قزغانلرك اوکنه کچمش ، عسکره نطقلر
ایراد ایلیوردی (١) .

أت میدانی عاصیلرله قایناشدیغی صرهده ایدیکه ،
سلانیکلی کوسه موسی ، عصیانك دهشتنی سلیم ثالثهخبر
ویرمش، باب عالی‌یه برفرمان کوندرتمشدی. سلطانسلیم،
بوفرمانده ضعف طبعنه یکی برمثال ارائه ایدییور: «علما
دعاجیلرم بنم امین وَخلوصکارلرمدر . شیخ الاسلام
ایله صدرین افندیلر نظام جدیدك مرفوع اولدیغنی افاده
وَجمهورك جمیع ملتمسلرینه مساعده اولنهجغنی درعهده
ایدرك دفع جمعیته سعی وغیرتایلسینلر!» دییوردی؛ فقط
موسیپاشانك بونکله قناعت ایتمیهجکنی ادراكایدهمیوردی.

---

(١) ژوشهرو ، استانبول انقلابلری، جلد ٢، ص ١٢٢

واقعا شيخ‌الاسلام، خليفه‌نك بو امرينى قاباقجى مصطفايه تبليغ ايتمشدى ؛ فقط اوصره‌ده كوسه موسى پاشانك كوندرديكى اسامى‌ده قاباقجى طرفندن صاييلمايه باشلامشدى: قاباقجى مصطفى ، يالكز نظام جديدك لغويله قناعت ايتميوردى ؛ ابراهيم كتخدا ، حاجى ابراهيم افندى ، رئيس الكتاب وكيلى ، ضربخانه امينى ، دها سائر قرنا وَرجالدن اون بر كشينك اعدامنى‌ده طلب ايدييوردى . اورتاده بو اسملر اوقوندقجه ، أت ميداننه اشقيا سيرينه كلن خلق ، آنى وَوحشيانه برذوقه مجلوب ، سروروندن نه‌ياپاجغنى شاشيرييور ، اشقيانك جسارت وحماستلرينه تقديرخوان اوليوردى . بوصره‌ده بوتون سوقاقلره مناديلر چيقارلمش ، نظام جديدك لغوى اعلان اولونيوردى . فقط سليم ثالثك ضعفى اشقيايى بسبتون شيمارتمشدى . اشقيا ، مساعده كوردكجه مطالباتنى برقات دها آرتديرييور ، أت ميداننده قزغانلرى وَبايراقلريله آت ميداننه كيتمك ايستيور ، حركتلرينه مانع اولان كيمسه‌لره : « بزم شرع ايله كوروله‌جك دعوامز واردر . شيخ‌الاسلام ايله قاضيعسكرلر بورايه كلسونلر ! » دييوردى . شيخ‌الاسلام اساساً ايشك بورادەيه كله‌جكنه واقفدى . كوسه موسى ايله تشريك مساعى ايدن طوپال عطا ، قاباقجى مصطفانك بو تكليفنى خبر آلنجه ، درحال سليم ثالثه برعريضه كوندرمش ،

بالاسنه قتلی لازم کلنلرك اسامیسنی یازدقدن صوكرا ، نظام جدیدك لغوینه یكیچریلرك ممنون اولدقلرینی، فقط اسملری محرر ذوات اعدام اولونمادقجه طاغیلمالری امكان خارجنده بولوندیغنی آكلاتمشدی . صوكرا ، علمای كرامی پیشنه طاقارق، أت میدا نته، قاباقجی مصطفی ایله اجرای فعالیت ایتمكه كلمشدی . (میدان تكیه‌سی) ایری وَ بیاض قاووقلی علما ایله طولمشدی . بو اثناده كوسه موسی ، علمادن بعضلری ایله رجال دولتی باب‌عالیده اویالایوردی. ابراهیم كتخدا ایشك هیچ بر نتیجه‌یه منجر اولمامسندن متأثر ، تدابیر شدیده تكلیفنده بولونیوردی؛ فقط صدرینه‌دن معزول برینك : — بره قحبه سفیه وَ كافر خبیثلر . دولتی برباد ایتدیكز . شمدی بزم‌ده آق صاقاللمزی قانه‌می بویامق ایسترسز؟ دیمه‌سی اوزرینه عصیانك مرتب اولدیغنی آنجق اوزمان آكلایابیلیور ، وَ بو سوزلر مجلسك طاغیلماسی ایچون كفایت ایدییوردی .

علما ایله قاباقجی مصطفی ، أت میدانده پادشاهك جوابنه انتظار ایلدكلری اثناده ، سلیم ثالث سرایده عظیم بر تأثر ایچنده بولونیوردی. اشقیایی تأدیب ایچون اوفاق برمفرزه سوقی ، عزم وشدت ابرازی عثمانلی پادشاهنك اصلا خاطرینه كلمیوردی . فی الحقیقه ، مشكل زمانلرده بویله بر متانت ابراز ایتمك ، سلیمان قانونیدن صوكرا

پك آز پادشاهه نصیب اولمشدی . قوصوه وَ مهاج
قهرمانلرینك احفادی ، آرتق جنكاورانه وَ عزمكارانه
طبیعتلرینی ضایع ایتمشلردی. سرایك لوش اوطه‌لرنده ،
قادینلر وَ جاریه‌لر آره‌سنده یاشامق ، عثمانلی شهزاده‌لرنده
عزم و متانت اوصافنی زائل ایتمش ، دماغ قوهٔ فعاله‌سنی
غائب ایله‌مشدی . عثمانلی تختنی اشغال ایدن شهزاده‌لر ،
مملكت منافعندن زیاده حیاتلرینك محافظه‌سنی دوشونمشلر ،
همان هیچ بری ده ملتك ترقیسی ، وطنك خلاصی ایچون
قانلرینك برداملاسنی آقیتمق تمایلنی كوسترمه‌مشلردی. هر
عصیانده رذیل وَ سفیل بر كروهك ارزولرینی ترویج ایتمشلر ،
خصوصیله احمد ثالث كبیلری دامادلرینی بیله اعدام ایتدیرمكدن
كری طورمامشلردی. عثمانلی خاقانلرینك طبعاً بودرجه
ضعف ابرازایتملری، قورو بر تختك شعشعه‌سنی هرشیئك
فوقنده كورمه‌لری، سلطنت نفوذینی آزالتمش، پادشاهلرك
نفوذینی یكیچری زوربالری الٔنده بازیچه ایتمشدی. عثمانلی
خانداننده یالكز عزمكار وَ فداكار بر قهرمان، كنج عثمان،
یكیچری ارزوسنه رام اولمق ایسته‌مه‌مش، دورك علماسی
رجال دولتدن بعضلرك اعدامنی طلب ایله‌دكلری زمان ،
مردانه ، عالیجنابانه بر طور ایله :

— بو فتنه اربابنی سز تحریك ایتمشه بكزرسز. اول
سزی قیرارم ؛ بعده اونلری !

دییه جواب ویرمشدی (۱) . فقط سلیم ثالث ، بو متانتی قطعیاً ابراز ایده‌مه‌مشدی . سلطان سلیم قاباقجی مصطفانك ارزوسنی ایفا ایدییور ، مابینجیلرینی سرایدن قاچیرییوردی. یالکز ایکی ابراهیم افندیلرله باش کاتبلرینی عفو ایتدیرمك ایستیوردی؛ فقط مملکتده مدنیت حسلرینی تأسیس ایتمك ایسته‌ین پادشاه ، سائر رجال دولتی غدارانه بوغدیرمقدن کری طورمیور ، قانلی باشلرینی آت میداننه ، قاباقجی مصطفایه کوندرییوردی. قاباقجی مصطفی ، بونکله ده قناعت ایتمیوردی. قاباقجینك مقصدی کوسه موسانك رقیبلرینی اورتادن قالدیرمقدی ؛ بو سببدن طرف طرف یکیچریلر چیقاریلیور ، مطلوب اولان ذاتلری اعدام ایدنلره بشر بیك غروش وعد ایدیلیوردی . اوزمان ، آت میداننده عظیم برفوران حاصل اولیور ، اشقیا فوج فوج سوقاقلری طولاشیوردی . برطرفدن موسی پاشانك خفیه‌لری واسطه‌سیله ابراهیم کتخدایی یاقالایانلر ، بیچاره‌یی حقارتلرله آت میداننه کوتوررکن پارچه پارچه ایدییورلر ، نقود وَمجوهراتی موسی پاشانك یدغصبنه تودیع ایلیورلردی. دیکر طرفدن ابراهیم کتخدایی طوتانلر کورولتولر وَولوله‌لرله آت میداننه کتیرییورلردی. قاباقجی وَعونه‌سی ابراهیم کتخدانك کتیرلدیکندن بی‌خبر ، بو کورولتویی

---

(۱) نعیما ، جلد ۲ ، ص ۲۱٦

ایشیدیر ایشتمز نظام جدید کلیور ظن ایتمشلر ، عظیم برخوف وتلاش ایچنده بربرینی چیکنیه‌رك قاچیشمایه باشلامشلردی ؛ برقاچ دقیقه اول آت میداننه‌حاکم اولان بوشقیلر شمدی قاچاجق دلیك آرامشلردی . فقط اوزاقدن ، یکیچریلرك ابراهیم کتخدایی کتیردکلری آکلاشیلنجه ، هرکسك قلبنه سکونت کلمش ، ابراهیم کتخدانك اعدامی موسی پاشانك‌ده حرصنی تسکین ایله‌مشدی .

اعداملرك توالیسی یکیچریلری بسبتون شیمارتمشدی . عاصیلر ، غرضلری اولانلری برر برر آت میداننه کتیرییورلر ، سیرجی خلقك کوزلری اوکنده پارچالایورلردی . اهالی ، وطنداش اعدامنی حضور قلب ایله سیر ایدییور ، عادتا اوکونی برشنلك ، براکانجه عد ایلیوردی . اوجاق اختیارلرندن بعضلری بوحاله مانع اولمق ایستیورلر ، قاباقجی مصطفانك امریله اعداملرك اوکنی آلمایه موفق اولیورلردی. نهایت، ایکی کوندن بری دوام ایدن قتاللرك‌ده آرقه‌سی آلینیوردی . بواثناده‌قاباقجی مصطفی آت میداننده، رجال‌دولتك‌باشلرینی اوکنه دیزمش، بوتون غلبه‌لکه حاکم اولیوردی. خلق، قاباقجینك امرینه منتظر ، تقدیرکارانه نظرلرله ١٢٢٢ عصیاننك سفیل سرکرده‌سنی تماشا ایدییوردی . هیچ

برطرفده ، هیچ برکیمسه‌ده شقیلری ازاله ایتمك اندیشه‌سی کورولمیوردی . قاباقجی مصطفی ، تقدیرلره وَحرمتلره مظهر اولدقجه برقات دها جرأتی آرتدیرییور، سلیم ثالثه ایراد جدید خزینه‌سنی‌ده لغو ایتدیرییوردی . فقط قاباقجینك بوتکلیفلری برمقدمه‌دن عبارتدی ؛ اصل مقصد، سلیم ثالثك خلعی ایدی . بومقصدك حصوله کلمه‌سی ایچون اولا شهزاده‌لر مسئله‌سی ایلری سورولمش، حمید اولك شهزاده‌لرندن مصطفی ایله محمودك محافظهٔ حیاتی موضوع بحث اولمشدی . قاباقجی مصطفی ، آقشامه طوغرو رجال دولته مراجعت ایدییور ، معیتنده‌کی عسکرك شهزاده‌لری کیمسه‌یه اینانمادقلرینی ، طرفلرندن امین وَاعتمادلی آدملر قویمق ایسته‌دکلرینی خبر ویرییوردی . سلیم ثالث بو تکلیفه‌ده راضی اولیور ، نهایت باب عالی‌یه کوندردیکی خط همایونده : « بنم ذریتم یوقدر . شهزاده‌لر بنم اولادم وَ نور عینمدر . معاذالله بن انلره سوءقصد ایله سلسلهٔ پاکیزهٔ آل عثمانك اضمحلالنه سبب اولمق هیچ خیال و خاطره کلور شیمیدر ؟ الله او کونلری کوسترمسون . جناب باری انلرك عمرینی افزون ایلسون ! » (١) دییوردی . علمای کرام ، احتراصکارانه مقصدلرندن ، ایشله‌دکلری جنایتلردن

---

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ١٧٠

حیا ایتمیه‌رك بو خط همایوندن متأثر اولیورلر ، فقط شهزاده‌لرك محافظه‌سنه آیغیر امامی تعیین ایتمکدن کری طورمیورلردی .

آیغیر امامك بو وظیفه‌یه تعیینی سلیم ثالثی پك متأثر ایتمشدی. آیغیر امام، هیچ براقتدار وَمزیتی حائز اولمادیغی حالده، آیاصوفیه خطیبلکندن امام پادشاهلیکه قدر ارتقا ایتمشـدی . سلیم ثالثك نان ونعمتی ایله پرورده اولمش، وَاو سایه‌ده موجودیتنی تأمین ایده‌بیلمشدی . شمدی ، ولی‌نعمتنه حاکمیت، طبعنده‌کی سفلیتی برقات دها ظاهره چیقـارمش ، آیغیر امام ، بویوك بر منصـبه نائل اولمش کبی مسرور و شـادان ، سرای اوطه‌لرنده طولاشمایه باشلامشدی . فقط آیغیر امامك جرأتی پك کستاخانه‌ایدی: امام افندی هیچ حجاب حس ایتمدن سلیم ثالثك حضورینه کلمش، پادشاهی کویا خطاسندن طولایی تأدیب ایچون :

— سن اسماعیل پاشا کبی بروزیرك قدرینی بیلمه‌دك. هپ ابراهیم کتخدایه اعتبارایتدك. ابراهیم کتخدا جهانی خراب ایتدی . بن انك شرندن ایکی سـنه‌در طوقات اربالغنی التزامه ویره‌مدم . سـن همان اوکا تسـلیم زمام ایتدك . انك سوزیله آز قالدی اسماعیل پاشا کبی صادق بروزیری‌ده اعدام ایده‌یازدك .

دیمشدی . سلیم ثالث ، حیاسزلغك بو درجه‌سندن متأثر اولمش :

— افندی‌یی کوتورك . راحت ایتسین !

دییه‌رك آیغیر امامی نازکانه دفع ایله‌مشدی . آیغیر امام سرایده علمـایی تمثیل ایدییور ، منسـوب اولدیغی طبقه‌نك ماهیتنه ترجمان اولیوردی .

سرایده بوألیم حادثه‌لر جریان ایدرکن، أت‌میدانده قاباقجی‌مصطفی‌ده یکی‌تدبیرلر اتخاذندن‌کری طورمیوردی. کیجه، شیخ الاسلام‌ایله علما قیشله‌لرده قالیورلر، شهزاده مصطفـانك آدملری قاباقجی مصطفی ایله کیزلی کیزلی ملاقاتده بولونیورلردی . اسـتانبول خلقی اسرار انکیز بر انتظار ایچنده یاشـایوردی . آرتق اشـقیانك بوتون دیله‌کلری یرینه کتیرلمشـدی . خلق ، ایرته‌سی صبـاح نه اولاجغنی دوشـونیور ، بوفجیع حادثه‌لر انلره شایان تماشا بر اکلنجه کبی کلیوردی .

لطیف برمایس صباحی، طوپ قاپو سراینك قبه‌لری وَ منـاره‌لری اوزرینه نظر نواز یالدیزلر سرپیوردی . استانبول وَغلطه، سیس وَسکون ایچنده‌ایدی. قارشیده، بغداد کوشکنك اینجه وَظریف کمرلری یوکسك وَیشیل آغاجلرك در آغوشی‌ایچنده کورونیور، چنارلرك‌وَسرولرك قویو، آچیق یشیل وَزمردی تموجلری، قبه‌لرك وَمناره‌لرك

قورشونی وَ بياض رنكلری اطرافنده، صاف ، كونشلی بر سما آلتنده منظور اوليوردی . اورتالقده فجيع بر سكون حكم‌فرما اوليوردی. مايسك بوطراوتدار صباحی، قلبلرده يأس والم حاصل ايدييوردی . فی‌الحقيقه، رجال زمانك ديدكلری كبی، بهارك بولطيف، مزهر كونلرنده هرشی المناك :

بلبل خموش ، حوض تهی ، كلستان خراب

ايدی . خلق آقين آقين (آت ميدانی) نه كيدييور ، قاباقجی مصطفانك مظفرياتنی سيره شتاب ايدييوردی . او كون اشقيا بيننده‌ده فعاليت حاصل اولمشدی . قاباقجی مصطفی، كوسه موسی پاشادن آلديغی امره كوره‌حركت ايدييور، معيتنده‌كی اشقيايی اوكا كوره اداره ايليوردی. قاباقجی ، بدايتده يالكز رجال دولتك اعدامنی ، نظام جديدك لغونی طلب ايله‌مشدی؛ حتی ايلك دفعه أت ميداننده، شيخ‌الاسلام ايله تشريك مساعی ايله‌ديكی زمان، قوينندن ساعتی چيقارمش :

— پادشاهمز ايشته بوساعت كبيدر . دائما چرخی يوليله دونركن خارجدن بر نيجه‌بوجكلر كيروب بوزمشلر، يورويشنی طوردیرمشلر!

صورتنده آثار ذكا ابراز بويورمشدی! فقط شمدی

دها بویوك مقیاسده اجراآت ایستیور، اطرافه طوپلانان اشقیایه سلطان سلیمك خلعی ایچون تشویقاتده بولونیوردی. قاباقجینك تشویقاتی تماميله تأثیرینی حاصل ایلمشدی. صباحلین، اوجاق اختیارلری شیخ الاسلام ایله مذاکره ایتدکلری زمان، آرتق اشقیانك طاغیلماسنی تکلیف ایتمشلردی. فقط شیخ الاسلام افندی اساساً نتیجه‌یه واقف اولدیغی ایچون :

— وارك ، برکره باشبوغلره وَسرکرده‌لره سؤال ایدك. دها برمسئوللری وارمیدر ، تماممیدر ؟ دیمشدی. ایشته اوزمان اشقیا، فوج فوج شیخ الاسلامك حضورینه کلمشلر، سلطان، سلیمه امنیت ایده‌میه‌جکلرینی، بناءً علیه تخت سلطنتده بقاسی جائز اولامیه‌جغنی سویله‌مشلردی .

قاباقجی وَمعیتنك بوقراری، فاجعه‌نك صوك فصلنی تشکیل ایتمشـدی . اشقیا بو قراری ویرر ویرمز فوج فوج ایلریله‌مش ، آت میدانته ، سرای همایونه طوغرو کلمشدی . شـیخ الاسلام طوپال عطا درحال بر فتوی ویرمش، بوحرکتی ایله، بولوندیغی مقامك ده حیثیتنی لکه‌دار ایتمشدی. وقتیله نظام جدیدك احداثنه فتوی ویرن، سلیم ثالثك افعالنی تبجیل ایله‌ین برمقامك، شمدی شریعتی حرص ومنفعته آلت ایتمسی، اسلامیت نامنه ذل تشکیل ایلمشدی. فقط علمای کرام ایچون بوکبی وقوعات، افعال معتاده‌دن

عد ایدیلیور، عطاءالله افندینك فتواسنی هرکس تصویب ایلیوردی .

آرتق قاباقجی مصطفی ، اجراآتنك صوك هدفنه واصل اولمشدی . قاباقجی ، ألنده فتوی، بوتون اشقیایه مقصدی آکلاتیور :

— ایشته شیخ الاسلام حضرتلری ده فتوی ویردی . سلطان سلیم تختده اوطوررسه ، مملکت قارغه‌شه‌لقدن قورتولماز، دیدی. مادامکه بزه لازم اولان دیندر؟ شیخ الاسلام حضرتلرینه هپمز ایناننمالی یز. ناصل، سلطان سلیمه اعتمادیکز وارمی ؟

دییور، اوزمان هپ برآغزدن اشقیا وَسیرجیلر:

— خیر، خیر !

دییه باغیرییورلردی . خلقك بو حالت روحیه‌سی ، جهالتنه آچی بربرهان تشکیل ایدییوردی. هیچ برکیمسه فردایی دوشونه‌میوردی . همان بوتون اشقیا :

— بو پادشاه تختده قالاجق اولورسه، دینمز محو اولاجق. نظاملریمزد کیشه‌جك، دشمنلریمز غالب کله‌جك. آرتق ایسته‌میز ، بزم پادشاهمز اولماسین . سلطان سلیم ملت دشمنی‌در. یاشاسین سلطان مصطفی، بزی اومسعود ایده‌جك !

دییه‌باغیرییورلردی؛ فقط دینی‌ده، وطنی‌ده، باشلرینه

لکن علمانك ییقدیغنی، کندیلرینك سفیل احتراصلره، علما وَاشقیا منافعنه آلت اولدقلرینی دوشونه‌میورلردی .

قاباقجی مصطفی بوتصویب آوازه‌لری اورتاسنده بر قات دها مغروراولیوردی . آرتق ارزوی ملی‌یی قاباقجی مصطفی آغا تمثیل‌ایلیوردی . قاباقجی، آت میدانه‌طوغرو آقین آقین کلن خلقك اورتاسنده ، عادتا اجرای‌سلطنت ایدییوردی . استانبول خلقنك بوحالت فکریه‌سی آجیناجق بردرجه‌ده‌ایدی: خلق، موقت برمنفعتی تأمین ایچون پسپایه برشخصه سرفرو ایدییور ، بیطرفلغی ایله، حتی تصویبکارانه حرکتی ایله اشقیا تحکمنه میدان ویرییوردی .

استانبولك بوتون سوقاقلرینی غلبه‌لك آلمایوردی . قاباقجی مصطفی، علما ایله مشورت ایدییور، طوپال‌عطانك فتواسنی تبلیغ چاره‌سنی دوشونیوردی. (آت میدانی)، قاووقلی ، صاریقلی ، بالدیری چپلاق ، اصناف وَ حماللر کروهی ایله طولمشدی . بر طرفدن اشقیانك ایلری کانلری بر یره طوپلانمشلر ، حدتلی وَ غضوبانه طورلرله مشاوره ایدییورلر ، دیکر طرفدن سلطان مصطفانك جلوسنه فاتحه اوقیورلردی . اوزمان ، بو عقور وَ جاهل غلبه‌لکدن چیقان: آمین! صدالرینك سلطان احمد جامعی قبه‌لرنده‌مدید‌عکسلر براقدیغنی‌ایشیدیلیوردی. کوسه‌موسی،

باب عالی ایشلرینی تسویه ایتدیکی صرهده، آت میداننده کی اشقیایه‌ده ایکی ذات ریاست ایدییوردی. انلرده: قاباقجی مصطفی ایله شیخ‌الاسلام طوپال عطا ایدی. شیخ‌الاسلام افندی، فتواسنك تبلیغی چاره‌لرینی دوشونیور، قاباقجی مصطفی ایله مشاوره ایدییوردی. نهایت:

— سز علما افندیلریمزله برلکده واروب اجلاس ایدرسز!

جوابنی آلیوردی. طوپال عطا سرایه یالکز باشنه کیتمکدن قورقیوردی. حتی بو فکرینی آچیقدن آچیغه سویله‌مش:

— بن یالکز کیده‌مم؛ عسکر ایسترم.

دیمشدی. اوزمان اشقیا:

— بش یوز اولسونمی؟

دینیه صورمشلر، شیخ‌الاسلام:

— دها زیاده اولسون!

دینجه:

— پك کوزل. معیتکزه ایکی بیك عسکر ویره‌لم. سرایه کیدنجیه‌قدر یکرمی بیك اولور. دیمشلردی (۱).

اشقیانك بو قراری اوزرینه شیخ‌الاسلام افندی،

(۱) تاریخ جودت، جلد ۱، ص ۱۷۳ - تاریخ عطا، جلد ۳، ص ٤٤

اوكنده بایراقلر ، معیتنده علمـا ، آلای آلای سرای همایونه‌طوغرو ایلریله‌مش، آرقه‌دن‌ده یكیچریلر باب‌همایون اوكنی اشغال ایله‌مشدی. سرایك ظاهری سكوننه قارشی، خارجده خلقك غلیانی بویوك برتضاد تشكیل ایله‌مشدی. احمد ثالث چشـمه‌سنك اوكی ، باب‌عالی جواری اهالی ایله طولمشـدی . شیـخ‌الاسـلام ، معیتنده‌كی علما ایله باب‌عالی‌یه كیدییور ، سلانیكلی كوسه موسی ایله‌بشوشانه ادارهٔ افكار ایدییوردی . عثمانلی دولتنك بو ایكی مضر عنصری ، یاپدقلری جنـایتلردن ممنون ، بر برینی تبریك ایدییورلر، باب عالی رجالنه جلوس مراسمی‌ایچون البسهٔ دیوانیه تدارك ایتدیرییورلردی .

طوپال عطا سرایه كیرمكه بردرلو جسارت ایده‌میو- ردی . بو وظیفه‌یی خواجه‌سی منیب افنـدی‌یه تكلیف ایدییور ، انك‌ده امتناعی اوزرینه آناطولی قاضیعسكرینه حواله ایلیوردی . قاضیعسـكر ، بو وظیفه‌نك عهده‌سنه تودیعندن ممنون ، سـكبان باشی ایله برابر سرای همایونه كیدییور ، قاپولرك قاپالی اولدیغنی كورونجه ، مأیوسـانه كری‌یه دونیوردی. اوزمان، دارالسعاده آغاسنه تذكره‌لر یازیلیور ، صـغوق چشمه قاپوسـندن اندرون همایونه كوندریلیور، بوتذكره‌ده سلطان مصطفی جلوس ایتمدكجه عسكرك طاغیلمیه‌جغی بیان اولونیوردی . فقط كوسـه

موسى پاشاسراى قاپولرينى آچمق ايچون لغمجى تدارك ايتدكدن صوكرى طورميوردى . سرايك قاپولرى ، آياصوفيه وَباب عالى ميدانلرى اهالى ايله طولمشدى . عسكر ، قاباقجينك امرلرينى ديڭليور ، سراى همايون قاپولرى اوكنده :

— سلطان سليمى ايستهميوز . سلطان مصطفى افنديمزى ايستهوز !

دييه باغيرييورلر ، جانخراش آوازهلرله استانبول آفاقنى تترهتيورلردى . صوكرا ، ايچلرندن برقسمى باب عالىيه كيدييورلر ، علما وَ رجال دولتى يانلرينه آلارق (آلاى كوشكى) اوكنه كليورلردى . بوصرهدهمابينجيلر قتلاولونيور؛ خلق، بشوش ومسرور، بوفجيع جنايتلره قارشى سيرجى صفتنى طاقنيوردى .

(طوپ قاپو) سراينك اطرافى ولوله ايچنده ايدى. باب عالى جهتندن قاباقجى مصطفى ايله برابر شيخ‌الاسلام، كوسه موسى پاشا وَعلما ايلريليور ، عسكرك مدهش آوازهسنه قارشى سراى قاپولرينك آچيلديغى كورو-ليوردى. آرتق (اورتهقاپو)ده آچيلمشدى. شيخ‌الاسلام ايله كوسه موسى پاشا (باب‌السعاده) دن ايچرىيه كيرييورلر ، (خنكار صفهسى) نك ظريف آينهلر، مائى وَ بياض چينيلرله مزين ديوارلرى آرهسنده، يكى پادشاهك ورودينه انتظار ايدييورلردى .

فی‌الحقیقه ، شیخ الاسلامك تذكره‌سی كوندرلدیكی زمان سلیم ثالث (سنت اوطه‌سی) نده اوطوریيوردی . دارالسعاده آغاسی تذكره‌نك مهرینی آچمادن سلیم ثالثه تقدیم ایتمش ، سلطان سلیم تذكره‌یی اوقور اوقوماز :

— ذلك تقدیر العزیز العلیم .

دیمشدی . صوكرا ، كمال اعتدال ایله حرم همایونه كیتمش ، سلطان مصطفایه جلوسنی تبریك ایله‌مشدی . سلیم ثالث بو خلعدن هیچ متأثر اولمامشدی . سیماسی نجابت وعلویتنی محافظه ایدییور ، قلبنك صفوتی سیماسنده لمعان ایلیوردی . حتی حرم همایونه ، سلطان مصطفانك یاننه كلدیكی زمانده حلم وسكونتنی محافظه ایتمش ، پادشاه نوجاهه :

— عثمانلی تختنده بولونمق بنم ایچون مقدر دكل ایمش . مع مافیه بن ، تبعه‌مك دائما سعادتنی ارزو ایتدم . بوتون نیتلرمده صاف وخالصانه ایدی . فقط اوقدر سودیكم ، كندیلرینه اسكی شرفلرینی اعاده ایتمك ایسته‌دیكم بوملت ، باقیكز نهایت علیهمه یورودی . مادامكه بنی ایسته‌میورلر ، مادامكه بن انلرك سعادتلرینی تأمین ایده‌میورمشم ؛ ایشته بلاتأثر تخت وسلطنتی ترك ایدییورم . جلوسكزی كمال صمیمیتله تبریك ایدرم . چونكه امینم كه ،

سزده بودولتك شان وشرفنه خدمت ايتمكدن كرى طورمازسكز (١). ديمشدى .

سلطان مصطفى ، طبعاً خفيف ، عقلاً فوق العاده ضعيف ايدى . حرص سلطنت بوتون موجوديتنه استيلا ايلەمشدى . بوسببدن سليم ثالثك نطقنى كمال لاقيدى ايله ديكلەمش ، درآغوشلرينه صغوق بر طرزده مقابله ايتمشدى . اساساً سلطان مصطفى ، بوحادثەيى بوتون احتراصيله حاضرلامشدى. شمدى اقصاى امله وصول، انى صوڭ درجه ممنون ايدييور ، سليم ثالثك حال وطورينه اصلا اهميت ويرميوردى .

سليم ثالث ، يكى پادشاهك يانندن آيرلمش ، برادر زادەسى شهزاده محمود ايله متسلى اولمق ايچون كنج شهزادەنك دائرەسنه كيتمشدى . بوصرەده سلطان مصطفاده حرم همايوندن چيقيور ، (خرقۀ شريف اوطەسى) نده طوپال عطا ايله كوسه موسانك، اندرون آغالرينك تبريكاتى بربرينى ولى ايدييوردى. بابالسعاده اوكنه برتخت قورولمشدى : سلطان مصطفى اوكلەيه طوغرو بوتخته اوطورمش، خلقك بيعتنى قبول ايدييور، براز صوكرا آياصوفيه جامعنده ياپيلان سلاملق رسمنده

(١) ژوشەرو ، استانبول انقلابلرى ، جلد ، ص١٠٦ـ تاريخ عطا . جلد ٣ ، ص ٥٠

اهالینك سروری آفاقی ایکله‌تیوردی. استانبول خلقنك بو حالت فکریه‌سی ارباب حمیتی دلخون ایده‌جك بر راده‌ده ایدی. احوالك نتیجه‌سنی ادراك ایدنلر، ملتك درکهٔ پستی‌یه سقوطنی نظر تأثرله گوریورلردی . سلطان مصطفانك عظمتندن ، قاباقجینك تحکمندن دلخون اولانلر ایسه قلبلرندن طاشان حرص انتقامی بردرلو اظهار ایده‌میورلر، یالکز :

برخدنك جانکداز آهدر سرمایه‌سی
بز بومیدانك نیجه چابکسوارین کورمشز !

تسلیسی ایله آتیدن امید وانتقام بکله‌یورلردی .

دردنجی سلطان مصطفانك جلوسی پارلاق بر صورتده اعلان اولونمشدی . بر طرفدن طوپلر آتیلیور ، منادیلر سوقاق سوقاق باغریبور ، قاباقجی مصطفی فرقه‌سی آرتق سکون وانتظامك اعاده اولوندیغنی ، هیچ بر حادثه وقوعنه میدان ویرلمیه‌جکنی اعلان ایدییوردی . فقط دیکر طرفدن ، آت میداننده ، ینه قانلی فعالیتلر حکم فرما اولیوردی . قاباقجی مصطفی ، عثمانلی خاقانی پارلاق وَ مشعشع تختنه اجلاس ایتمش ، عثمانلی ایمپراطورلغنك مقدراتنه حاکم اولمشدی . آرتق هیچ بر تهلکه ، هیچ بر مقاومت ، هیچ بر اندیشه قالمامشدی . قاباقجی مصطفانك عسکرلری تشجیع ، اهالی‌یی اغفال ایچون سویله‌دیکی سوزلر بوتون تأثیرینی حاصل ایتمشدی ؛ فقط وطنك فلاکتنی ، اردونك احوالنی کیمسه دوشونه‌مه‌مشدی . اشقیانك مقصدی سلیم ثالثی خلع ایتمك ، وکلایی دوشورمك ، انلرك یرینه قائم اولمق ، ذلت ومحکومیته

آلیشقین، منفعت شخصیه‌اوغورنده عزت نفسنه‌اورولان ضربه‌لرك هپسنه منقاد خلقك صرتندن کچنمك ، ثروت ویسار صاحبی‌اولمقدی . قاباقجی مصطفی نظام جدیددن‌ده قورقمیوردی ؛ ۱۲۲۲ عصیاننك بو غدار سرکرده‌سی اساساً نظام‌جدیدی لغوایتدیرمشدی؛ فقط قیشله‌لر ینه نظام جدیدعسکریله‌طولو ایدی. نظام‌جدید قطعه‌لری وقوعاتك روشنه باقیورلر ، دشمنلرینه تعرض ایچون امره منتظر بولونیورلردی ؛ نهایت ، اختلالجیلرك موفق اولدقلرینی کورونجه ، انلرده هیچ بر چاره‌ٔسلامت امید ایتمه‌مشلر، یاواش یاواش طاغیلمایه باشلامشلردی . نظام جدیدك بو حرکتی، قاباقجینك نظر دقتنی جلب ایله‌مشدی . قاباقجی مصطفی، درحال (لوند چفتلکی) ایله (اسکدار) ه یکیچری،یاماق‌وطوپجیلردن‌مرکب بر مفرزه‌کوندرمش، نظام جدید قوتی طاغیتمایه موفق اولمشدی .

بوصره‌ده‌استانبولده‌سکون‌وسکونت‌حکمفرما ایدی. خرستیانلر ویهودیلر عظیم بر اندیشه ایچنده، دکانلرینی آچمایه جسارت ایده‌میورلردی ؛ همان هرکس یاماقلرك یغماکرلکندن قورقیوردی .

اوکون اختلالك مرکزنی (آت میدانی) تشکیل ایدییوردی . علما ، پازارایرتسی کوننده‌نبری ،بش کوندر دوکولن قانلرله تسکین عداوت ایده‌مه‌مشلردی .

علمانك عصيان چته‌لرینی تحریك ایتملری پك شایان دقتدی : خصوصیله یگانه محركلر ، طوپال عطا ایله خواجه‌منیب افندی، بولوندقلری دورك افاضل علماسندن ایدیلر. عطاالله افندی (تفسیر بیضاوی) یه حاشیه یازمش، نظم ونثرده اقتدار كوسترمش ، قرق طقوز یاشنده مقام مشیختی احراز ایله‌مشدی. استادی خواجه منیب افندی ایسه (سیر كبیر) نامیله سیر پیغمبری یه وَعسكرلكه متعلق ایكی جلد بویوك براثر ایله (دوحة‌المشایخ) ه ذیل یازمش، (فضائل جهاد) وَ (خلاصة‌النقول فی‌الادب) نامیله كزیده اثرلر وجوده كتیرمشدی . فقط هرایكیسی‌ده، دورلرینك افاضلندن معدود اولدقلری حالده ، علملریله عامل اولامامشلر ، احتراصاته زبون اولارق اختلاللر اداره ایتمشلر، وطنه خدمت فكرنده بولونان برپادشاهی خلع ایله‌مشلردی . سلیم ثالث وَ رجالنك سفاهتی ، مقر خلافتی دشمن تجاوزندن قورتاراجق عسكری وَمدنی مؤسسه‌لرك اساسندن تخریبنه وسیله تشكیل ایده‌مزدی . دورك علماسی بونقطه‌یی تقدیر ایتمیورلر ، اشقیاچته‌لریله تشریك افعال ایتمكی احتراصلرینی تأمینه واسطه عد ایدییورلردی .

بیعت ختام بولور بولماز، (آت میدانی) ینه علماوَیكیچریلرله قایناشیوردی. حاجی ابراهیم افندی، قوناغنده یاقالانمش،

تحقیرلر وَ کورولتولرله باب‌عالی‌یه کتیرلمش ، خصم جانی موسی پاشایه‌تسلیم ایدلمشدی . موسی پاشاابراهیم افندی‌یه صورتا التفاتکارانه معامله ایتمش ، فقط گیزلیجه قاباقجی مصطفایه خبر کوندرمش :

— کیزلی صیتمه طوتولدی ، کلسینلر . جبراً الوب قیدینی کورسونلر !

دیمشدی . او زمان قاباقجی ، درحال باب‌عالی‌یه بر سورو اشقیا کوندرمش ، ابراهیم افندی‌یی باب‌عالیدن آلدیرمش ، یوللرده صاقالنی یولدیرا یولدیرا ، وجودینی پارچه پارچه ایتدیرمش ، باشنی (آت میدانی) نه کوندرمشدی . دها صوکرا ، جنایتلر بربرینی ولی ایله‌مشدی . ابراهیم افندینك کاتبی طامدن آتلارکن سوقاق اورته‌لرنده خردوخاش اولیور ، باشی درحال کسیله‌رك آت‌میدانه کوندریلیوردی . قاباقجی مصطفی اوکون‌یالکز بوایکی جنایتله اکتفا ایتمش ، ایرته‌سی کون (جمعه‌ایرته‌سی) علمای کرام ایله برابر آت‌میداننده عرض‌اندام ایله‌مشدی .

آرتق اشقیا ایچون مناصب دولت یغماکرلکی حلول ایتمشدی . شیخ‌الاسلام ایله علمای اعلام اوکون آت میداننده اشقیا ایله تشریك افکار ایدییورلر ، مناصب حکومتیماللری کبی پایلاشیورلردی . قاباقجی مصطفی آغا بوغاز ناظرلغنی ایستیور ، درحال عهده‌سنه

طورناجی باشیلق پایه‌سی ویریله‌رك بوغاز ناظری نصب ایدیلیوردی . صوكرا ، اختلالده خدمتی سبق ایدن اشقیادن آرناوود علی آناطولی قلعه‌لرینه ، بایبوردلی سلیمان سنجاق قاپودانلغنه تعیین اولونیوردی . یالكز ممش آغا، بیك آلتوندن فضله برشی ایسته‌مه‌مشدی؛ فقط ایفا ایتدیکی خدمته مقابل بو احسان پك آز کورولمش : کندیسنه ـ « جانم سن‌ده یوللوجه بر مأموریت ایسته!» دنیلمش ، اوكاده یوز یكرمی آقچه یومیه ایله خاصكی تقاعدلکی ویرلمشدی . صوكرا ، دیكر سركرده‌لره‌ده آلتمیشر آقچه‌دن قرقر وَ یكرمیشر آقچه‌یه قدر یومیه تفریق اولونمشدی . فقط سكبان باشی آغا بو یومیه‌نك بودجه‌یه پك زورلی كله‌جكنی آكلامش ، آغالره بیت‌المال مسلمینك حالنی آكلاتمش، عسكره كیزلی كیزلی یالوارمش، نهایت اشقیایی رسمی یغما كرلكدن واز كچیرمشدی . بوصره‌ده، بوغاز وقعه‌سنی طویارطویماز، قاباقجی مصطفی آغا اوغلنه كیسه‌لرطولوسی آلتون كوندرن كوسه كتخداده ترسانه امینی نصب اولونمشدی .

آرتق هیئت وكلا تمام اولمشدی. برنجی آلكساندرك رجال سیاسیه‌سنه ، ناپولئونك خارق‌العاده دهاسنه قارشی (دولت ابد مدت عثمانیه) نك سیاستنی بو ذاتلر اداره ایده‌جكلردی . عثمانلی دولتنك مقدراتنه حاكم اولان

دماغلر جداً آجیناجق برحالده‌ایدی : باشده، خفت عقلیه ایله مألوف برپادشاه، دردنجی سلطان مصطفی، صوکرا کوسه‌موسی، طوپال‌عطا، قاباقجی مصطفی، عثمانلی دولتنك الڭ مهم رجال سیاسیه‌سنی تشکیل‌ایدییوردی . فقط بوتون بورجال‌ارەسنده الڭ‌صاحب‌نفوذی، قاباقجی مصطفی ایدی. اشقیا جمعیتنی اداره ایدن، اختلالی فعلاً ترتیب ایله‌ین، صوکرا رجال دولتی پارچه‌لایان هپ اوایدی . بوافعالك کافه‌سی، منفعتلرینی وقایه حسنه تابع، آج وَحریص‌خلقك نظرنده اثر حمیت عد اولونیوردی .

قاباقجی، آت‌میدانننك سروَری ایدی . بوتون‌اعدام امرلرینی او ویرییور ، اعدام پوصله‌لری اونك ألینه ویریلیوردی. مثلا بردنبره قاباقجی‌یه، برپوصله کتیریلیور، یهودیلردن وَ ارمنیلردن بر قاچ صرافك اعدام ایدلمسی سویله‌نیوردی . او زمان قاباقجی ، دفترینه باقیور ، بو اسملری کوره‌مینجه ، متجسسانه نظرلرله یکیچری کاتبنه صورییور :

— نه یاپالم ، بونلری‌ده پارالایالممی ؟

دییوردی . کندیسنه بو اسملرك غرض اثری اولارق ویرلدیکی آکلاتیلنجه، قاباقجی مصطفی پوصله‌ییییرتیور ، کتیره‌نی کمال حقارتله دفع ایدییوردی . فقط اوکون ، سابق شیخ‌الاسلامك ، اسعد افندینك‌ده نظام

جدید طرفداری اولمق اوزره‌قتلی موضوع بحث‌اولدیغی زمان ، طوپال عطا مشکل بر موقعده قالمشدی . مملکتك منور طبقه‌سنی آت میداننده ، اشقیا اُللرنده پارچه‌لا- تدیران شیخ الاسلام ، بو تشبثه شدتله مانع اولمش ، رجال علمیه‌دن قتلی الزم اولانلری کندیسنه تسلیم ایتدیرمشدی . شیخ‌الاسلامك بو حرکتی‌ده کوستریبو- ردی‌که ، علمانك خصومتی دینی وَشریعتی پایمال ایدنلره دکل ، بالخاصه علم وفنه ، ترقی وَ مدنیته قارشی ایدی . غرض و منفعت ، علمایه حق‌ده ، شریعتی‌ده ، هر شیء اونوتدیرمشدی (۱) .

بو صره‌ده سلیم ثالث ، سرایك لوش اوطه‌لرنده ضعف وملایمتنك جزاسنی چکیور ، بونکله برابر خارجك یغما کرلکنی‌ده نظر دقتدن دور طوتمیوردی . سلیم ثالث بویوك بر دهایه مالك دکلدی ؛ فقط هیچ اولمازسه ، مدنیتدن بر شی آکلامش ، وَ مملکتده انی تطبیق ایتمك یولنی طوتمشدی . شمدی ، عثمانلی حیثیتنك اشقیا آلتنده بازیچه اولماسی انی دلخون ایدییور :

جنبشندن طویارز وضع ستم پیشه‌سنی
بز فراغتله فقط مشغله‌دن مسرورز .
اقتراب ایتمه‌در وضعنی چرخك ادراك
قطرهٔ اشك کبی کرچه نظردن دورز .

(۱) تاریخ جودت ، جلد ۸ ، ص ۱۷۹

ملت ودولته لایقمی بو وضع ناساز
بونك انجامنی تفهیمه سلیم مجبورز .

تظلماتی ایله (١) قلباً متسلی اولیوردی . فقط صاف قلبلرك تحسساتی اشقیانك روحنده هیچ بر معکس بولامیوردی . قاباقجی وعونه‌سی ملتك مقدراتنی اللرینه آلمشلر ، جنایتلرینك عاقبتنی‌ده دوشونمکدن خالی قالمامشلردی . انلرده بیلیورلردی که ، وطنه اهانتلری هیچ برزمان جزاسز قالمایاجق ، ایشله‌دکلری جنایتلره کندیلری‌ده هدف اولاجقلردی . ذاتاً موجودیتلری بیله غیرقانونی وغیرشرعی ایدی ؛ چونکه جنایتله رأس کاره کلمشلر ، جنایتله غصب اموال ایتمشلر ، جنایتله ملتك وعثمانلیلغك حیثیتنی لکه‌دار ایله‌مشلردی . بر کون ، کندیلرینك‌ده عین سلاحلرله ، هیچ اولمازسه آنی و معنوی بر انتقام ایله ، زیروزبر ایدیله‌جکلری محققدی . بونك ایچون قاباقجی مصطفی ایله طوپال عطا بر چاره دوشونمشلر ، عفوعمومی اعلاننی موافق کورمشلردی . علمانك بوفکره پیرو اولماسی اسلامیت نامنه بویوك بر اهانتدی : طوپال عطا وعونه‌سی برچوق معصوم و بیچاره‌نك قاننه کیرمشلردی ؛ شمدی شریعتی‌ده جنایته آلت ایتمك ایستیورلردی . او کون آت میدانی علماوقاضیلرله طولمشدی . باشده شیخ الاسلام

(١) تاریخ عطا ، جلد ٣ ، ص ٥١

اولدیغی حالده، بوتون علما طوپلانیور، جنایت ایقاع ایدن یکیچریلردن هیچ بری مواخذه اولونمامق ایچون حجتلر یازیلیوردی. (سیر کبیر) مترجمنك نامنه ابدی بر آبدهٔ حجالت تشکیل ایدن بوحجتده، قاباقجی مصطفی وقعه‌سی آکلاتیلیرکن: «بعض دوراندیش اولمیان کیمسه‌لر بوندن اقدم مأمور اولدقلری خدمات دولت علیه‌ده نظام جدید تعبیریله مثلی نامسبوق وَبدعت عظیمه وَایراد جدید نامیله مظالم کثیره احداث وَنتیجه‌سی آنجق جلب منافع وَاجرای سفاهتلرینه انبعاث ایله هر بری ابنیه وَالبسه وَکافهٔ امورلرینی کفره‌یه تقلیددن بشقه، دولت علیه‌یی دخی دول نصارا قواعدینه ارجاع وَاولوجهله عامهٔ مسلمینی تکدیر...» ایتدکلری بیان اولونیوردی. صوکرا: «اوجاغ عامره آغالری وَنفراتی مجرد اصلاح عالم نیت خالصه‌سیله قیام وَبالجمله علمای اعلام رجال دولت علیه‌دن سائر ارکان صداقت اتسام اتفاق والتیام وَموجب شرع وقانون اوزره خداوندکارسابق مشارالیه حضرتلرندن قطع رشتهٔ تبعیت» ایتدکلری آکلاتیلیوردی. فقط علما، جنایتلرینی عفو ایتدیرمك ایچون پادشاهك «کرك ضابطان وکرك آحاد وافرادندن بر فرده مقدار ذره خطاب وعتاب وَسرزنش وعقاب» ایتمه‌مسنی تأمین ایدییورلر، حجتك بالاسنی خط همایون ایله توشیح ایتدیرییورلردی.

فی‌الحقیقه سلطان مصطفی ، حجتك بالاسنی اشقیایی ممنون ایده‌جك طرزده توشیح ایدییور، حجت شرعیه‌یی امضا ایدن « شیخ‌الاسلام سلمه‌السلام وَ قائممقام عالیمقام وَعلمای‌اعلام» قوللرینك امضالرینی‌قبول بویوربیوردی. اوکون محاکم شرعیه‌ده تسجیل ایدیلن بوحجت ، ایرتسی کون آلای والا ایله ، حرمتلر وَ تعظیملرله آغا قاپوسنه کوتوریلیور، منیب افندی طرفندن‌کمال طنطنه‌ایله قرائت اولونیور ، ختام مراسمده سلیمانیه واعظنك دعاسی کمال خشـوع ایله قرب رحمانه ایصـال اولونیوردی . آرتق جنـایت ، قان ، اهانت ، غارت ، غصـب حقوق کاملاً اورتولیور ، یاپیلان جنـایتلرك نتیجه‌سی ، اولدیریلن وجودلرك انتقامی، مملکتك‌دوچاراولاجغی تهلکه‌لرهیچ بری نظر اعتباره آلنمیوردی .

رجال دولت ، موقعلرینی مشروع کوسترمك ایچون هردرلوتدابیره توسل ایدییورلردی . ایرته‌سی‌کون (۲٤ ربیع‌الاول ، پازار ایرته‌سی) تکرار بر بیاننـامه نشر اولونیور ، سـلیم ثالث ایله قرناسـنك احوالی مواخذه ایدیلیور ، سـلیم ثالث رجالنـك مملکتی فلاکتـه دوچار ایتدکلرندن بحث اولونیوردی . صوکرا، عزللر وَنصبلر، احسانلر وَبخششـلر بربرینی ولی ایدییوردی . قاباقجی‌طرفدارلری دوکدکلری مظلوم‌قانلرینی‌اونوتمشلر،

اوکون، یوم عید ایمش کبی، بر برینی تبریکه شتاب ایلیورلردی. برطرفدن والده سلطانك اسکی سرایدن سرای همایونه نقلی، دیکر طرفدن مصطفای رابعك قیلیج آلایی ذوق واکلنجه‌یی وطنپرورانه مشغولیتلره ترجیح ایدن استانبول خلقی ایچون طاتلی بر تماشا تشکیل ایدییوردی.

سلانیکلی موسی پاشا آرتق باب عالی‌یی آووجنه آلمش، آقیتدیغی قانلره حالا طویاماشدی. شمدی‌ده مالی وَ اقتصادی منافعنی تأمینه چالیشیور، مظلوم شهدانك نقدلرینی وَ مجوهرلرینی یغما ایدییور، میری‌یه عائد اشیا و اموالی یدغصبنه کچیرییوردی. سلطان مصطفی بو حالدن اصلا خبردار اولمیوردی. قاباقجینك سلاحی قوتیله عثمانلی تختنی اشغال ایدن پادشاه نوجاه، صاف درونلغی وَ فکرسزلکی ایله ملتی‌ده اشقیا ألینه تسلیم ایدییوردی. سلطان مصطفی، هیچ برشیدن آکلامیور، تخت وسلطنتی محافظه ایچون اشقیانك هر ارزوسنه تماشات ایلیوردی. قاباقجی وَ عونه‌سی ایسه، بو مساعده‌دن بالاستفاده، اسهام و مقاطعاتی قاپاتیورلر، اعدام ایدیلن مظلوملرك قوناقلرینی، یالیلرینی تقسیم ایدییورلردی.

قاباقجی مصطفانك معیتی، منصبه وَ پاره‌یه بردرلو طویمق بیلمیوردی. دولت ایشلرینه قاریشاملری تحت تأمینه آلندیغی حالده، ایسته‌دکلرینی عزل و نصب ایدییورلر، همان

هر کون زور بالغه قیام ایلیورلردی. مثلا قاباقجینك یاماقلری
جلوس بخششی پایلاشامیورلر، سلیمانیه جامعنه طوپلانارق
سکبانباشی‌یی عزل ایدییورلردی. کوسه موسی برطرفدن
بوتون ایشلرده اوك آیاق اولیور، دیکر طرفدن
شهید ایدیلن مظلوملرك ماللرینی غصب ایتمکله مشغول
بولونیوردی. کوسه‌موسانك ثروتی حدالغایه‌یی بولمشدی.
قاباقجی عصیاننده عسکر یالکز شقاوت اجرا ایتمش،
ثروت‌ویساری کوسه موسی قازانمشدی. استانبول خلقی
بو یغما کرلکه قارشی لاقید برسیرجی صفتنی طاقینیور،
بی‌رحمانه پارچه‌لانان وجودلرك الیم خاطره‌لریله اولسون
معذب اولمیوردی. حقه تجاوز، غدارانه جنایت، هیچ
کیمسه‌نك قلبنده حق وعدالت نامنه طغیان حسی پیدا
ایتمیوردی. هرکس، فلاکتدن خلاص اولدیغنه ممنون،
حالك ذلیلانه مصونیتنی استقبالك فجیع تهلکه‌لرینه
ترجیح ایدییوردی. جهالت، اون اوچنجی عصر
عثمانلیلرینه، پسپایه‌لر اسارتی‌ده مباح کوستریوردی...

آرتق توره‌دیلر سلطنتی اولانجه انتظامسزلقلری
وظلملرینه باشلامشدی. ورثه‌لر یغما ایدیلیور، رشوتلر
آلنیور، ویردکلری حجتلرده «لازمهٔ دیانت ارتساملری
اولان امر معروف ونهی منکره قیام» ایلمکی تعهدایدن
علمای اعلام، بیت‌المال مسلمینك بی‌رحمانه یغما ایدلمسنه

قارشی هیچ سس چیقارمیورلردی .

استانبول، اوچ کشینك یدشقاوتنده قالمشـدی : طوپال عطا ، کوسه موسی ، قاباقجی مصطفی ... پادشاه اساساً «احوال زمانه‌دن بی‌خبر وَحجر و کهرعندنده برابر» (۱) ایدی . سه‌باستیانی ، ناپولیونه یکی پادشاهدن بحث ایتدیکی صره‌ده : «سلطان مصطفاده، سلفنك معلوماتندن ذره‌قدر اثر یوق؛ فقط انك‌ضعف طبعی‌انده‌ده موجود . دور حکومتی ، بکا اویله کلیورکه ، بو خاندانك صوگی اولاجق. عثمانلی خاندانی طبیعی بر حالده‌سونمکه محکوم.»(۲) دیوردی. فی‌الحقیقه، دردنجی سلطان مصطفی عثمانلیلغه جداً لاقید ایدی . قاباقجی وَ عونه‌سنك جنایتلری نتیجه‌سنده عثمانلی تختنه جلوس ایدن پادشـاه ، اولانجه حرصی ایله تخت‌سلطنته صاریلیور ، دور حکومتنده ایقـاع ایدیلن جنایتلردن اصلا متأثراولمایوردی. جودتك تعبیری وجه ایله « پادشاه نوجاه حضرتلری » نك سلطنتده کوردیکی یکانه ذوق « هر کون بوغازك ایکی ساحلنده مدبدب بر صورتده‌قایقله‌تفرج ایتمکدن‌عبارت»قالیوردی (۳). اردو،

---

(۱) تاریخ جودت ، جلد ۸ ، ص ۱۸۵

(۲) ناپولئونك شرق سیاستی ، ص ۳۹۱

(۳) ژوشه‌رو، استانبول‌انقلابلری ، جلد ۲، ص ۱٤٦
- تاریخ جودت ، جلد ۸ ، ص ۱۹۷

طونه بويلرنده سفيل و پريشـان بكليور ، ملت مضايقهٔ فوق العاده ايچنده ايكله‌يور ، عثمانليلق تهلكه‌يه معروض بولونيور ؛ مصطفای رابع بوتون بو فلاكتلره قارشی بی‌حس ، وطنی قاباقجی وَ عونه‌سی أَلينه تسـليم ايتمش ، تفرجدن تفرجه طولاشـيوردی . سـلطان مصطفانك پايتختنده بيله نفوذی كورولميوردی . ياماقلر ، سراينك قاپوسنی بكله‌ين بوسـتانجيلره پشتو آتيورلر ، سلطان مصطفانك سرای آدملرينی پارالـيورلردی .

مملكتده فترت ، اولانجه معناسيله حكم فرما ايدی . قاباقجينك نفوذی سايه‌سنده پك چوق كشيلر موقعلرينی محافظه ايدييورلر ، انتقاملرينی بيله قاباقجی مصطفی واسطه‌سيله آليورلردی . مثلا مدرسيندن بری شيخ الاسـلامدن انتقام آلمق ايستيور ، قاباقجی‌يی أوينه دعوت ايدييور ، طوپال عطانك نظام جديد طرفداری اولديغنی آكلا - تيوردی . صوكرا قاباقجی‌يی تكرار ايوبده بر پاشـانك قوناغنه دعوت ايدييور ، اوراده شيخ الاسلامك عزلی اوجاقلينك املی اولديغنی سويليور ، نهايت والده سلطانه يازيلان تذكره اوزرينه طوپال عطا افندی عزل اولو - نيوردی . فقط يكی شيخ الاسلام ، صمانی زاده ، طوپال عطا طرفدارلرينك خوشنه كيتميوردی . اوزمان علمای كرام ، اردويی تحريك ايدييورلر ، قاباقجی مصطفـايه تذكره‌لر

کوندریپورلردی . علما ، بوتذکره‌یه قاباقجی مصطفی ایله معیتنك اسملرینی یازییورلر ، عطاءالله افندی کندیلرینك اعدامنه فتوی ویرمدیکی ایچون عزل ایدلدیکنی ایلری سورییورلردی . صوکرا ، سکبان باشی‌یی‌ده بوصورتله قورقوتارق ایرتسی صباح (سلیمانیه) جامعنده عصیان بایراقلری آچدیرمایه موفق اولیورلردی. اوکون کوسه موسی پاشا، سکبان باشیدن عصیانك سببنی سؤال ایدییور ، جواباً اوجاقلینك شیخ الاسلامی ایسته‌مدکلری بیلدیریلیوردی . کوسه موسی اصرار ایدییور — « بهی آغا بویله مسخره‌لق اولورمی ؟ » دییور، فقط ینه برنتیجه حاصل اولمیوردی. نهایت سکبان باشی، مصطفای رابعك حضورینه چیقیور، پادشاه نوجاهه :

— بزه صورمه‌دین شیخ الاسلامی عزل ایله صنعانی زاده‌یی کیم نصب ایتدی ؟

دینجه ، مصطفای رابعه جسارت کلیور :

— شیخ الاسلامی بن نصب ایتدم .

دییوردی .

— شمدی برفتنه قوپار، استانبول هرج ومرج اولور.

تهدیدینی ایشیدنجه ، سلطان مصطفی یکی شیخ الاسلامه استعفا ایتدیرمکی بیله دوشونمیور ، طوپال عطائی مشیخته تعیین ایدییوردی (۷ جمادی الاولی) . بوتون

بوایشلرده قاباقجینك نفوذی حس اولونیوردی . فقط طوپال عطا افندینك مشیختده کلسی ایی بر تأثیر حاصل ایتمه‌مشدی . موسی پاشا ، باشنه کله‌جك فلاکتلری دوشونمش ، ایکی هفته اول (٢٣ ربیع الآخر) راحتسزلغنی وسیله ایدرك استعفاسنی ویرمشدی . یرینه کلن حمداه پاشا ایسه اختیار ، ادارهٔ اموره غیر مقتدر برذات‌ایدی. طوپال عطا ، کوسه موساسز هیچ برایش کوره‌میه‌جکنی آکلامش ، نهایت بر آی صوکرا (٢ جمادی‌الآخر) موسی پاشایی بروسه‌دن استانبول قائممقاملغنه کتیرمشدی .

آرتق قاباقجی مصطفی ایله طوپال‌عطا ، کوسه موسی، عثمانلی ملکنی ایسته‌دکلری کبی اداره ایدییورلردی . فقط طوپال عطا ایله کوسه موسانك احتراصلری تألیف ایدیله‌مه‌مکه باشلامشدی . کوسه موسانك سلیم‌ثالثی خلع وَ رجال دولتی قتل ایتدیرمکدن مقصدی ، بلاسئوال ، ایسته‌دیکی کبی ادارهٔ حکومت ایله‌مکدی . شمدی ، طوپال عطانك بعض ایشلره قاریشماسی فوق‌العاده جانی صیقیور ، مفتیٔ انامدن انتقام آلمق ایستیوردی . کوسه موسی، خصمنی دویرمك ایچون برقوت آرامش، قاباقجی مصطفی، اشقیاسی وَ یاماقلریله کوزینك اوکنه کلمشدی .

قاباقجی مصطفی ، عوام ناسك ده پرستیده‌سی

اولمشدی . قاباقجینك سایه‌سنده رتبه و ثروت صاحبی اولانلر ، حمیت و جسارتی تصویر ایده ایده بتیره‌میورلردی . قاباقجی ، استانبولده سطوت و نفوذیله قلبلری تسخیر ایتمش ؛ صوکرا بوغازه ، یاماقلرك باشنه کچمش ، بوغازلره‌ده حاکم اولمشدی. قاباقجی مصطفی، آرتق دولت ایشلرینه‌قاریشمیور، یالکز حکومتدن آلدیغی امرلره‌اطاعت ایدییوردی . فقط معیتنده‌کی اشقیانك قوتی ، همان هر زمانده کندیسنه مربوطیتی ، توجهنه نائل اولان فرقه ایچون متین بر سلاح تشکیل ایدییوردی . کوسه موسی ایله طوپال‌عطا اتفاق ایتسه‌لر، قاباقجینك وجودینی اورتادن قالدیرمق هر زمان ممکندی ؛ فقط بینلرنده نفاق ظهوری قاباقجینك نفوذینی آرتدیرییور ، هر ایکی طرف‌ده قاباقجی‌یی اَلده ایتمك ایستیوردی .

قاباقجی مصطفی، جسارتیله‌برابر ذکاوته‌ده مالکدی. کوسه موسی ایله طوپال عطانك خصومتلرینی اوده آکلامشدی. نهایت، کندی اشقیاسی ایله شیخ الاسلام معیتنده‌کی علمانك تشریك مساعی ایتملرینی دها ممکن وَ دها مؤثر کورمش (۱) ، درحال طوپال عطانك طرفنی التزام ایله‌مشدی .

بو صورتله‌موسی‌پاشانك نفوذی پك زیاده‌آزالمشدی.

---

(۱) ژوشه‌رو، استانبول انقلابلری، جلد ۲ ، ص ۱٤۷

فقط موسی پاشا ، نفوذینك آزالماسیله برابر احوالده باشقه تهلکه‌لرحس ایدییوردی: سلطان مصطفانك قرنداشی سلیم ثالثی اعدام ایتدیرمك ایستیورلردی . موسی پاشا بوجنایتی تأخیر ایتدیرمکه چالیشیور ، اولکی جنایتلرده دوکولن قانلر، وجداننده ندامت حسی پیدا ایدییوردی. خصوصیله بوتون نفوذك مابینجیلر ألینه کچمه‌سی، کوسه موسانك عزت نفسنه طوقونیوردی. موسی پاشا بوصورتله ایشدن صیبرلمایی دوشوندیکی بر صره‌ده ، شیخ الاسلام ایله اره‌سنده موجود عداوت (۱) ، بوتون ارزولرینی تسهیل ایتمش ، قاباقجی مصطفی معیتنده‌کی یاماقلرك سرای قاپولری اوکنده ظهوری موسی پاشانك (استانکوی) ه کوندرلمه‌سیله نتیجه‌لنمشدی .

آرتق یکی قائممقام ، طیار پاشا ایدی . طیار پاشا ، سلیم ثالث زماننده روسیه‌یه قاچمش، اورادن سلطان مصطفی طرفدارلریله چالیشمشدی ؛ شمدی غیرتنك مکافاتنی کوریبوردی . طیار پاشا غایت ذکی وقورناز ایدی . شیخ الاسلام ایله اویوشدیغی کبی ، متفق قاباقجی ایله یاماقلرینی‌ده اوقشامقدن خالی قالمایوردی . فقط بوتون عزللر ونصبلر صره‌سنده ، یالکز قاباقجی مصطفی موقعنی محافظه ایلیوردی .

---

(۱) ژوشه‌رو ، استانبول انقلابلری ، جلد ۲، ص ۱٤۸

شمدی طیارپاشا، طوپال عطا، قاباقجی مصطفی، أل أله
ویرمشلر، امور حکومتی حیل ودسیسه ایله چویرمکه باشلا-
مشلردی. برطرفدن سرای طاقمی رشوتلر وَنصبلرله فعالیتنه
دوام ایدییور، دیکر طرفدن شیخ الاسلام ادخار ثروت
تدبیرنده قصور ایتمیوردی. فقط ایچلرنده اك قورنازی،
ینه قاباقجی ایدی. قاباقجی، یالکز ادارهسندهکی یاماقلرله
قناعت ایدییور، هیئت وکلا ارهسنده هیچ برموقع طلب
ایتمیوردی. حالبوکه حکومتك همان اك مهم ایشلرنده،
اك مهم تشبثلرنده، ینه قاباقجینك نفوذی حس اولونیوردی.
خلق ایسه قاباقجینك قناعتکارلغی فرط حمیتنه، فداکارلغنه
عطف ایدییورلردی. معمافیه رجال دولت ارهسنده،
اولدقجه ایش کورن، ینه قاباقجی ایدی. قاباقجی، «بوتون
افعالنده، کندی کبی بر آدمدن هیچ مأمول ایدلمیهجك
برذکا، برقناعت ابراز ایدییوردی. قائممقام، دساس، حریص
وَ مسرف ایدی. طبع خائنانهسنی سویملی، روح نواز
برستره آلتنده صاقلایور، اسرافنك بی نهایهلکی درجه-
سنده حرص ابراز ایدییوردی». فقط قاباقجی، اوکا
هر خصوصده تفوق ایدییوردی. باب عالیده کورولهجك
مشکل ایشلری اولانلر درحال قاباقجییه مراجعت ایدییورلر،
قاباقجینك سربست، قاباداییجه وعدلرینه اعتماد ایلیورلردی.
اجنبی سفیرلر، قائممقامله وَیادیوان ارکانی ایله کوروشوبده

طولامباجلی ، مشکل ، دسیسه‌کارانه یوللره کیتمکدنسه ، مصطفای رابعك یاماق باشیسنی ترجیح ایدییورلردی . فی‌الحقیقه، سفرانك نظرنده دولت عثمانیه‌نك قاباقجی ویا اشقیا طرفندن اداره ایدلمسنك هیچ اهمیتی یوقدی . اونلر ، رأس کاره کلن کیم اولورسه ایشلرینی اونکله کورمکده قصور ایتمیورلر، رجال دولتك جهالتلرندن بالاستفاده حکو- متلرینك منافعنی تأمینه باقیورلردی . جنرال سه‌باستیانی، درحال قاباقجی مصطفی ایله دوست اولمشدی . سه‌باستیانی قاباقجی‌یه التفات ایدییور، شجاعت و حمیتنی تقدیر ایلیور، بو واسطه ایله ، سلیم ثالثك سقوطندن اول باب عالیده‌کی نفوذینی اکتسابه موفق اولیوردی .

استانبولده قاباقجینك نفوذی دولتك سیاست و مقدراتنه حاکم اولدیغی صره‌ده ، اردو استانبول اختلالی اوزرینه بسبتون یکی بر وضعیتده بولونیوردی .

قاباقجی مصطفانك عصیانی طونه بوینده ، اردوده‌ده عکس تأثیر حاصل ایله‌مشدی . قاباقجی مصطفی ، بوغازده عصیان ایدر ایتمز ، اردویه سریعاً امرلر کوندرلمش ، سلطان مصطفی طرفدارلرندن یکیچری آغاسی پهلوان آغا عزل ایدلمشدی . حکومتك مقصدی ، پهلوان آغانك‌ده اردوده قاریشیقلق چیقارماسنه مانع اولمقدی . فقط عزل

كيفيتى اردوده شايع اولور اولماز، پهلوان آغاده يكيچريلرى
آياقلانديرمشدى. برمدت صوكرا سلطان مصطفانك جلوسى
اوزرينه اردوده دها مهم تبدللر واقع اولمايه باشلامشدى.
فقط عثمانلى اردوسنك سياسى تأثيرلر آلتنده بولونماسى، مملكتك
خارجى سلامتى نقطهٔ نظرندن پك مضردى. اردوده ايكى
فرقه موجوددى: يكيچريلر، نظام جديد طرفدارلرى.
بو ايكى فرقه، بربرينك عادتا خصم جانى ايدى. بر زمانلر
يكوجود وَ يالكز بر پادشاهه، بر سرداره تابع اولان
عثمانلى اردوسى، شمدى سياسى امللره، عادى احتراصلره
آلت اوليوردى. استانبولده صاحب نفوذ اولمق، منابع
دولتى اللرينه كچيرمك، ملتك مقدراتنه حاكم اولمق ايستەينلر،
درحال اردويى الده ايديورلر، يكيچريلرك آغالرى
وَضابطلريله اويوشيورلر، حكومتى تهديد وَيا اسقاط
ايليورلردى. اوزمان، يگانه وظيفەسى تعليم وتربيەدن،
مدافعهٔ وطندن عبارت اولان اردو، سياسى وظيفەلرله
مشغول اوليور، اردوده نظام وانضباط قالميوردى.
عزمكار پادشاهلر دورنده عثمانلى نامنى اعلا ايدن عسكرلر،
شمدى صرف سياسى ايشلرله مشغوليت يوزندن، ملتك
شرف وناموسنى لكەدار ايدييورلر، دشمن اردولرى
قارشيسنده هزيمتدن هزيمته كرفتار اوليورلردى.

اردونك سياستله اشتغالى ١٢٢٢ عصياننده ده سوء تأثير

کوسترمشدی . استانبول اختلالی اوزرینه اردونك اك
مهم ارکانی عزل ایدلمشدی . ازجمله سلطان مصطفی
طرفدارلرندن پهلوان آغا ، قاباقجینك استانبولده قازاندیغی
شهرتی چکه‌میور ، دشمن قارشیسنده یکیچریلری آیاقلاند-
یریپوردی. حتی کندیسنه موقع حاضرلامق ایچون سردار
اکرمك عزلنی تأمین ایدییور ، یکیچریلری باش قوماندان
قرارکاهنه هجوم ایتدیرییوردی. اوزمان ، یکیچریلرك تصویبی
اوزرینه چلبی مصطفی پاشا سردار نصب ایدیلیوردی .
فقط بو ألیم مسامحه‌لردن صوکرا ، یکیچریلرکده تغلبی
آرتیوردی . ایچلرندن برچوغی ، اردوده‌کی رجالی تلف
ایتمك ایستیورلردی . ایشته بو صره‌ده روم ایلینك اك نافذ
اعیانندن ، علمدار مصطفی پاشانك کله‌سی ، اورتالقده سکونت
حصولنه سبب اولمشدی .

فی الحقیقه ، علمدارك نفوذی پك بویوکدی. بودورده
روم ایلی کاملاً اعیان نفوذی آلتنده ایدی . ماکدونیا ،
سیروزلی اسماعیل بکك ، آرناوودلغك برقسمی تپه دلنلینك
اداره‌سنده بولونیوردی . بوتون بکلر ایچنده اك صاحب
سطوت اولانی ، علمدار ایدی. فقط سردارلغك چلبی مصطفی
پاشایه ویرلمسی علمدارکده جانی صیقمش ، درحال معیتی
عسکرینی آلارق (روسجق) ه چکیلمشدی. او تاریخه
کلنجیه‌قدر اردونك ذخیره‌سنی علمدار تدارك ایدییوردی ؛

شمدى بوحال، اردونكده اعاشه‌سنى مشكل قيلاجق ،
روسلرك وضعيتنى برقات دها اصلاح ايليه‌جكدى .

قاباقجى عصيانك نتيجه‌سى عثمانلى اردوسنى أليم بر
وضعيتده بولونديرييوردى . عصيانك وقوعنه كلنجيه
قدر روس اردوسى بويوك بر تهلكه‌يه معروضدى .
ناپولئون ، پولونيايى ضبط ايتمش ، روسيه‌يى تهديد
ايدييوردى . روسلر ، اشغال ايتدكلرى جسيم
اراضى‌يى بردرلو محافظه ايده‌ميورلردى. عثمانلى اردوسنك
قوتى ايسه كوندن كونه آرتيور ، پلانلرينك مكمليتى
روسلرى مشكل بر وضعيته قوييوردى. بو پلان موجبنجه،
اردو (شمنى) ده طوپلاناجق ، اورادن (قلاص)
وَ(اسماعيل)ه طوغرو (طونه)يى كچه‌جك، بعده (سيره‌ت)
كريسنى آلاجقدى . بوصره‌ده علمدار پاشاده روسلره
(بكرش) جهتندن وَجهه‌دن تعرض ايده‌جكدى . بو
حركتلره مايس اواسطنده باشلاناجقدى. جنرال ميكه‌لسون
عثمانلى اردوسنك (شمنى) ده طوپلانديغنى خبر آلير آلماز ،
مقصدى آكلامشدى . روسلر افلاقدن چيقه‌جق
اولورلرسه ، طونه‌نك تشكيل ايتديكى ديرسك روسلرك
كريلرينى تهديد آلتنده بولونديراجقدى . بو سببدن
ميكه‌لسون (بكرش) ى تخليه ايتديرييور ، علمدارك
حركاتنى ترصد ايچون اوفاق بر مفرزه براقيوردى .

شو صورتله افلاق‌ده عثمانلی اشغالنه کیرییوردی . کذا بغداندەدە، عثمانلیلرك مقاومتی اوزرینه، روسلر (دینیه‌سته‌ر) کریسنه چکلمکدن باشقه چاره کوره‌میورلردی (١) .

فقط قاباقجینك عصیانی، اردونك بو مساعد وضعیتنی‌ده آلت اوست ایتمشدی . اردو ارکانی موقعلرینه امین بولونامیورلر، یکیچری عصیانلرندن حیاتلرینی قورتارمق غائله‌سنه دوشیورلردی . دونانماده (بوزجه آطه) اوکنده مغلوب اولیور ، ضابطلرك تجربه‌سز ، افرادك دکز جیلکدن بی‌خبر بولونماسی یوزندن محاربه‌یی غائب ایدییوردی . بو صره‌ده ناپولئون، روسلرله (تیلسیت) معاهده‌سنی عقد ایتمش ، بو معاهده نتیجه‌سی اولارق عثمانلیلرده متارکه‌یه مجبور ایدلمشدی ...

قاباقجی مصطفانك عصیانی عثمانلیلرك ناپولئوندن سیاسی برضربه یملرینه‌ده وسیله تشکیل ایتمشدی . اساساً ناپولئونك سلیم ثالثله قطعی بر اتفاقی یوقدی ؛ چونکه بوتون معاصرلری کبی ، اوده پك ایی بیلیوردی که ، دولت عثمانیه آرتق انقراضه یوزطوتمشدی؛ اودرجه‌ده که، روسلرك تجاوزاتنه‌بیله مانع اولاجق اقتدارده دکلدی . واقعا ناپولئون صورتا دولت عثمانیه‌یی محافظه ایدر کبی

---

(١) استانبول انقلابلری ، جلد ٢ ، ص ١٤٥

كورونمشـدی ؛ فقط بو ده صرف كندی منافعی نقطهٔ نظرندن ایدی . ناپولئون ، روسـیه وَ انكلتره ایله محارب بولوندقجه، دولت عثمانیه مسئله‌سنی اصلا موضوع بحث ایتمیور ، كندیسـندن دها مسـاعد بر وضعیتده بولونان خصـملرینك تورکیه‌یی پایلاشمالرینـه میدان ویرمك ایسـته‌میوردی . شـمدی ناپولئونك بوتون خصمی وَهدفی انكلتره ایدی. بوسببدن انكلتره‌یه‌قارشی روسلرله برلشمك ایسـتیور ، عین زمانده توركیا ایله‌ده قطع رابطـه‌یی ارزو ایتمیوردی . ناپولئون ، مقصدینی تأمین ایچون، سه‌باستیانینك تشویقی ایله، عثمانلیلری روسلرله طوتوشدرمش ، (دوستی سلیم ثالثه) صمیمانه مكتوبلر كوندرمش، عثمانلی رجالنی قاندیرمش، وَ اویالامشدی . ناپولئون ایچون منفعت، دوستلغه ، هرشیئه مرجحدی. سیاستده اخلاق وَ حسـیات ، اونك عندنده بویوك بر ضعف دیمكدی . « اساساً كندیسنك سـلطان سلیم ایله خصوصی بر دوستلغی‌ده یوقدی ؛ حتی كندیسنی شخصاً بیله طانیمازدی . بناءً علیه فلاكتندن او درجه متأثر اولمامشدی » (۱) . فقط سلیم ثالثك خلعنی بهانه ایتمك، بو صـورتله عثمانلیلره ایتدیكی وعدك ایفـا ایدلمه‌مسنی سیاسی بر حق صورتنده كوسترمك، شمدی پك موافق

---

(۱) دریبو ، ناپولئونك شرق سیاستی ، ص ۱۹۹

اولاجقدی . بو سببدن ناپولئون ، ایمپراطور برنجی آلکساندر ایله (تیلسیت) ده ملاقات ایدییور ، انکلتره‌یه قارشی روسیه ایله اتفاق دکل ، فقط صمیمی بر ائتلاف عقد ایتلك ، روسیه‌یی‌ده کندینه رام ایتمك ایستیوردی . تمام بو صره‌ده ، قاباقجی عصیانی ویانه سفیرندن خبر آلمش ، عصیانی داخلی بر اختلال ظن ایتمشدی . بالاخره ایشك حقیقتنی آکلاینجه پك متأثر اولمشدی . حتی (تیلسیت) ده ، چار ایله برابر عسکرلره کچید رسمی اجرا ایتدیررکن استانبولدن بر تلغراف آلمش ، درحال یکی دوستنه دونه‌رك :

— ایشته بو ، تورك ایمپراطورلغنك یاشامیه‌جغنه حجت قاطعه‌در .

دیمشدی (١) . او آقشام آلکساندر ایله هپ استانبولدن بحث ایتمش ، سوزلریله ، طورلریله چاری جلب ایدرك تیلسیت معاهده‌سنی عقده موفق اولمشدی (٨ تموز ١٨٠٧) . آلکساندر ، بو معاهده‌یی عقد ایدرکن هپ تورکیه‌یی ، (آیاصوفیه) یی کوزینك اوکنه کتیرییور ، ناپولئون‌ده انکلتره‌یی ازمکدن باشقه بر شی تصور ایتمیوردی . (تیلسیت) معاهده‌سی موجبنجه (ماده ٢٢) روس قطعاتی افلاق و بغداندن چکیله‌جك ، روسیه ایله

---

(١) واندال ، ناپولئون و آلکساندر ، جلد ١ ، ص ٧٣

باب عالی بیننده مصالحهٔ قطعیه صورتلری تعاطی ایدیلنجیه قدر بو اراضی اشغال ایدلمیه‌جکدی . معاهده‌نك منفرد و گیزلی ایکی ماده‌سی‌ده واردی که، انلرده : روسلرك (قطارو) یی فرانسزلره تسلیم ایتمسی ، جزائر سبعه‌نك کاملاً فرانسزلره ویرلمسی ایدی .

ناپولئون ، بر طرفدن بو معاهده‌یی عقد ایدییور ، دیکر طرفدن تورکیه‌یه‌قارشی کندینی معذور کوسترمك ایستیور: « سلطان سلیمه یاپدقلری پك کوجه‌کیتدی ! » دییوردی. صوکرا ، سه‌باستیانی‌یه : «طوپجیلریمك کری‌یه کوندرلمه‌سندن ، سفیریمه جلوسك اخبار ایدلمه‌مسندن پك متأثراولدیغمی کندیلرینه احساس ایدیکز. هله سلطان مصطفانك بکا هیچ برشی یازمامسی پك غریب! حال بوکه مملکتنی حمایه ایدن بن‌ایم. چونکه بنم حمایه‌م اولماسه‌یدی تورکلر روسلره زور مقابله‌ایدرلردی.» دیه‌یازییوردی. ناپولئونك بوسوزلری ، عثمانلی هیئت ارکانی اره‌سنده هیچ بر تأثیر حاصل ایتمیوردی . ناپولئون ، سلیم ثالثه یازدیغی مکتوبلرده، قریمك اعاده‌سندن، بسارابیادن‌بحث ایتمشدی. سلیم ثالث‌ده، بواغفالاته صافدرونانه قاپیلمش، روسیه‌یه اعلان حرب ایله‌مشدی. شمدی ناپولئونك عثمانلیلری یوز اوستی براقماسی ، هرکسده فرانسزلره قارشی نفرت حسی پیدا ایدییوردی. عثمانلیلر،بودفعه‌ده

سياسته‌كى بهره‌سزلكلرينك قربانى اوليورلردى؛ وَبوده پك طبيعى ايدى. چونكه ناپولئونلرك وَطاله‌يرانلرك دهاى سياسيسنه، برنجى آلكساندرلرك افكار واحتراصاتنه مقابل، كوسه موسالر وَقاباقجى مصطفالرله اداره اولونان برحكومت، بوندن فضله برسياست كوستره‌مزدى. سلطان مصطفى، نه ياپاجغنى شاشيرمش، سه‌باستيانى‌يه دخالت ايديور: « ايمپراطور حضرتلرى آرتق بو دولتى ناصل ايسترسه اويله ياپسين، اونك اَلينه‌قالدق.» ديوردى(١). سليمان قانونينك عاجز حفيدى، شمدى فرانسزلرك سايهٔ امانه التجا ايديور، (تيلسيت) معاهده‌سنك احكامى چاره‌سز قبول ايديليوردى.

بو اثناده انكلتره حكومتى‌ده باب‌عالى ايله فرانسه‌نك مناسباتنى ياقيندن تدقيق ايديوردى. آرتورپاژه، سفارتله (چاناق‌قلعه)يه كوندريليركوندرلمز، سه‌باستيانينك انديشه‌سى‌ده آرتمايه باشلامشدى. آرتور پاژه، اولاسراى اركاننى اَلده ايتمش، باب عالى ايله مذاكراته كيريشمشدى. فقط سه‌باستيانينك قاباقجى مصطفى سايه‌سنده اكتساب ايتديكى نفوذى بيلديكى ايچون مذاكراتك كيزلى طوتولماسنى آرزو ايله‌مشدى. بوصره‌ده‌مذاكراتك ديوان ترجمانى آلكساندر صوچو (علقو بك) واسطه‌سيله افشا ايدلمسى، احوالى

---

(١) سه‌باستيانينك طاله‌يرانه مكتوبى. ٢٣ آغستوس.

بسبتون قاريشديرمشدى . علقو بكك اعدامى ايسه سه‌باستيانى‌يى آياقلانديرمشدى. سه‌باستيانى، درحال مسئله‌يى قاباقجى مصطفايه آكلاتيور، قائممقام طيارپاشايى دويرمك ايستيوردى . او زمان عثمانلى رجالى ايكى فرقه‌يه انقسام ايتمش بولونيوردى: شيخ‌الاسلام عطا افندى ايله قاباقجى مصطفى آغا بر فرقه‌يى ، طيار پاشا ايله سراى اركانى‌ده ديكر فرقه‌يى تشكيل ايدييوردى (١). سه‌باستيانى، الك زياده قاباقجى مصطفى ايله ايش كوريور، دولتك امور داخليه‌سنه وارنجيه قدر مداخله ايديوردى . مثلا بغداد واليسى أولمش ، يرينه ارضروم واليسى ضيا يوسف پاشا تعيين ايدلمك ايسته‌نيليور. سه‌باستيانى درحال اعتراض ايديور، ايران ايله بصره كورفزى وعربستانه مجاور اولمق حسبيله بورايه فرانسه‌نك اعتماد ايده‌جكى بر ذاتك كوندرلمسنى توصيه ايدييور، سليمان پاشايى بغداد واليسى نصب ايتديرمك ايستيوردى (٢).

صوكرا ، ارزوسنك اسعاف ايدلمديكنى كورونجه ، الك اوفاق وسيله‌لرله پروتستو ايدييور، اشياسنى طوپلايوب قطع مناسبته قدر واريوردى . دها صوكرا ، قاباقجى

---

(١) «عطاء افنديك زوربالره استناداً بيانى زورايله مقام مشيختده طورمسى» تاريخ جودت ، جلد ٩ ، ص ٢٨١

(٢) استانبول انقلابلرى ، جلد ٢ ، ص ١٥٨

مصطفی ، فرانسه ایله دولت عثمانیه بیننده قطع مناسبتك بویوك برفلاکت انتاج ایده‌جکنی آکلایور ، خائن قائممقامك یوزندن فرانسز سفیرینك قیزدیغنی ، اردو طونه بوینده طورورکن فرانسه ایله حرب آچمانك بویوك برفلاکت اولاجغنی بابعالی‌یه کلوب باغیره باغیره سویلیوردی . رجال حکومت ، قاباقجینك حدتندن متحاشی ، درحال تسلیمیت کوستریور ، ناپولیونك سفیری بوتون ارزولرینه نائل اولیوردی . آرتق باب عالی‌ده سه‌باستیانینك ماهیتی آکلامشدی. سه‌باستیانی بابعالی‌یی نفوذی آلتنه آلمق ایچون الك ذلیل بهانه‌لر آرایور ، مجوهر قوطولری ، مرصع ظرفلری کورونجه درحال یوموشایوردی (١) .

آرتق سرسریلری بیله فرانسز تبعه‌سی اولمق اوزره حمایه ایدن بوسفیر، کیتدکجه نفوذینی ضایع ایله‌مکه باشلامشدی. بونی ، سه‌باستیانی کندی‌ده آکلامش ، طاله‌یرانه یازدیغی برمکتوبده : « استانبوله کلدیکم کوندن بری بوقدر مشکل بروضعیتده قالدیغم اولمادی ؛ بووضعیت قدر الیم برحالده بولونمادم . آرتق بوحکومتی آلداتدیغم وَالا آنده آلداتمق ایسته‌دیکم بللی اولیور » دیمشدی (٢) .

---

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ٢٤٣

(٢) سه‌باستیانینك طاله‌یرانه مکتوبی . ١٨ تموز .

دولتك احوال سیاسیه‌سی بوم کزده ایکن، رجال دولت اره‌سنده ایکی فکر جاری اولیوردی : استانبولده، سرای ارکانی سلیم ثالثی اعدام ایتمك ؛ روسجقده، علمدارك باشنه طوپلانان سلیم ثالث طرفدارلری ده مصطفای رابعی خلع ایله‌مك ارزو ایدییورلردی .

۱۲۲۲ عصیانك بوألیم عاقبتی ، ملتی دها سنه‌لرجه انحطاط یولی اوزرنده طوتمایه کافی ایدی . او آنه قدر تورکیه، هپ رجال سیاسیه‌سنك جهالتی، اوروپا سیاستنه وقوفسزلغی یوزندن ضایعاته دوچار اولمشدی . روسیه، اوته‌دن بری تورکیه‌نك انقسامنی هدف اتخاذ ایتمشدی ؛ فقط آوستریا حکومتی روسیه‌نك بوحرکتنه مانع اولمش، قاینارجه معاهده‌سی (۱۱۸۸ ھ) بوفجیع تشبثك سکونت بولماسنه سببیت ویرمشدی. دها صوکرا، ایکنجی قاته‌رینك روماق پروژه‌سی تورکیه ایچون جدی بر تهلکه تشکیل ایله‌مشدی . بوسفرده فرانسه انقلابی نظر احتراصی غربه چویرتمش ، تورکیه بوصورتله‌ده کندینی طوپلایابیله‌جك بر فرصت بولمشدی. صوکرا بوفرصتدن بالاستفاده تشکیلاتنه قوت ویرملك ایسته‌مش، فقط تشبثاتنی منطق و عنعنوی اساسلره مستند، تدریجی برصورتده موقع تطبیقه قویاما-مشدی. سلیم ثالث رجالنك مفرطانه حرکتلری نهایت ۱۲۲۲ عصیانك ظهورینی حاضرلامشدی .

قاباقجینك عصیانی، جهالت وَتعصبله یاشامش، روحی وَدوشونجه‌سی قطعیاً دکیشمه‌مش برمحیطده افراطکارانه تطبیق ایدیلن بر تجددك طبیعی بر عکس العملی ایدی . بو تجددك مؤثر وَ دائمی اولابیلمه‌سی ایچون ، تطبیق اولوندیغی محیطه اویماسی لازمدی . قاباقجینك کندیسنه ظهیر قوتلر طوپلاماسی‌ده کوستریپوردی که، خلق هنوز بوشدتلی تجددلری هضم ایده‌میوردی . سلیم ثالث ایسه خلقك حالت فکریه‌سنی نظر اعتباره آلمایور ، جاهل اهالینك نظرنده دینه مخالف عد اولوناجق اصلاحات ایله برابر حسد وعداوتی جلب ایلیه‌جك فضله‌لقلری‌ده مسامحه ایدیپوردی . سلیم ثالثك بو اجراآتنی قولای وَممکن الاجرا کوستره‌جك برچاره واردی: متین برعزم، فداکارانه برشدت . سلیم ثالثده ایسه بواوصاف موجود دکلدی. سلطان سلیم، خلقك طغیاننی موجب اولاجق، منفعت طامارلرینه طوقوناجق نافع وَجدی ایشلره تشبث ایدیپور ، فقط بوطغیانلری اجدادینه خاص برشدتنه باصدیراجق ثباتکارانه برعزم کوستره‌میوردی.بوسببدن قاباقجینك عصیانی موفقیتله نتیجه‌لنمش، کوپرولولرك متین برباش ، قوتلی بربازو ایله اداره ایله‌دکلری عثمانلی سیاستی نهایت قاباقجی مصطفالرك ألینه دوشمشدی .

تورکیه‌نك بورجال ایله ، بو جاهلانه تذبذبله دوام

ایده‌میه‌جکی محققدی . مملکتده حقوق عباد یکیچری زوربالری، قاباقجی مصطفی بندکانی ألنده پایمال اولیوردی. عثمانلی دولتنك سیاستنی اداره ایده‌جك، تورکیه‌نی پارلاق ماضیسنه شرف ویرن سالم یوللر اوزرنده، مدنیت و انسانیت عالمنه طوغرو، سریع و قطعی آدیملرله ایلریلته‌جك بر صاحب ذکا ظهور ایتمیوردی. برزمانلر اوروپا رجالنك مستمندانه نظرلرینی جلب ایدن باب عالی، شمدی قاباقجی مصطفانك سفیل تورەدیلری ألنده اشقیا مجمعی حالنی آلمشدی .

استانبولده تورەدیلر سلطنتی دولتك خارجی وَ داخلی هردرلو موازنه‌سنی زیروزبر ایدییوردی . فقط بوتون فلاکتلرەده سبب، سلطان مصطفانك عجزی ایدی . تورەدیلر سلطنتی هرطرفه استیلا ایتمش ، مملکت فترت ایچنده قالمشدی . سلطان مصطفی ، قاباقجی وَ عونه‌سنی هر زمان تپه‌لیه‌بیلیر ، دولتی‌ده ، ملتی‌ده اشقیا تغلبندن قورتاریردی. فقط حرص سلطنت اوکا هردرلو تدابیری اونوتدیرییوردی . قاباقجینك تحکمی باب عالی‌یی ملعبهٔ صبیانه دوندیرییور ، حکومت ایشلری رسمی هیچ صفتی حائز اولمایان عاجزلر ألینه قالیوردی . ضرورت وسفالت خلقی پریشان ایدییور، مضایقهٔ مالیه بومشکلاتی برقات دها آرتدیرییوردی . نفوذ سلطنت هیچ بریرده جاری اولمادیغی ایچون ویرکیلرده طوپلانامیوردی .

سلیم ثالث رجالنك پاره‌لرندن ٦٠٠٠٠ کیسه آقچه خزینه‌یه آلنمش ، فقط قاباقجی وعونه‌سی اونك‌ده آلتندن کیرمش اوستندن چیقمشدی. حتی سلطان سلیمك احتیاطاً صاقلادیغی ٢٠٠٠ کیسه یالدیز آلتونی ده صرف ایدلمش، کافه‌سی اشقیا جمعیتنه داخل اولانلره طاغیدلمشدی. نهایت دولت بویوك برمضایقهٔ مالیه ایچنده ، فاس حاکمندن ٣٠٠٠٠ کیسه آقچه استقراضنه قرار ویرمشدی (١) .

اهالیدن برچوقلری ، احتیاج وضرورتدن متأثر ، اسکی دوری کمال اشتیاق ایله آرامایه‌باشلامشدی. اشقیا ، آره‌ده صره‌ده آیاقلانیور، سلطان مصطفانك اراده‌لرینه کیمسه رعایت ایتمیوردی. قاباقجی مصطفانك تحکمندن بیزار اولانلر بوتون بوفلاکته سبب، سلطان مصطفانك عجزی واحتراصی اولدیغنی آکلایورلر ، پادشاهك اسمنی نفرتله یاد ایدییورلردی (٢) .

بو صره‌ده، شیخ الاسلام طوپال عطا ایله قائممقام طیار پاشا آره‌سنه‌ده منافرت کیرییوردی . فاتح جامعی حادثه‌سی

---

(١) تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ٢٧٩

(٢) « سلطان سلیمك خلعندن صکره هرطرفه امثالی کورولمدك صورتده خوف وخطر بولوتلری استیعاب ایدرك افق پولتیقهٔ سلطنت اولقدر قراردی که انلك عصرندن شکایت ایدنلر اول عصر محاسن عصری موم ایله آرارادی » تاریخ جودت ، جلد ٨ ، ص ٢٨٠

ایسه طوپال عطانك بوتون نفوذینی قیرمشدی. علمانك فاحشه غوغاسی یوزندن فاتح جامعنه التجاسی، صوکرا مدرسه‌ده یکیچریلره مقابله‌سی، فاتح جامعنه قورشون آتیلماسی، طوپال عطانك موقعنی فوق العاده متزلزل براقیوردی.

فقط طوپال عطا، قاباقجی مصطفی سایه‌سنده بو سقوطدن‌ده کندینی قورتارییوردی. حتی طیار پاشانك قائممقاملقده طورماسی جبار زاده‌لرك عصیانه سبب اولاجغنی ایلری یه سوره‌رك قائممقامك ده عزلنه موفق اولمشدی.

طوپال عطانك بو موفقیتی پك پارلاقدی: طوپال عطا، عثمانلی تختنی اشغال ایدن سلطان مصطفی، سردار اکرم چلبی مصطفی، یکی استانبول قائممقامی حاجی مصطفی، اشقیا رئیسی قاباقجی مصطفی، حاصلی بوتون مصطفالرله کیفی برسلطنت سوره‌جکنه ذاهب اولیوردی. فقط بو اثناده، روسجقده، علمدارك اطرافنه طوپلانان هیئتك توره‌دیلر سلطنته نهایت ویرملك ایچون فداکارانه چالیشدقلرندن خبردار اولامیوردی.

فی الحقیقه (روسجق)، سلطان سلیم طرفدارلریله طولمشدی: حتی معزول قائممقام، طیار پاشاده بورایه کلمشدی. روسجقده طوپلانان رجال، بالخاصه علم ومعرفتله تمیزایدن سیمالردی. قاباقجی مصطفانك جاهل،

حرص منفعتله معلول ، احوال عالمدن بی‌خبر چته ارکاننه بوقوتك غلبه ایده‌جکی طبیعی ایدی . روسجقده طوپلانان وطن خلاصکارلرینك الك مهملری: رفیق، بهیج، غالب، وَ تحسین افندیلردی . بو درت ذات ، علمداری استانبوله کتیرمك، تورەدیلر سلطنته خاتمه چکمك ایچون هردرلو تدابیره توسل ایدییورلردی . طیارپاشاده سرای ارکاننك احوال روحیه‌سنه دائر معلومات ویرییور ، علمدارك توجه وَ امنیتنی قازانیور (۱) ، بالخاصه صدراعظم چلبی مصطفی پاشانك باب عالی رجالی ایله آره‌سی بوزوق اولدیغنی، قاباقجی‌یی دویرمك وَ سلیم ثالثی اجلاس ایتمك ایچون اونکله اوزلاشمقدن باشقه چاره اولمادیغنی سویلیوردی .

علمدار، طیار پاشا ایله بهیج افندینك وَ سائر رجالك وصایاسنی قبول ایدییوردی. علمدار، صاحب دها برسیما دکلدی. سلطان سلیمدن چوق ایلك کورمش؛ فقط صوك حادثه‌لر ، وَ بالخاصه چلبی مصطفی پاشانك صدارتی یك فنا جانی صیقمش، سلطان مصطفی وَ رجالنه قارشی قلبنده عداوت حسی اویاندیرمشدی . بهیج افندی وَ رفقاسی علمدارك حالت روحیه‌سنی بیلدکلری جهتله ، قاباقجی

(۱) تاریخ جودت ، جلد ۸ ، ص ٢٩٤ — استانبول انقلابلری ، جلد ۲ ، ص ١٦٤

وَ معيتنى دويرمك ايچون علمداردن استفادەيى دوشو-
نمشلر ، وموفق اولمشلردى (١).

بوصرەده چلبى مصطفى پاشا ، (تيلسيت) معاهده-
سنى متعاقب ، (ادرنه) يه چكيلمشـدى . علمدارده ،
سردار اكرمله اويوشمق ايچون ادرنه‌يه بهيج افندى‌يى
كوندرمشدى . بهيج افندى ، (سـودليجه) مكتبنده
يتشمش ، ذكا وعرفانه مالك ، حميتلى بر ذات ايدى .
بو وظيفه‌يى ، سائر رفقاسنك ياردیمی ايله ، مكملاً ايفا
ايتمش ، صوكرا استانبوله كله‌رك سراى اركاننى‌ده
قانديرمشدى . نهايت حضور همايونه قدر دخوله موفق
اولان بهيج افندى ، توره‌ديلر سـلطنتدن بيزار اولان
سلطان مصطفانك‌ده ذهننى چلمش : « اقتضاسـنه كوره
حركته اذن همايون ارزان بيورلمشدر » صورتنده برده
فرمان آلمشدى .

آرتق روسـجق فداكارانـنك موفقيتلرينه هيـچ
شبهه قالمامشـدى . (ادرنه) ده ، سردار اكرم چلبى
مصطفى پاشا ايله علمدار مصطفى پاشا اتفاق ايديورلر ،
استانبولده سلطان مصطفانك سلطنتنه اشتراك ايدن قباقجى
مصطفـايى دويرمكه قرار ويريورلردى . روسـجق
فداكارانك ترتيباتى موجبنجـه (ادرنه) ده بر مجلس

---

(١) تاريخ جودت ، جلد ٨ ، ص ٢٨١-٢٩٦ مراجعت.

عقد ایدلمشدی. بو مجلسده علمدار پاشا وَ رفقاسی سردار اکرمی اغفال ایدەجك تدبیرلرده بولونمشلردی. ازجمله:

— روسلرله متارکەنك نەاولاجغی معلوم دکل. ادرنەده اوطورمق، بیهوده پاره صرفنی موجب اولیور. بونك ایچون هپ برلکدەاستانبوله کیدلسه، دها خیرلی اولور. مصالحه اولورسه، نه اعلا. اولمازسه، استانبولدن ارزاق وَ جبەخانه دها قولای سوق اولونور.

دیمشلر وَ بو صورتله حرکته قرار ویرمشلردی. بو اثناده علمدارده:

— اویله ایسه، بنده برابر کیدوب افندیمزك دیدار همایونلرینی کورەیم. خاکپای شاهانەلرینه یوز سورەیم!

دیمش، علمدارك بو آرزوسی درحال تصویب ایدلمشدی. فقط رامز افندی دها مدبرانه تدبیرلره لزوم کورییور، اردونك حرکتندن أول استانبوله اوفاق برقطعه کوندرلمەسنی، الڭ اول اشقیا رئیسلرینك تپەلنمەسنی توصیه ایدییوردی. رامز افندینك بو تکلیفی پك مناسب کورولمشدی. فی الحقیقه قاباقجی مصطفی ایله همپالری تلف ایدلدکدن صوکرا استانبولده تأمین موفقیت دائما ممکندی. خلق، اساساً منفعتی تأمین ایدەجك طرفه مجلوبدی. همان هرعصیانده عاصی قوتاره سرفرو ایدییور، شقی وَ زوربا شخصلر رأس کارده بولوندقلری مدتجه، آنلردن ایدەجکی استفادەیی دوشونیور،

برساعت اول تملقلر وَ تبصبصلرله آلقیشلادیغی ذواتی پارچالامق ایچون اشقیا كروهنه التحاق ایدییوردی. خلقك وَ مأمورلرڭ بو اخلاقسزلغی همان هر عصیانك موفقیتله نتیجه‌لنمسنی تأمین ایلیوردی. بو سببدن قاباقجینك ازاله‌سی اورتالقده دهشت حاصل ایده‌جك، قاباقجی‌یه حسب‌المنفعه مداهنه ایدنلر بیله علیهنه دونه‌جك، حقیقی طرفدارلری ایسه خوف و هراس ایچنده تذللدن باشقه چاره بولامیه‌جقلردی.

علمدار وَرفقاسی، بووظیفه‌یی (پیكارحصار) اعیاننندن حاجی علی آغایه تودیع ایتمشلردی. علی آغا، علمدار اردوسندن بر قاچ كون اول، مقدار كافی سواری ایله حركت ایتمش، تموزك ساكن بركیجه‌سنده، اوتوزآلتی ساعت یورویشدن صوكرا، (روم‌ایلی‌فناری) نه كلمشدی. اوكیجه استانبول، سكون ایچنده ایدی. (ادرنه) ده مقدرات دولتی دكیشدیرمك، توره‌دیلر سلطنتنه نهایت ویرمك ایچون یاپیلان تدبیرلردن كیمسه‌نك خبری یوقدی. قاباقجی وَمعیتی، سعادتلرینی تأمین ایتمكدن متولد درونی برحظ ایله اویویورلردی. حاجی علی، صباحه طوغرو، قاباقجینك أوینی محاصره ایدییور، یاننده درت كشی، كمال دهشتله قاپوسنی چالیور: «حقنده امر وار!» دیه‌رك سرعتله ایچری دالیوردی (١). بو صره‌ده قاباقجینك

---

(١) ١٩ جماذی‌الاخر ١٢٢٣، چهارشنبه

اوشاغنی وَآدملرینی باغلایور ، طیشاریده‌کی سواریلره تسلیم ایدییور ، صوکرا قاباقجینك آدملرندن یاتدیغی اوطه‌نی اوکره‌نیور، سرعتله اوطه‌یه قوشیور ، قاباقجی‌یی کیجه‌لك قیافتنده، قادینلر آره‌سنده بولیوردی. قاباقجی مصطفی بوکورولتولردن اویانمش ، اطرافنده مهیب بر هیئت کورونجه نه‌یاپاجغنی شاشیرمش :

— نه‌ایستیورسکز؟ بن نه‌یاپدم؟ کیمك امریله اویمه، حرمه کیرییورسکز ؟

دییه باغیرییوردی(١). فقط حاجی علینك عسکرلری بو سوزلری طویمیورلر ، قاباقجی‌یی خنجرله پارچه‌لایورلر ، باشنی کسه‌رك علمداره کوندرییورلردی . بو صره‌ده علمدار اردوسی (چورلو) ده بولونیوردی.

صباح ، لطیف بر تموز صباحی ، آناطولی ساحلنك یشیل آغاجلری اوزرنده پنبه وَضیادار برافق وجوده کتیرییوردی . یاماقلر، رئیسلرینك اعدامندن خبردار اولمشلر ، متحیرانه بر برینه صورییورلر ، ایلری کلنلری استانبوله قوشیورلر، باب عالی‌یه خبر ویرییورلردی .

قاباقجینك اعدامی استانبول خلقنی حیرتلره غرق ایتمشدی. ارکان دولتدن بعضلری بو حرکتك شقاوت

---

(١) ژوشه‌رو ، استانبول انقلابلری ، جلد ٢

اولدیغنی سویلیورلر، یغمالری وَجنایتلریله وطنك سینه‌سنده آچدقلری یاره‌لری اونودییورلردی. خصوصیله علمدار اردوسنك حرکتی، قاباقجی وَطرفدارلرینی پك زیاده اندیشه‌یه دوشوریپوردی. بونلر، یکانه حامیلرینك، قاباقجی مصطفانك قتلندن متأثر، دوچار اولاجقلری فلاکتی تصور ایدییورلر، سردار اکرمه تذکره یازارق:

— بوناصل اولماز ایشدر؟ سزك بوندن خبریکز وارمی؟

دییه سؤال ایدییورلردی ...

